

Brasilija,

fewiſchki

Deenwidus - Brasilija.

Sarakſtijis P. Sablits.

Rigā, 1890.

Upgahdata un dabujama P. Behrsina grahmatu pahrdotawā,
Rigā, Suworowa eelā № 7. Lukumā, — Leelā eelā, Mirama namā.

Дозволено Цензурою Рига, 26-го іюля 1890 г.
Друкацъ пее М. Затобіона, Ригâ, Вежверу есâ №. 5.7.

P r e e f f w o r d s.

Geografijas literatura muhsu walodâ wehl gluschi mas attihstijusees, gluschi tapat, ka dabassiniibu un wehstures literatura. Wina, waretu teikt, ir wehl kâ aismirista un ne-eewehrota bahrite, kas weentulibâ gaida, lai ari wina eewehro un tai nepaeet garam. Kamehr daiika debesslihgawa filosofija (prahtneeziba), šawu burwigo, brihnischko špehtu, muhs zeldama pazek par iddeenischkâm raisem un ruhpem, zitâs augstakâs, laimigakâs šferâs, kur wina mums, kâ zaur ašween isgaisht taisoschos miglu rada — pateesibu — un wišu leetu zehloni; tamehr weentahrscha semes lihgawa, geografija, kâ kahda uštizama pawadone, muhs pawada pa wišu pašauli, til lab pa semem kâ ari pa juhram, mums rahdidama un mahzidama kahda seme tapuši. Sewischki geografija un etnografija eespehj jo eewehrojami muhsu eeskatus paplašchinat zaur to, ka eepašihstina muhs ne til ween ar pašču dsimteni, tautu un apstahškeem, bet ari ar zitâm semem un tautam, kas kâ neweens newar leegt, no loti leela šwara. Kâ zaur tahkredscha peepalihdsibu mums eespehjams apštatit tahlumâ esofchas leetas, pašcheem turp ne-eetot, tâ zaur geografiju mehš, kâ zaur kahdu špogult, eepašihstamees ar semem un tautam. Ja tahlumâ esofchas leetas gribam redset un apštatit, kahdas winas pateesibâ ir, tad tahkredsim bes šchaubischandâs jabuht kreetnam un pareiši jarahda, gluschi tapat, ja gribam šwefchas semes un tautas pašiht, kahdas winas pateesibâ, tad geografiskajam šinam jabuht pateesâm; jo til patees eespehj dsembet — radit — pateesu. Kâ nu ir, kad eeskatas muhsu tautâ, waj winai tikai pareiši eeskati, — un kâ gan lai tas ari buhtu zitadi, kad wišas šinas par tâm, jasmek gandrihs tikai ij laupitaju un medineeku stahsteem, — grahmatinam,

kahdu pee mums ne majums, — nereti ari no tahdeem, kas gan bijušči šveščās semēs, bet kureem truhst peeteekščas, finiskas isglihtibas, tā par peemehru saldateem un matroscheem, no kureem tad ari bespartejisku, leetisku apzerejumu weetā dšrdam gandrihs tikai brihnumu un breefmu stahstus, ar kureem war laudim imponet. Ir un paleel nenoleedsama pateesiba, ko flawenais geografs Sebastians Mūnsters, jeb tā šauktais jaunlaidu „Strabons“ šaka, šawā 1544. gadā Baselē drukatā kosmografijā: „Waru un drihstu teikt, ka isglihtots un prahstigs zilweks sin daudš labaki un wairak stahstit par šveščām semem, kurās winšch nawa bijis, neka daschs labs nemahzits — zilweks, kas tahdas semes zaurzelojis — bet mas ween ko no winām šajehdšis.“ Šā kreetna, mahzita ahrsta šwehts usdewums, ruhpetees un gahdat, lai mahnutiziba un puščkotaji masinatos, tāpat katra geografijas drauga, lai masinatos greifsee eeskati par semem un tautam. Basaule muhšu beenās jau deesgan šmalķi ispehtita un aprakstita no pilnigi tizameem šinību wihtreem, ko katram, kas daudš mas eepasinees ar geografijas literaturu, buhs weegli eespehjams isščkirt tizamus aprakstus no šenalām; — bet deemšchehl geografijas šinibas wis wehl nawa deesin zik isplatitas — tā ka pat laikrakstos daschureis tahdas šinas, par kurām katram geografijas pasinejam jabrihņas. Vai šchim truhkumam lihdsētu, tad waja-dsetu tautu wairak eepasihstinat geografiskeem raksteem, neka tas lihds šchim notizis. Waretu ari kreetnakus rakstus tulkot is zitam walodam. Muhšu tautina nemas nawa tahda šinību ne-zenitaja, ka tahdas grahmatas netiktu lasitas, wairak wainigs tikai derigu grahmatu truhkums. Ešmu nu nodomajis isdot wairak geografisku grahmatinu. Kad nu ar Brasiliju, šewišķi Deenwidus=Brasiliju eesahku, tad tas tapehž, ka esmu pats tur bijis un bes tam ar winās geogr. literaturu šhķaki eepasinees. Literatura, kahdu šcho grahmatinu rakstot esmu isletojis pa leelakai daļai Wahzu, bet taišni ari wahziski wiswairak rakstis par Brasiliju. Wispamatigaka un kreetnaka grahmata, lai gan tagad drufu nowezojusees, wehl arween ir un paleel profesora

Wappäus, kura rakstīta 1870. gadā. Par Deenwidus-Brafiliju pamatīgāš grahmatāš rakstījūšči Dr. Henry Lange (Sūd-Brafilien 1885), Stuzers (Stajahythal 1886.) Kaergerš (Brafilianische Skizzen 1889); pehdejais drusku pefimistigi, Šherings (Rio Grande — 1885), Zöllera — der Deutsche im brafilianischen Urwalde 1883; diwi beesos sehjumos — deesgan pawirššs un feklis darbš, taš patš ari jašaka par Canstatta, Brafilien-Land und Leute, 1877, kà ari par Sellina, Brafilien 1885, un Koseritsa dašhadeem raksteem. Tad naht pulks ihfaku rakstu geografiskos laikrakstos, fewišči, Deutsche Coloniazleitung, Export, Petermanns Mittheilungen, Ausland, Globus, Rundschau für Geographie und Statistik. Senat ap 1830—60. gadu Iščudi un Alvè Vallemant rakstītas grahmatāš ari esot kōti pamatīgāš, bet es wīnu ne-esmu lašjīs. Dašhāš fināš ari esmu nehmiš iš „Annuario estadistico da Provincia Santa Catharina 1887 un 88. g. beš tam wehl iš dašheem ziteem raksteem. Beidsot wehl nedrihktu atstahst nepeeminejis un neišazijis širsnigu pateizibu šhejeenes uniwersitates geografijāš Profeforam Pechuel-Deišchēs šgm, par to, kà wīnšch man, gan wahrdeem pašneedšis dašhadāš fināš, gan ari aišrahbijis uš drosheem awoteem. Tad wehl jāpateizāš teologam B. šgam, kūršch man, netiš ween mutes wahrdeem, bet pat špalwu pee-pališdsejis. Par leetišchku kluhdu usrahdišchanu, kà ari par padomeem pee turpmaš išdodamām grahmatinām buhšchu aišween širsnigi pateizigš. Šsmu nodomajis atkal drihšumā kertees pee eesahkta darba — geogr. grahmatīnu išdodamš.

W. Sahlits.

Senā, 9. jūnijā 1890. g.

Brasilijas brijwalstis, jeb Deenwidus = Amerikas Sabeedrotas walstis.

(Wis pahrigi.)

Brasilija ir milsiġa leela walstis, gandrihs tik pat leela tã wiša Euroopa. Tikai Kreewija, Sibiriju lihdsjeekaitot, Anglija ar šawãm plasġajã kolonijã, Ñina un Seemek-Amerikas Sabeedrotas walstis par wiãu leelãšas. Ja šalihdsina Wahziju ar Brasiliju, tad isnahš, ka pehbeja peezipadšmit reis leelã. Brasilija pawišã kahdu 8,361,350 □ kilometru leela, tas buhtu kabdas 152,000 □ juhdses un šneedsãš no 4° 23' seemeša platuma lihds 33° 44' deenwidus platuma gradã un no 34° 40' lihds 73° 15' wakãra garuma gradã (škaitot no Grinitšġas).

Sġo milsiġi leelo walsti ir atrãdušġi un kolonisejušġi Portugãli. 21. aprili 1500. gadã eerãudušija Pedro Alvarez Cabrãls (Pedro Alwãres Kabrãls), kuzšġ gribeja aissneegt Riht-Indiju, — nepãšhstãmu semi. Tã ka juhra bij nemeeriga, tad wiãšġ wareja peebrãušt malã tikai 25. aprili. Birmai seedona deenã wiãšġ pawehleja uštaistit un krãstã uszelt koka krustu Utrãsto semi wiãšġ atšina par Portugãlijãš ihpãšġumu un nosãuza par „terra de Santa Cruz“, jeb „Santa Cruz“ (Santa Kruz), tas ir „Swehta krusta seme“ jeb „Swehtãis krustis“. Kabrãls bija peebrãuzis Porto Segurošã, kas atrodãš Brasilijas Espiritu Santos prowinzẽ jeb walsti. — Wahrds „terra do Brasil“ jeb „Brasilija“ zehlees no kahda koka, kuru nosãuza „Caesalpinia echinata“ un kuru isweda leelã wãirumã us Europu preeššġ krãšššġanasã. — Wahrds „Brasile“, „Bresil“ bija jau Itãlijã un Spanijã pãšhstãms preeššġ Amerikas atrãšġanasã. Tahdi nosãuza kahdu šãršneju koku, kuru leetoja preeššġ wilnãš un kokwilnãš krãšššġanasã. Tã ka galwenašã

iswedama preze is Kabrala useetas semes bija krafsu fokš „Caesalpinia echinata“, tad „Santa Cruz“ ar laiku eefauza par „Brasiliju“. Brasilijas walfis dokumentōs ſchis wahrds atrodams tikai wehl 1530. gadā. Gefahkumā Portugalijs at-rasto ſemi maſ ween eewehroja. Winaš fugi turp aiſweda pa leelakai bakai, tikai noſeedsneekus un zitus — un pahrweda to weetā atpakal krafsu fokus. Ar laiku tika jaunatrafsta ſeme no Portugaleem aiſween wairaf un wairaf eewehrota. Privat laudis dabuja atklāju, eekemt daſchus kraſtu apgabalus, un 1549. gadā tika turp noſuhtits pirmais generalgubernators. Kā Spaneeſchu kolonijās, tā ari ſcheitan no Portugaleem tika weſts breeſmigs iſnihzinafchanas kareſch pret weetigeem ſemes eedsihwotajeem — Indijaneem. Wairaf jeſuitu dewās uſ Braſiliju un atgreefa daſchas Indijanu ziltis pee kriſtigas tizibas, par ko ſinams nabaga Indijaneem tika uſliktas daſchas ſmagas naſtas, ka taš gandrihſ arweemu notizis, kur kahda tauta jeb ziltis tikufi peegreesta pee kriſtigas tizibas. Drihſi ween Portugaleem wjadſeja jauno ſemi aiſſtahwet pret diwām Eu-ropas tautam, pret Frantſcheem un Holandeeſcheem. 1555. gadā Frantſchi eebrauza Rio oſtā un eenehma tureenāſ kraſtu ap-gabalus, bet tika pehz diwpadſmit gadeem atkal padſihti. Ari kahds otris Frantſchu mehginajums neis dewās. Daudj lai-migaki jau gahja Holandeeſcheem, kuri 1630. gadā eenehma wairaf Portugaku koloniju. 1637. gadā, no 15 prowinzem Holandeeſcheem jau peedereja 7; bet Holandeeſchu waldiba ar laiku ſazehla wiſā ſemē nemeeru, tā ka 1654. g. wiwu beidsamais ihpaſchums „Pernambuco“ (Bernambuko) atkal nahza Portugaku rokās. Beidsot Portugalijs ar Holandi iſ-lihga. Portugalijs maſfaja Holandei ſinamu ſumu, ka ſkahdes atlihdſinaſchamu, par ko Holande no Brasilijas uſ muhſchigeem laikeem atſazijās, un no ta laika Portugaki ſpehlejuſchi. Braſi-lijā aiſween kunga loma. Drihſ ween ari tika uſeetas ſelts un dimanta ahderes, kaš Portugalijs ai atmeta milſigu pelnu. Pehz von Eſchvega ſinam, kuras ari flawenais geografs, profefors Dr. Wappāus (Wapeus) atſiht par pareiſam, tika no 1600.

lihdj 1820. gadam Brasīlijā atrastās 63,417 arobas selta, tas buhtu kahdi 931,472 kilogrami, kuru wehrtiba ņeedjās lihdj 649¹/₂ miljona dahlderu. — Ari dimantu tika atrasts ļoti daudz. Pehz grafa „Castelnau“ (Kastelnawa) ņiam, tika lihdj 1849. gadu atrasts par kahdeem 395,588,888 frankeem dimantu. Pehz dajhu zitu ņiam, par 450 miljonu franku. Portugālija uš-
 luhkoja Brasīliju tikai kà ņawu eekhemumu awotu, tamdeht Brasīlija drihtsteja tikai ar Portugāliju tirgotees. Zitu walstju kugeem nebij atkauts eebraut Brasīlijas ostās. Tapat Brasīlijā nebij atkauts raschot eku, wiħnu un isgatawot ņahli; tas wiħs Brasīlijai bij ja-eewed par dahrgu naudu ij Portugālijas. Bet ilgi tam tā nebij buht. Brasīlijai auņa ņahrtā rihta blahņma, ka jaukas deenas preekņhteze. Kad 1807. gadā Portugālijas karala familija, no Napoleona behgdama, dewās uš Brasīliju, tur meklet patwehrumu, tad tika atzelts likums, kas aisleedsa zitu tautu kugeem eebraut Brasīlijas ostās. Tagad Brasīlijas ostās radās pawiņam zita dņihwiba zita kusstehanas, nekā ņenak. 1815. gadā dahwaja karalis Jahnis IV. Brasīlijai tahdas pat teeņibas kà Portugālijai. 1820. gadā Portugālijā tika eewesta konstituzija, un 1821. gadā atgreesās karala familija, neiņmehrojamām mantam uš Portugāliju atpaka. Kad nu Portugāli ari Brasīlijā negribeja eewest konstituzijas, tad Brasīlija ņewi issludinaja patstahwigu, no Portugālijas neatkarigu, walsti. Portugāli prinzis Dom Pedro tika 12. oktobrī 1822. gadā, Rio de Janeiro (Rio de Schaneiro) iņkaukts par Brasīlijas keisaru ņem warda „Dom Pedro I.“ 1824. gadā tika Brasīlijā eewesta konstituzija. 1825. gadā Portugālija atņina Brasīliju par pastahwigu walsti, kam ņekoja paka zitas Europas walstis. Dom Pedro I. nebija laimigs ministru iņwehlē. Ari karaspehtā radās kurnehanas, tā ka 1831. gadā keisars Dom Pedro I. jutās peespeests, ņawam wehl nepilnus ņeschuņ gaduņ wezam dehlam par labu, atņazitees no Brasīlijas trona. Bihdj 1840. g. waldija wina nepeeanguschā dehla weetā ministri. 1841. gadā tika kronets padņihtā keisara Dom Pedro I. dehlis par Brasīlijas keisaru ņem wahrda „Dom Pedro „Dom Pedro II,“ bet tā ka Brasīlijas tauta ne tit

ween tizibas= bet ari politiskâ sinâ loti brihwprahtiga, tad ari Dom Pedro II., kaut gan wiensch bij loti kreetns un teizams walbineeks, nebij nolemts wisu muhschu turetees us Brasilijas trona. 1889. gada beidsamâ pufê tas tika peespeessts atstahht jauko Brasiliju un dotees par okeanu us Europu, pawadits no Brasilijas kara kugeem. Brasilija tagad brihwwalsts: — Brasilijâ, kura kâ teiz, ir gandrihs tikpat leela, kâ Europa, dsihwo tikai 14,602,335 eedsihwotaji, tã kã apmehram us tik pat leela semes gabala kâ Europã, dsihwo 25 reis masaf zilweku. Wahzijã dsihwo zaurmehrã us weena kwadrat kilometra 89 zilweki, turpreti Brasilijã, kur pateesibã waretu wehl wairaf dsihwot, dsihwo tikai 1,8 zilweki us tik pat leela semes gabala, tas ir 50 reis masaf.

No Brasilijas eedsihwotajeem peeder 30% pee Kaukaseeschu-Indo-Areeschu ziltis; gandrihs 37% ir jaukti, Europeeschu un Nehgeru, waj Europeeschu un Indijanu pehznahzeji. 18% ir tihru Nehgeru, 9% Indijanu. — Brasiliju, kã jau teizu, usgahjuschi Portugaki. No zitãm tautam tur wiswairaf Wahzu un Italeeschu. Wahzeeschu wiswairaf Brasilijas deenwidos, kur winu skaita kahdus 200,000. — Leelaka eedsihwotaju daka peeder pee katoļu tizibas, bet ari wisas zitas tizibas pilnigi atkautas. Brasilijã, kã wahji apdsihwotã seme, rodas labi daudf eezekotaju. 1887. gadã eezekojã: 55,990; 1888. gadã; 130,056; 1889. gadã: 60,591.

No wisas Amerikas Brasilijã pastahwejusfi wisilgaki wehrgu buhschana, kura tika galigi atzelta tikai wehl 1888. gadã, kad pehdejee, kahds miljons wehrgu, tika atlaisti brihwi. — Preeksch baltajeem Brasilijã nawa nefad pastahwejusfi wehrgu buhschana, — bet tikai preeksch Nehgereem. — Pilsehtu, kuram wairaf par 100 tuhtstoschu eedsihwotaju Brasilijai pawisam trihs: Rio de Janeiro (Rio de Schaneiro), galwas pilsehts ar 410,000 eedsihwotajeem, atrodas brihnum jaukã weetã. Rios osta weena no wislabakãm pasaulê. Bahia (Baia) ar 180,000 eedf. Bahia ir osts pilsehts ar erzbiškapa sehdekli un Pernambuco (Pernambuko) ar 150,000 eedf. Leelako Brasilijas

daku eenem upju, fewifchki Amazonu upes lihdſenumi. Amazonu upe gan naw garakâ, bet uhdens bagatibas ſinâ wiſleelakâ upe paſaulê. Wina ir brihnum dſika. Pee Tabatingas, kur Amazona eetel Braſilijas dakâ, wina ir 60 pehdu dſika. Dejup daſchas weetâs wehl dauds dſikafas. Seemel-Amerikaneets Herndonſ, kureſch nekahdu puhliku netaupija, lai iſpehtitu Amazonas dſikummu, atrada, ka ta augſchpus Obhydſ 150—210 pehdu dſika. Daſchâs weetâs pat ar 250 pehdam wehl nebija atrodams dibens. Wairakas no Amazonas ſahnupem ir leelakas neta Wolga, Donawa un Keina. Gewehrojamakas Amazonas ſahnupes ir Rio Yawari, Rio Yandiatuba, Rio Teſe, Rio Puruſ, Rio Madera (portugalifki Madeira), Rio Tapajoz (Tapajoz) un Rio Hingu. Wiſas ſchahſſupes eetel Amazonâ no labâs puſes. Kreiſâs puſes eewehrojamakâs ſahnupes: Rio Içã (Iça), Rio Japura un Rio Negro (melnâ upe), kura ir weena no wiſleelakâm un wiſeewehrojamakâm Amazonas ſahnupem. Amazonu upes un winas peeteku lihdſenumi apauguſchi milſigeem, beeseem muſſcha meſcheem, kuroſ wehl neweens zirwis nawa liſts leelajeem koku milſeneem pee ſaknes. Wiſi Amazonas lihdſenumi koti wahji apdſihwoti, lai gan ſemes auglibas ſinâ, wini nebuht neſtahw pakal Indijas beeschi apdſihwoteem Ganges upes lihdſenumeem. Weens apſtahkliſ gauſchi kawê ſcho angligo, dabas mahmulinas bagati — ja — pat iſſchkehrdigi apbalwoto apgabalu uplaukſhanu. Klimats pahraſi karſts, tâ ka Europeeſcheem nawa eeſpehjamſ ſtrahdat lauka darbuſ. Widejſ ſiltums tur 26—27% Reſſiuz (21—22% Reom.)

Tik newefeligſ, tâ Indijas un Miſ-Indijas klimats taſ nu gan naw, (deenwiduſ puſlode wiſpahri nemot weſeligaka ka ſeemela puſlode) uſturetees tur Europeeſcheem gan eeſpehjamſ, ja tee apdomigi ſarga ſawu weſelibu, bet gruhtuſ, ſmaguſ ſemes darbuſ ſtrahdat, to tik karſtâ klimatâ eeſpehji tikai Rehgeri waj ari Indijani, kuzi pahraſ ſliuki, lai beſ peeſpeeſchanaſ ko ſtrahdatu. Druſku wehſaki un Europeeſcheem patihkamaki ir Braſilijas kalnu apgabali un kalnu lihdſenumi, fewifchki juhraſ tuwumâ, kuzi eenem kahdu 3 miljonu kwadrat kilometru.

Brasílijas seemetos ari šhee kalnu apgabali wehl Europeescheem par karsteem. Wídejs fíltums ir wehl aísween ap 20% Neomira.

Esperitu Santos, Minas un Rio de Janeiroš (Šhaneíros) prowínzēs gan jau deenwíduš Europeeschi, ká Italeeschi, Spaaneeschi un Portugaki war dšihwot un pat lauka darbuš strahdat, bet preešš Seemel-Europeescheem minetās prowínzēs arween wehl pa karstām. Rio de Janeirā wídejs fíltums ir 18,6% Neomira. Janwari ir zaurmehrā 21% un juliā (seemas mehneš) 16^{1/2}% Neomira. Esperitu Santos prowínzē dšihwo pat jau kahdi 10,000 Wahzu kolonistu, gan ne juhemalā, bet 250—400 metru augstumā. Tikpat daudš dšihwo Rio de Janeiro prowínzē. Beidsot no São Paulo (San Paulo) prowínzēs šahkot us deenwídeem ari Klimats preešš Seemel-Europeescheem wefeligš un patihkams. Ir ari eespehjamš strahdat wíšus lauka darbuš. Wídejs fíltums ap 14% Neomira.

Brasílijas oštas pilšehtas (išnemot Deenwíduš-Brasíliju) wíšas deesgan newefeligas. Newefeligaka ir Santosā São Paulo prowínzēs ošta; tur no tuhktošch zilweeem miršt itgadus 40. Rio de Janeirā miršt no ikkatra tuhktošcha 30. — Tā tad Santosā miršt no ikkatra tuhktošcha 13 wairak nekā Rīgā. Tautas labklahjiba Brasílijā wíšwairak dibinajas us semkopibas. Brasílijā war raschot gandrihs wíšu, kas ween tik pašaulē aug.

No šahdeem, kas teeš audseti preešš pahrtikas, eenem pirmo weetu mandioka (šaknu augš), kuru audse wíšas prowínzēs. Mandioka šaknu miltus, tā šaukto farinha (farinja), Brasíleeschi leeto maizes weetā. Ari mais (Turku kweeschi) eenem šwarigu weetu, fewišchi deenwíduš prowínzēs. Tad nahš melnās pupas un rihs; kweeschus turpreti audse pawíšam mas, tā ka Brasílijai tee wehl jaewed par kahdeem 10 miljoneem no zitureenes. Rā semkopibas peknaš awots eenem pirmo weetu kassjas kultura. Kassju audse wíšwairak Rio de Janeiro, Mināā un São Paulo prowínzēs. Pawíšam Brasílijā us 832,000 hektareem, kahdām 750,000 defetinam audse ap 1000 miljonu kassjas koku. Wídeja gada rascha 25 milj. pudu kassjas. Brasílija rascho wairak ne ká puši no wíšas kassjas pašaulē; išwešis

ween teef ifgabus kahdi 20 milj. pudu, 150 milj. rubku wehrtibâ. Ari zukura needres aug wispahri, bet wislabaki tahs isdodas karstajos, drehgnos seemela apgabalos. Iwests teef gadâ ap 230,000 muzu zukura, tas buhtu kahdu 14 milj. pudu, 40 miljonu milreis (ap 42 milj. rubku). Ari fokwilna wislabaki isdodas seemelos. Fokwilnas iswed gadâ 20—25,000 muzu (1½ milj. pudu) 10 milj. wehrtibâ. Par tikpat dauds iswed tabakas. Labako tabaku audse Bahias un Minas prowinzês.

Kakao foks aug Amazonu upes meschôs, bet isdod labaku raschu, kad winu kopj dahrsos. Preeksch schokolades isgatawofchanas iswed kakao ifgabus par 2½—3 milj. milreitseem. Minas tehjas stahdu audse Minas un São-Paulo prowinzês; ari wihnogas tur isdodas, bet wislabaki aug deenwidus prowinzês, tomehr winas wehl teef koti mas koptas, tà ka Brasilijai jaewed katru gadu no Europas par 20—30 milj. wihna. Lopkopiba ir wiswairaf usplaukufi deenwidus prowinzês, fewischi Rio Grande do Sulâ. Wiseenefigaka ir ragu lopu audseshana, lai gan lihds schim pawisau mas wehl gowis teef flauktas (to gandrihs tikai dara Wahzu kolonisti), tà ka sweests wehl ja-ewed par wairaf miljoneem no Anglijas un Franzijas. No lopkopibas produkteem teef iswests: schahweta gaka (carnesecca — laf. karneseka), tauki, ragi, kauli un ahdas. Brasilijà pawisam skaita lihds 30 milj. ragu lopu. Sirgus, eselus un firgeselus ari wiswairaf audse deenwidus prowinzês. Mitu dauds netura; zuhkas turpreti audse wispahri, lai gan ari wehl zuhku taukus eewed no Seemel-Amerikas. Amazonu upes apgabalos katru gadu eewahf pa kahdeem 10 milj. milreis. kautschuka; deenwidusprowinzês teef eewahfta Paragwajas tehja (Herwamate). — Selta wiswairaf atrod Minas prowinzê, lai gan it gadus ne-isrot wairs ne desmitas dakas no ta, fo israfa pagahjuschâ gadu fimteni. Iwests teef selta par 1—1½ milj. gadâ. Dsels un afmina oglu atrod deesgan dauds, bet isstrahdata dsels lihds schim teef tikai São Paulo prowinzê. Wispahri dselszruhpneeziba Brasilijà wehl pahraf mas usplaukufi, tà ka gandrihs wifu wajadsigo dselji eewed no Europas. Se-

nakos laikos Brasilija, sewischki Minas prowince, bija bagata dimanteem, tagad to wehl isrot par kahdu miljoni gadā. Rup-
neeziba wehl pawisam mas usplantuši un usfeedejuši. Gan
atrodam fabrikas wifadeem ruhneezibas sareem, bet tomehr
femes wajadsibu leelaka daka artween ja-eeuwed no Europas.
Pawisam teef Brasilija eewests par apmehram 200 miljoneem
milreisu gadā. Tikpat leels ari ir iswedums.

Mehri un swari.

Negribu peewest wifus Brasilijas mehrus un swarus, —
aisrahdischu tikai ishumā us dascheem swarigateem kas manā
rakstā nahf preefschā.

Naudu Brasilija rehkina pehz milreiseem. 1 Conte de Reis
= 1000 milreiseem. 1 milreis = 1000 reiseem. Masakais
naudas gabals ir kapara 20 reisu gabals. Ikdeenischka dsihwē
wehl dsird leetojam wahrduš: Wintems, Testão (Testan), Pataka
un Kruzado. Wintems = 20 reiseem; Testão = 5 Wintems
(100 reiseem); Pataka = 16 Wintems (320 reiseem); Kruzado
= 20 Wintems (400 reiseem). Tapat ka muhsu rublis pa-
teešibā = 4 frankeem = 3 markam 24 fenijeem; bet kā is
ikdeenischkeem peedsihwojumeem redsam, tad par wianu wis tik
nedabujam, bet masak, kahds nu kuru reis kurs. Tamlidhsigi
ir Brasilija ar milreiseem. Zaurmehra 1 milreisu waretu lih-
dsinat 1 Kreewu rublim.

Behz likuma no 26. julija 1862. gada Brasilija preefsch
mehreem un swareem eewesta Frantschu metru sistema. Domaju,
ka par to nebuhs wajadsigs neta teikt. Peemineschu tikai daschus
wahrduš, kas wehl beeschi ween dsirdami, ka Legoaš, Braça
(Brafa) quadrada, Palma un Aroba. Legoa = $\frac{1}{10}$ geogr.
juhdsen; Palma = 0,22 metreem; Braça quadrada (kwadrada)
= 4,84 □ metreem; Aroba = 14,618 kilogrameem.

Deenwidus-Brasilija.

Par Deenwidus-Brasiliju sewischki nosauz Paranaš, Santa
Catharinas (Santa Katrinas) un Rio Grande do Sul pro-

winzes jeb waltis; kuras kopā ir 532,028 □ kilometru, jeb 9560 □ juhdšhu leelas. Ja nu winas šalihdsina ar Bahziju, kurai 440,596 □ kilometru un Franziju, kurai 636,408 □ kilometri, tad reds, ka minetas trihs Deenwidus-Brasilijas provinzes nedauds masakas tā Bahzija un Franzija. Bahzijai ir 48 miljoni eedšihwotaju, Franzijai 38 milj., turpreti Deenwidus-Brasilijas provinzem tikai drusku wairak par miljoni. Bahzijā dšihwo uš □ kilometra 89, deenwidus-Brasilijā ap 2, tā tad Deenwidus-Brasilijā dšihwo uš tik leela semes gabala tā Bahzijā 44 reiš masak eedšihwotaju.

Starp kalnajeem šewišhki peeminami juhmalaš kalnaji, kas welkas Paranaš un Santa Catharinas (Santa Katrinas) provinzes, no seemekeem uš deenwideem, zaurmehrā kahdu 50—60 kilometru no juhras. Dašhi šho kalnaju stari pee-eet pat pee pašas juhras. Šho kalnaju leelakaiš augstums ir 1000—1400 metru. Seemekdaka minetos kalnajuš fauz „Serra do Mar“, deenwidus daka „Serra Geral“ (Sera Scheral). Pret juhras puši wini nokriht deesgan stahwu, uš otru puši, tas ir uš Uragwajas un Paranaš upju puši, turpreti loti lehšenās terafēs. Šhahš terafēs pahrschkel pulks upju, kuras wifas tek uš La Plata upes puši. Tikai diwi leelakas upes eetek taišni juhrā: Itajahy (Itaschahi — daschadu krašhu uhdens) un Iguape upes. Pee Itajahy upes atrodas Blumenawas kolonija. Rio Granades do Sul provinzē peeminetee krašta kalnaji paleek aišween lehšnaki, kamehr beidsot pamasitinam pahreet. Jacuhy un Butucarahy upju lihdsenumos un apgreeschas no rihteem uš wakara puši. Pret deenwideem no Jacuhy upes un wakareem pret Lagoa dos Patos (juhmalaš esars) wehl pazekas Serra do Herveae un tahlak Serra dos Taipēs kalnaji, kas nawa tik augsti tā Serra do Mar un Serra do Geral kalnaji; augstakās weetas wini lihds 800 metru augsti. Pret wakareem no scheem kalnajeem issteepjas plaschi kalna lihdsenumi (klajumi) „Ročila Grande“ un „Ročila da Santa Anna“. — Seemekos, Paranaš provinzē wehl issteepjas no deenwidus rihteem pret seemeka wakareem wairak kalnu rindas, no kurām

eewehrojamaka „Serra dos Durados“ faweem stareem „Serra da Pitanga“ un „Serra d'Esperanza“. Kalnu fastahws wehl wisai mas ispehtits. Schai sinâ Brasilijas waldiba gauſchi maſ to darijuſi. Wiſs, kaſ par Brasilijas kalnu fastahwu finams, ir rakſtits gandrihſ weenigi no zekotajeem un daſchâm ſiniſkâm eſpedizijam, peem. dehl Frantſchu eſpedizijas ſem Fr. de Caſtelnan (Fr. de Kaſtelnawa) wadibaſ. Ziſ par Brasilijas kalnu fastahwu eſmu warejis iſ aprakſteem dabut ſinat — un ziſ patſ ſawâ zekojumâ pa Deenwidus-Ameriku eewehroju, tad Brasilijas kalni fastahw wiſwairak iſ gneiſa, granita un daſchadeem ſchifreem. Santa Catharinâ un Rio Grande do Sulâ atrod ari ſmiltsakmenu un porſtra kalnuſ. Turpat ari ir deeſgan iſplahtita akmina oglu formazija. — Achatus un Chalcedonus atrod deeſgan beeſchi, tà ka toſ iſwed uſ Europu, fur winuſ iſſtrahda. Siltuſ awotuſ atrod Santa Catharinaſ prowinzê netahlu no Thereſiapolis kolonijas (Caldaſ) un pee Mailuzijas upeſ, Grâſ Parâſ kolonijâ.

Upeſ. Deenwidus-Brasilijas upeſ tek uſ trim puſem: Atlantiſkaſ okeanâ, La Plata upê un Lagoa dos Patofâ, juhemaleſ eſerâ, kuzſch ir 200 werſteſ garſch un zaurmehrâ 50 werſteſ platuſ. Winuſ atſchſir uo juhrâſ lihdsenas ſmilſchu kaſpaſ 2—15 werſtu platumâ. Schajâ juhemalaſ eſerâ eetek trihſ leelakaſ upeſ: Jacuhy, (Schafuhi) Kamakuama un Gonſalo. Taiſni Atlantikaſ okeanâ eetek tiſ retâſ, deeſgan maſaſ upeſ. Uſ La Plata upi turpreti tek Uragwajaſ un Paranaſ upeſ, kuraſ atſchſir Brasiliju no Paragwajaſ un Argentinaſ. Paranaſ upe (leelaiſ uhdens) iſzekâſ uſ 20 deenwiduſ platumâ grada zaur Paranaſhybaſ un Rio Grandes upju ſaweenofchanoſ. Paranaſ upe lihds eetekai pee Buenos Ayreſ (labaiſ gaiſſ) 3300 kilometru gara, tà tad garuma ſinâ lihdsinaſ Europaſ leelakai upei „Wolgai“. Uhdens ſinâ Paranaſ bagataka. Iau tur, fur Paranaſ upe eetek Brasilijaſ daſâ (Minaſ prowinzê), wina tiſ diſka un plata, ka weegli ween war braukt leellaiwam; nelaimet iſ ta, ka winai wairak prahtuſ kritumu, ka „Salto do trubû Pongâ“, un „Salto do Guaira“. Pee Iguafu eetekâſ heidſaſ

Brasīlijas daļa, tahtat Parana teš starp Paragwaju un Argentīnu. Paranas upē eetet Rio Tietes upe, senat Rio Anhembī faukta, kuru war usskatit, tā Deenwidus Brasīlijas seemela robeschu. Rio Tiete eetet Paranas upē no kreisās pušes, netahku lejup no Urubu-Pongas uhdens krituma. Garuma sinā wina lihdsīnajas mahmukinai Daugawai, jo ir 135 juhdses gara. Šhi upe izzeļas tikai 20 kilometru no Atlantikas okeana. São Paulo prowīnzē, Serra do Mar kalnōs, uš 23¹/₂ deenwidus platuma grada. Wina teš eesahkumā juhdschu 30 uš wakara puši. Tietes upei daudš krahtschu un kritumu, tomehr ir gabali, kur war gluschi labi braukt leellaiwam. Lai gan Tietes upei, slaitot no Porto Feliz, (Porto Felis) 20 juhdses no São Paulo pilsehtas, kur pa to šahk braukt laiwam, kahdas 56 loti straujas weetas un ķerkšhi, lihds eetekai Poranā; tad wina tomehr teš isleetota fatikšmei starp São Paulo un Minas prowīnzi. Laimas brauz no Tiete eetekas Parana, 30 juhdses pa Paranu un tad pa Rio Parado uš augšchu. Rio Parapanemas (parana upe, panema tufsch, ta tad tufšcha upe, tufšcha upe no šiwim un fugeem) izzeļas Serra do Mar kalnōs São Paulo prowīnzē uš 24 deenwidus platuma grada. Winas leelatās peetekas: Itewete, Rio do Zinsa (Cinsa) un Rio Tibagy. Wis trihs eetet kreisai pušē. Rio Parapanemas un Itarese der par robeschu starp São Paulo un Paranas prowīnzi. Senat Rio Parapanemas wahrda deht domaja, ka wina fugošchanai gluschi nederiga, bet tagad ispehtits, ka ne tikai Parapanemas lejas daļa, lihds eetekai Paranas upē, kahdu 220 kilometru fujojama, kaut gan netruhkst daschadu šķehrschlu un kritumu) bet ari daschas winas peetekas, ka Itarese, Rio Zinsa un Rio Tilagy. Parapanemas un winas peeteku ispehtišchanā wiswairak ispuhlejuschees barons de Antonino un brahti inschineri Kelleri. — Rio Iwagy izzeļas Serra d'Esperanzas kalnōs, Parana prowīnzē, ir pilna kritumu un eetet Paranas upē. Rio Iguasu, weenu no leelatām Paranas šahnupem, izzeļas Paranas prowīnzē Serra do Mar kalnōs. Ubas winas der par robeschu starp Paranas un Santa

Catharinas prowinzem. Krahtſchu un Kertſchu daudſuma deht winas tikai gabaleem fugojamaš. No San Antonio eetekas (maša upite kreisajā pušē) Rio Iguaſu der par robeschu ſtarp Braſiliju un Argentinu. Rio Uruguay, (Urugwaja) t. ir raiba putnina uhdenš, izkekaš zaur Rio de Canoas (Kanoas) un Rio Pelotas ſaweenoſchanoš uš 27°/49 platuma grada. Ubaš pehdejaš izkekaš Serra Geral kalnoš Santa Catharinas prowinzē. Rio Pelotas der par robeschu ſtarp Santa Catharinu un Rio Grandi do Sul'u. Urugwaja ir ap 180 juhdſchu gara, atſchkir Braſiliju no Argentinas un pehzak Argentinu no Urugwajas, ſaweenojaš uš 34 deenwiduš platuma grada ar Paranaš upi un top tad noſaukta „Rio de La Plata“. Tā ka Urugwaja jau uš 27 deenwiduš platuma grada tuwojaš Paranai uš 8—10 juhdſem, tad jau pats par ſewi ſaprotamaš, ka winas peetekas labajā pušē newar buht leelaš; kreisajā pušē Urugwajai prahwaš peetekas, tā Jjuhij (Jſchuhij) un Ibiſukubij, kuraš labeem gabaleem pat leellaiwam brauzamaš. Urugwajas lejaš daļa, pa kuru war braukt leeleem fugeem, ir atſchkirta no augſchdaļaš zaur uhdenš kriteem augſchup Bahſandufaš; tomehr augſchpuš ſcheem kriteem pa Urugwaju wehl war braukt leellaiwam lihdi S. Hawijaš meetaš uš 27° 50' deenwiduš platuma grada; maſakām laiwam lihdi Monohaj meetaš, kureſch atrodas tuhlin augſchpuš Rio Chapezo peetekas. — Zitaš ſche nepeeminetaš upeš pahrrunaſchu wehlaš pee prowintſchu ſihlakas aprakſtiſchanaš. Eſaru, tahtu no juhemalaš ſemē eekſchā loti maš, to teeſu gar juhemalu daudſumš eſaru, kaš ar juhu ſaſarā. Leelaſee ir Lagoa dos Patos un Lagoa Mirim, Rio Grandes de Sul prowintzeš deenwiduš, kurei ir ſaweenoti zaur Gonſalo upi. Santa Catharinas deenwiduš ir kahtš leelaš kraſta eſarš Laguna; heš ta ir daudſumš maſaku. — Sabu dabiktu oſtu Deenwiduš-Braſilijai maš. Rio Grandes do Sul'aš prowintzē uš 88 juhdſem tikai weena oſta Rio Grande, bet ari tajaš, loti jella eebrauzama weeta, tā ka tikai tahtdi fugi winā war eebraukt, kurei ne-eet dſilaki par deſmit pehdam. Sabaki ar oſtam ſtahw Santa Catharinā, kur ir trihš deeſgan

labas ostas, kur wehl waretu stipri ween pahrlabot; Lagunâ war tagad eebraukt tikai 8—9 pehdas dsiki ejoschi fugi, Destero ari tik pee-eetama lihds 14 pehdn dsiki ejoscheem fugeem, São Franzisko, turpreti war eebraukt wisleelafee fugi. Paraná prowinzê atrodas leelais un brihnum jaukais Paranáguas lihziis, kur war peestaht lihds 6 metri (19 pehdn) ejoschi fugi.

No šalam buhtu peeminamas; koscha un augliga Santa Catharinas šala, us kuras atradas Santa Catharinas galwas pilsehta Destero, un São Franzisko šala, katra kahdas 10 □ juhdses leela.

K l i m a t s.

Katras weetas klimats, kâ sinams atkaras no daschadeem apstahkeem, no weetas geografiska stahwokka, no augstuma par juhru, kalneem u. t. t. — Tad wehl ir eewehrojams, ka deenwidus puslode lihds 40 platuma gradau ir wehfaka ne ka seemela puslode: no 40 platuma grada turpreti otradi. Bee-mehra dehl peewedischu is geografijas un statistikas laikraksta, kuresch isnahk Wihnê un kurn wada un isdod profesors Dr. Fr. Umlaufts kahdus flaitkus, is kureem tas jo weegli ween no-ffahrstams.

Seemela un deenwidus platuma grada widejs siltums us teem pascheem platuma gradeem, pehz Belsius aprehkinats Dr. Hansa.

geografisks platums	0	10	20	30	50	60	70
siltums seemelos	26,5	26,6	25,2	21,0	5,4	—1,0	—9,0
„ deenwidos	26,5	25,5	23,4	10,4	6,5	+0,3	—

Deenwidus-Brasilija nu atrodas deenwidus puslodê, kura, kâ redsejam, ir us teem pascheem platuma gradeem wehfaks klimats neka seemela puslodê, tad wehl Deenwidus-Brasiliju waram usskatit, kâ kalnu lihdsenumu, kas zita pusê pret Atlantikas okeanu deesgan stahwu nokriht, wakara pusê turpreti pret Paraná un Urugwajas upem pamasitinam paleel semaks pahr- eedams lehsenâs terasês; tomehr ari Paraná upe pee Paranápanemas eetekas wehl 230 metru augstaku par juhru. —

Kad nu to wifu eewehro un wehl apdoma, ta tureenas spirdsinoschee juhras wehji us klimatu dara stipru eespaibu, tad gribot negribot janahť pee gala spreeduma, ta Deenwidus-Brasilijas klimatam jabuht loti wefeligam un patihkamam par kahdu wiku ari wifl geografi un pehtneeki atsiht, ta Wapens, Martius, Dange, Jherings u. z. Beemehram peewedischu ta „Dictionario Geographico do Brazil“ isdewejs par Santa Catharinu, weenu no Deenwidus-Brasilijas prowinzem raksta: Semes paradise, Santa Catharina, ir weena no wiskofchakam un bagataki apbalwotam semem pasaulē, kur aisween walda muhschigs pawafars un mihligi jauks, patihkams seedons. Gais ir pilbits mihligi patihkamu un spirdsinoschu puķu smaršču.“

Paranas juhmala un Santa Catharinas juhmalas seemela dala wairaf lihdsnajas filti mitrajeem Seemel-Brasilijas mescha gabaleem; Rio Grande do Sul'as augstumos un lihdsenumos ir fausaks, subtropisks klimats un starpiba starp seemu un wasaru leelaka neka Paranas un Santa Catharinas kalnu lihdsenumos, kur klimats zauru gadu beesgan weenlihdsigs. Juhmalā, seemela dala, starp 24 un 28 deenwidus platuma gradu lihst wiswairaf wasarā no janwara lihds martam un pawafarā, septembra un oktobra mehneschos; starp 28 un 35 gradu pawafarā un rudenī. — Belotas pilsehtā, Rio Grande do Sul'as prowinzē lihst zaurmehrā gadā 1066 milimetri, Blumenawā 1391 un Dona Franziskā, kas atrodas Santa Catharinas seemelōs 2240. Nigā lihst 500 milimetri gadā. Si peewesta redsams, ta Deenwidus-Brasilijā nolihst wismas diwreis til leetus gadā neka Nigā. Te nu warbuht daschs labs waretu domat, ta tad jau Deenwidus-Brasilijā aisween wajaga buht apmahkuschamees un liht, bet nemas tā nawa, deenwidos lihst stipraki, weenā stundā nereti nolihst wairaf ta pee mums diwās. — Widejs filtums Dona Franziskā (Joiwilalas Schonwilā) 20,6° Zelsius. Seemas widejs filtums ir 16,6; wasaras 24,5° pehz Zelsius.

Wahzu kolonijā „Blumenawā“ widejs filtums ir 21,6 gradi Zelsius; wasarā 25,7 un seemā 18 gradi pehz Zelsius.

Wisleelafais karstums Blumenawâ ir 40 grabi Zelfius, 32 grabi Neomira. Wisleelafais karstums Rigâ ir 37° Zelfius, 29 Neomira. Wisleelafais aufstums Blumenawâ — 1¹/₂° Zelfius, Dona Franziskâ + 4 grabi.

Peemehra dehl peewedifchu diwas tabeles. Jf pirmâs flaidri un gaischi redsams kahds flitums Rio grande do Sulâ, un ij otras kahds Blumenawâ.

I. tabele par klimatu Rio Grande do Sulâ,

Mehnefchi.	Widajs flitums pehz Zelfius.											10 gabn zaur- mehr. flit- tums
	1877.	1878	1879	1880.	1881.	1882.	1883.	1884.	1885.	1886.	flit- tums	
Janvari	23,8	21,6	21,6	28,8	29,8	24,7	24,6	24,8	24,4	24,5	24,8	
Februari	23,3	24,4	23,6	28,0	27,5	24,8	24,1	24,0	24,6	24,3	24,7	
Martâ	23,5	24,2	22,6	27,5	26,8	22,8	24,2	25,0	22,8	24,3	24,2	
Aprilf	19,6	20,0	19,6	24,0	23,2	19,0	19,8	20,4	19,4	19,2	18,2	
Majâ	15,0	15,3	17,0	24,0	19,3	15,7	17,6	16,0	16,8	15,8	15,9	
Junijâ	14,4	13,4	12,8	19,4	18,1	13,6	15,6	12,1	11,5	13,0	14,1	
Julijâ	15,0	12,3	14,0	18,0	17,1	12,6	14,7	12,8	11,3	11,9	13,4	
Augustâ	14,0	13,7	14,2	22,5	19,7	15,3	14,1	15,5	12,2	13,7	15,1	
Septembri	15,1	15,2	16,0	25,5	24,5	15,9	16,6	17,7	15,1	15,5	14,9	
Oktobri	17,3	16,1	17,8	22,2	23,7	16,2	18,4	18,9	17,4	16,7	18,3	
Nowembri	20,0	21,0	20,6	25,5	24,7	21,0	21,2	21,6	20,5	19,9	21,4	
Dezembri	21,0	21,6	22,7	27,2	29,6	22,2	23,1	23,0	22,1	22,5	23,5	
Zaurmehr. gada flit	18,5	18,3	18,5	24,4	23,7	18,7	19,4	19,3	18,2	18,4	19,5	

II. tabele par klimatu Blumenawâ.

Mehneſchi.	Zaurmehra ſiltums pehž Zelſius.	Veetus dau- dsums pehž milimetreem.	Veetus	ar pehrtoni.
Januari	24,6	62	6. deenâs.	6 naftis.
Februari	25,6	133	12. "	10 "
Martâ	24,3	330	8. "	6 "
Aprili	21,6	43	2. "	— "
Majâ	17,6	108	4. "	1 "
Juniâ	15,6	381	7. "	6 "
Julijâ	17,6	37	3. "	4 "
Augustâ	18,0	147	4. "	9 "
Septembri	18,0	76	4. "	6 "
Oktobri	21,3	253	11. "	11 "
Nowembri	22,0	303	9. "	6 "
Dezembri	23,3	246	14. "	11 "
Gadâ, zaurm.	21,6	2149	84 "	76 "

Iſ peewestâm tabelēm ſkaidri war redset kaħds Rio
 Grandes do Sulas un Blumenawas klimats. Klimats abâs
 peeminetâs weetâs ļoti weſeligs un ari Seemel-Europeeſcheem
 derigs, tā to peerahda Wahzu kolonistu stiprâ wairoſchonâs.
 Blumenawâ 1882. gadâ dſimufchi 652 un mirufchi tikai 144
 zilwekt. Waſara gan ir deeſgan karſta, tomehr karſtums nawa
 nepaneſams. Rahrtee, ſpirdſinoſchee juħras weħji ſtipri ween
 maſina karſtumu. Veetus daudsums kawe putektu iſzelfchanos
 un weizina ļotu un ſtahdu augſchanu. Seemas ir ſiltas un
 beſ ſneega; tikai daſchu reiſ atgadas nafts ſalnaſ. Bahree-
 ſchanas laiķi, rudens un pawafars, ļoti mehreni un briħnum
 jauķi. — Sewiſķi weſeligi ir Santa Catharinas kalnu lihde-
 numi. Rio Grandes do Sul prowinzē druſtu weħſaks klimats.
 Rio Grandes pilſeħtâ, widejs ſiltums ir 19,5° Zelſius, 15,6
 Reomira; waſaras zaurmehra ſiltums ir 24,4 un seemas 14,2
 gradi Zelſius. Santa Cruzâ (Kruſâ) kaſ vtrodas uſ 29°45'

deentwidus platuma grada widejs filtums 19,2 Zelsius; wasarâ 24,5 un seemâ 14 gr. Zelsius. Santa Cruzâ bij gadâ 107 leetus deenas un 258 faufas. Takwarâ widejs filtums 18,7 gr. Zelsius. Pelotas pilsehtâ, kas atrodas uf 31°46' deentwidus platuma grada, widejs filtums gadâ 17,2 gr. Zelsius; wasarâ 23,4 un seemâ + 10,6 gr. Zels. — Deelafais karstums bija 37 gr. Zelsius (29 gr. Reom.); leelafais aukstums — 1/2 gr. Zelsius. Salihdsinaschanas dehl ņhe waretu peewest wideju filtumu daschâs zitâs pasaules dakâs, kas klimata finâ lihdsinajâs Deentwidus-Brasilijai: Peewestee gradi ir aprehfinati pehz Zelsius.

Deentwidus-Brasilijâ:		Zitâs weetâs:			
Blumenawâ	21,6	Rahirâ	21,2	Limâ	19,2
Joinwilâ	20,6	Malagâ	19,4	Lisabonâ	15,9
Rio Grandê	19,5	Nu Orleanâ	19,8	Neapelê	16,3
Santa Cruzâ	19,2	Madeirâ	18,3	Kap pilsehtâ	16,5
Peletofâ	17,2	Ateenâs	18,2	Jerusalemê	17,1
		Alschirâ	17,8	Palermâ	18,3

Sneegs Deentwidus-Brasilijas lihdsenumos gandrîhs pawisam ņweschs — tomehr ari atgadas, ka daschu reis uffneeg; kalnajos gan beeschafi, bet ari tomehr tik par wairaf gadeem reis. Juhemalâ — seemeka dakâ, Blumenawâ un Dona Franzistâ nekad. Kalnajos un kalnu lihdsenumos, kuzi pazekas lihdi 1200 metru augstumâ, sinams wehņaks klimats neka juhemalâ. Wideju filtunu Santâ Catharinas un Ria Grandes do Sulâs prowinzes kalnu lihdsenumos ņkaita uf 17,5 gradi Zelsius. Baso Fundo, 628 metru augstumâ +17,6 gr. Zels.; Palmeirâ 578 metru augstumâ +18° Zelsius. — Wiņi Deentwidus-Brasilijas pasineņi tai finâ weenprahtigi, ka tureenâs klimats koti weseligis. Un kâ lai tas ari buhtu zitadafi tahdâ semê, kur, kâ waretu teikt, walda muhņhigs pawafars — muhņhigs seedons, un kur lehnis, mihligis, ņpirdsinoschs wehņinâsch puhņch no silajâm

flaidrajām behešim. Ēa klimats ļoti veselīgs, peerahda ari tas, ka dšimuscho flaits zaurmehrā wišur trihs reiš leelafs neka mirušcho. Santa Catharinā isnahk uš 7300 dšimuscheem tikai 2400 mirušču, tamdehļ ari kolonisti pahrlēku wairojas. Sewiški šhai sinā buhtu peeminami Wahzu kolonisti, starp tureem familijas ar 10—15 behrneem nekahds retums, ja, atrod pat familijas ar wehl wairaf behrneem. Ēa klimats veselīgs, redšams sewiški iš ta, ka wiš behrni brihnums šhirgti un weseligeem, šahrteem, apakeem waidšineem. Behrni ari gaušchi reti ween mirst, kas žitur wiš tā nawa. Ar kolonisteem runajot un waižajot, waj wini nejuhtas wahjafi kà Ēuropā, arween dabuju par atbildi, ka juhtotees daudš šhirgtafi un weseligafi. Tad wehl eewehrojams tas, ka tur atrod daudš žilweku, kas peedšihwojušchi eewehrojamu wezumu. Tas gan nahks laitam uo ta, ka klimats ļoti veselīgs un ka žilwekeem nawa pahraf daudš janopuhlas ar deeniškās maišes pelnišchanu. Saprotams, ka ari tur nawa selts atrodams uš eelam; bet ar to es gribetu tikai teikt, ka tureenes daba wairaf un labaf atlihdšina žilweka puhles, neka tas daudš žitās weetās noteek. No Deenwidus-Brasilijas wišweseligakais klimats atkal ir Rio Grandes do Sul'as prowinzē un Santa Catharinas deenwidus datā, kur pat purwu drudšču (malariju), kuri deenwidus Ēuropā deesgan daudš atgadas, šahkot no Blumenawas uš deenwideem nemaf wairš neatrod; pat tahdās weetās, kur purwji, kà ap Lagunu un Porto Alegri. Netik weseliga ir Dona Franziškas kolonija, kur wišur pee juhmalas daudš purwju. Šhe atgadas wehl malarija (purwju drudšchi), kaut gan netik bihstama, kà tahlaf uš seemekeem. 1878. un 1889. gadā pat bij dšeltanais drudšis peemeklejis oštās pilšehtu São Franziško, kaut gan nebijis tik stiprs kà São Paulo prowinzē. 1889. gadā pat Destero pilšehtā bijis dšeltanais drudšis, kaut gan ne stipri. 1889. gads bijis sewiški karšis un neweseligš — dšeltanais drudšis peemeklejis ari tahdas weetās, kur tas senaf nekad nebijis, kà Destero pilšehtā, kur ar to nomiris kahds šimts žilweku; no ta redšams, ka naw bijis tik stipris un bihstams kà seemekos. Minetā gadā

dseltanais drudsis peemelejis ari daschas São Paulo prowinczes kalnaju pilsehtas, kà par peemehru Campinas (Kampinas), kas atrodas 650 metru wirs juhras spogula. Campinas pilsehta nomiruschi pawisam kahdi diwi tuhkstoschi zilweku. Pate São Paulo, São Paulo prowinczes galwas pilsehta atrodas 750 metru augstu un palika no dseltanà brudscha nepeemeleta. Bet tahdi atgadijumi, kà 1889. gadà, tur tikpat reti, waj wehl retaki, kà pee mums Seemel-Europà koleera. Wahzu kolonijas Dona Franziska, Blumenawà un zitàs, dseltanais drudsis wehl nekad naw weesojees. Wismasak weselega no Deentwidus-Brasilijas ir Paranas prowinczes kraslmala, Paranaguas un Antoninas ostu apfahrtnes, kur deesgan daudj purwju. Widejs filtums ir 22 gradi pehz Zelsius. Purwju drudsch (malarijas) tur karstajà gada laikà deesgan stipri, — un dseltanais drudsis ostas pilsehtas ari gandrihs ik wasaras apzeemo, tomehr winsch naw tik bihstams kà Santosà waj Rio de Janeirà. — Paranas prowinczes kalnu lihdsenumi turpreti wehfati un koti weseligi, kà galwas pilsehtas Kuritybas apfahrtne. Kurityba stahw 900 metru par juhèn; widejs filtums tur gadà 17° Zelsius; wasarà 19, seemà 14; wisleelakais karstums sneedsas lihds 37 un wisleelakais aukstums lihds — 4 gr. pehz Zelsius. Purwju drudschu (malarija) Paranas kalnu lihdsenumos pawisam neatrod, bet tur ari wairis neaug zutura needres, kasija un fokus palmas, kas wehl ap Paranaguas lihzi koti labi isdodas. Seetus ap Paranaguas lihzi lihst kahdi 1800 milimetri gadà. — Augstumos, kas augstaki par 6—800 metreem, audse wairaf Widus-Europas stahdus. No labibas: kweeschus, rudsus un maifu, no auglu kokeem: abeles, bumbeerus un firsihus.

Dsihwneeku walsts.

Brasilijas dsihwneeku walsts daschà labà sinà atschkiras no wezas pasaules dsihwneeku walsts. Brasilijas dsihwneeku walsti daudj sawadibu. Wairaf dsihwneekus, kas Brasilijà beeschi ween atrodami, wezajà pasaulè walti meklefi — un

atkal otradi. Tapat Brasīlijas dšhwneekem ir dasčas sawadibas, kas wezās pafaules dšhwneekem truhkst. Kas Brasīlijas dšhwneeku walsti jo fewišķi atšķir no wezās pafaules dšhwneeku walsts ir tureenās bessobigee sīhditaju swehrī (Edentates), kuri Brasīlijā pawīsam 19 speziju; tad wehl platdegumigee pertīki un daschadu kukainu daudsums. Wehrā nemama ari leela daschadiba starp tureenēs putneem un papagaiļu daudsums, tā ka Brasīlija ar pilnu teesību nereti tika nosaukta par papagaiļu-semi. Sewišķi eewehrojami sawadibas sīnā ir Brasīlijas tā sauktee flintee swehrī (Tardigrada), kuri preekšč dšhwosčanās uš kokeem tihri kà raditi. Tapat wehrā nemams, kà Brasīlijas bihstamakais plehšigs swehrs nawa wis zeetsemes dšhwneeks, bet kahda šalduhdena sīws, wahrdā „Paranha (Piranja) jeb pareisaki šakot Piraha (sīwsšobš), kura ir 10—12 zolu gara un dšhwo pa leelakai daikai Amazonu upē un Amazonas peetekās. Brasīlijas fauna daschā sīnā atgahdina Australijas. — No pertīkeem ir pašhstamas wairak ka 50 spezijas, no kurām tikai 8—10 peeder Deenwidus-Brasīlijai.

Pertīki pa leelakai daikai dšhwo masoš pulzinos pa trim kopā, tehwinšč, mahtite un behrninšč. Daschureiš dšhwo ari diwi un wairak familiju kopā, kur tad aišween kahds wezakš tehwinšč spehlē waditaja lomu un wisstiprati brehz, kad tuwojas breesmas. Pertīku usmaniba ir koti apbrihnojama, un tā ka wini ir gaušči neustizigi un no zilwekeem bailigi, tad winus war dabut deesgan reti redset, kurpreti winau brehščhana beeschi ween šadsirdama, jo leelakā pertīku daika ir stipri leeli brehķi. Wini ušturas no koku augkeem, fewišķi no miltu bagateem graudeem un ne wisai šulainām ogam; bet pertīku wismiškakā bariba ir šaldi un mišksti augli, tamdehķ wini labpraht mihl zilweku dšhwoklu tuwumā atrodosčas, gahrdās bananes, jeb paradises augkus, kà ari pulkos apmelle mescha tuwumā atrodoschos maisa jeb turtu kweeschu laukus, kur wini daschureiš padara deesgan leelu škahdi. Daschas pertīku šugas gaļu Indijani labpraht ehđ. No pertīkeem wiswairak atrod bruhno ruhzeju pertīki (Stentor fuscus) un karaju (karayu),

makato pertiki, bet wini abi, fà ari ziti mescha eemihneeki, meschus iszehrtoot un kulturai isplehšhotees, arween tahlak eewelkas meschos, tà fa winus mas dabun redset.

Sitšpahrnus atrod wišzaur Brasiliju, to starpà ari tà faukto wampiru kuzsch 5^{1/2} zolas garsch. Wampirs uskriht ari nereti ziteem dšihwneekem, fà firgeem, gowim u. t. t. un sishch winu afinis. Sihšhanà wini tif dedšigi, fa warot pat nepamanits pee-eet un toš notwert. Wismihlafi tee uskrihtot guloscheem lopeem. Žilwekeem wini neka nekahdè, jo ir weegli atgainami.

Blehšigoš swehrus, fà sinams, eedala trihs dakàs: Insectivorae, Carnivorae un Omnivorae. Insectivorae Brasilijà pawišam naw, turpreti abu pehdejo šchkiru swehri deesgan beeschi atrodami. Blehšigo swehru starpà eewehrojamakais jaguars (Onça; felis onça) (onša), kuzsch atrodams daschadàs krahšàs. Strihpetais jaguars (Onça pitada jeb Jauarete pixuna), kuru kolonisti mehds faukt par tigeri. Jaguars, kuzsch atrodams wišpahr Brasilijà, — Deenwidus-Brasilijà deesgan reti useetams; winsch peemiht wairak seemelos. Jaguars ir stiprs, spehzigis swehrs un nebaidas usbrukt pat leelakam wehršim. Žilwekeem jaguars nawa bihstams, jo winsch no teem baidas un behg; tikai eewainots winsch daschureis žilwekeem usbruktot un ir tad Indijaneetim drihsak neka Europeetim. Wehl masak šlahdigs un bihstams ir kuguars (Felis concolor), kas ari daschureis faukts par Brasilijas lauwu, bet winu nekahdi newar šalihdsinat ar stalto, waronigo swehru karali, wezàs pafaules lauwu. Kuguarum truhst pat krehpes, kas warigo wezàs pafaules lauwu tif gresni pušško un padara, isškata šinà, wehl waronigaku. Kuguars loti bailigis. Kamehr jaguars uskriht daschadàm breešhu fugam, mescha zuhkam un no bada dšihš pat stiprakam no leelakam wehršim, tikmehr kuguars, jeb fà winu wehl mehds faukt puma, usbrukt tikai masakeem dšihwneekem. Kreetnam wehršim winsch wehl nekad ne-efot usdrošchinaješ klahškertees. Mescha kakis (Felis Jaguarandi) medī tikai masus dšihwneekus; tàpat bailigais Brasilijas wilks „Lobo“

nawa ne zilwekeem ne lopeem bihstams. No wiseem, kas dandf bijufchi meschâ, kâ mehrneekeem un medineekeem, naw it nekas dsirdets par kahdu nopeetnu sadurschanoš ar peemineeteem swehreem. Tâpat neweens kolonists no ta nesina neka stahstitt. Wini wisi kâ weenâ mutê apleezina, ka titlab jaguars, kâ kuguars un „lobo“ no zilwekeem behg. Pawisam nekahdigs smirdoschais swers (Mephitis suffocans), tursch nepatihkams tikai sawas smakas pehz. Smirdoschais swehrs teef wina staisias ahdas dehl medits. Wina ahda pasihstama tirgoschanâ sem wahrds „stunks“. Smirdoschais swehrs atgainajas no saweem usbruzejeem sewischi zaur to, ka winsch tos aptraipa breefmigi smirdigu schidrumu, kura smaka nawa isdabujama no drehbem nekahdeem lihdsjekem. Tâpat nawa bihstams snuka lahzis (Nosua solitaria). Meschos wehl atrod faru zuhzinas, (Ouriçocachoeir, — lasi: Urifo kachoeiro) garu asti un pliku astes galu. Winas koti ismanigi pa kokeem kahpeledamas, sawu garo asti peeturas pee sareem, sewischi semê kahpdamas. Mescha zuhzinas usturas no toku augleem un atgainas, kad winam usbruhf, lihdsigi esim, saweem asajeem sareem, sawilkdamas kamolâ. Slinkais swehrs (Tartigraba) dsihwo gandrihs tikai Seemel-Brasilijâ. Slinkais swehrs, no Brasileescheem Preguiça (las. Preguisa), i. i. „slinkis“ nosauts, usturas tit labpraht dsiki muhscha meschâ un barojas daschadu toku mihkstajam lapam. Slinkais swehrs nemihl, waretu teift eenihst katru kusteschanos un maina sawu weetu tik reti; stundam, ja pat deenam winsch guk nekustedamees. Kad sawu weetu atstahj, tad wina kusteschanos un eeschanu wis nekahdi newar faukt par weiklu, tomehr deesgan stingru un droschu. No sawa mahjokta, no kokeem, kuru lapas, kâ jau mineju, tam der par baribu, winsch kahpj gandrihs tikai tad semê, kad grib dsert. Wini atrod wispahre Brasilijas muhscha meschos, seemelos, kâ jau peefihmeju, wairaf, ir tur deesgan reti, jo winsch mas wairojas. Updsihwotu agabalu tuwumâ, winsch pawisam rets weefis, un droschi buhtu fastopams wehl retaki, ja pati daba, tam nebuhtu dahwajusi, kahdu aissargaschanas lihdsjekli pret usbrukumeem. Winsch

ir gauſchi gruhti eerangams, jo wina ahda, gandrifs uf mata lihdsinajas to koku misas krahsai, kuros peemahjo. Tad wehl eewehrojams, ka winsch tikai reti jo reti nokahpi no sawa augsta mahjokka un tamdehl tam newar tik weegli peekluht; bet tomehr ar laiku, waj nu agrati, waj wehlaki winsch ismirks. Pawafari, t. i. septembri waj oktobri mahtitei dsembeschanas laiks. Namehr behrens wehl nawa peeaudsis, tikmehr wina to nesa uf sawas muguras, kur winsch mehds stipri peecturetees. Schis fewischkais radijums atrodams muhscha meschos tik weenatne, nekad wairaf kopâ un ir wina balfi dabun tik reti dsirdet. — Boti derigs swehrs ir „Tatu“ jeb tâ fauktais jostas swehrs. Scho swehru zekotajs fastop wisbeeschafi. Wini gan nawa beeschi redsami deenâ, bet tik lihds wakara krehsla fahf isplatitees, tad tee atstahj sawas alas. Bai gan ir Tatu nawa nekahds ahtri-frehjejs swehrs un kaut ari katrs zilweks ar winu war us-nemtees sfreeschanâ, tomehr saguhstams tas wis nawa tik weegli, kâ warbuht daschs labs waretu domat. Tiklihds winsch mana, ka draud breefmas, tad tuhlin eefahf raktees semê, ko isdara brihnum ahtri, un ja winsch ari tikai pa pusei ir spehjis eeraktees semê, tad wina muskuku spehks ir tik leels, ka nekahdi nawa eespehjam dsihwu isdabut ahrâ. Dascheem no wineem ir ari eespehja breefman tumojotees sawilktees kamolâ.

Sligers tahdus peeskaita pee kahdas fewischkas sugas un nosauz Toly pentes, to lahdi atdalidams no ziteem jostas swehreem (Dasypus). Weistris turpreti wisus peeskaita pee weenas sugas, kuru iad atkal eedala feschâs apafsch nodakâs, kâ Tatu goaçu (leelais tatus jeb jostas swehrs), Tatu verdadeiro, t. i. ihstais jeb pateefais Tatu, atrodams wiswairaf ne tikai wispah Brasilijâ bet ari wehl uf seemekeem ahrpus Brasilijas. Jostas swehrs brasileescheem loti derigs, jo tas isnihzina milsumu skahdigo skudru termitu un zitu kufainu. Tapat tâ fauktais skudru lahzis (Tamandua) kuresch pahrteef tikai no skudram un termiteem. Boti noschelojami, ka abi teef winu galas dehl beesgan dauds mediti. — No atgremotaju

jeb diwnadschu familijas, pašai Brasīlijai peeder tik breeschi. Mahju lopi, kà gowis, aitas un kasas, eewesti no Europas.

Tapirs, (Tapirus Suillus Blumenb.). Tupi walodà nosaukts „Tapyra“, ar to teek apsihmets wispahrigi leels sihditaju swehrs jeb lops, kreetnas zuhtas leelumà un barojas no lapam, augkeem un daschadam miltus šaturoscham šaknem. Wiasch labprahht nemihl usturetees apdsihwotos apgabalos, bet meschu beesumos. Tapirs, jeb kà wianu wehl šauz „Anta“ lihdsinajas daudsmaf mescha zuhtai un teek šawas gahrđas gašas dehl beeschi ween medits. Wina gaša, kà pats is šaweem zekojuma peedsihwojumeem waretu peesihmet, šmekē teescham gahrđi.

Starp Brasīlijas putneem walda leela daschadiba, warbuht leelaka kà jebkurà zità semē un pašauls dakà. Daschas fugas peeder Brasīlijai ar zitām semem kopigi; bet daudsas to starpà jo eewehrojamas un originelas tikai Brasīlijai. Pee pehdejām peeder, tukani (Ramphastus un Pteroglossus), leelu, milšigu knahbi; un škaištee kolibri putnini, (Trochili) teewu pašu knahbi un garu, newišai muškulainu mehli ar kuru wini usmekle pušitēs mitoschos tukainišchus. Tad wehl buhtu peeminams: anis, (Crotophaga) gluschi melns putnišch, kursch plawās un pat us lopu muguras usmeklē daschadus tukainišchus un kaspurus, manafini (Piprae), starp kureem tehwineem melnas, mahtitem šakas spalwas; tangaras (Tanagra) putnineem ir gaischi spihdigas spalwas. Brasīlijas škaištatee putnini ir: brihnum škaištais kolibri putnišch, tangaras, manafins, tukans, un daschadee papagai, kuri wiši der un teek usstatiti kà muhšu istabu gresnumš, kurās wini teek tureti daschadi isrotatos un isgresnotos buhrišchos. Lai gan škaištuma šinà Brasīlijas putnini, nesalihdsinami pahraki Europas putnineem, tomehr dseedašchanas šinà wini Europas putnineem tahku pašak. Kawa neweena kas buhtu daudsmaf zeenigs stahtees blafus dseefmu karaleenei laštigalai, kura šawām burwigi škaištajām škanam eepreeze Europeeschu širdis. Tik jautu dseefmu škanu Brasīlijas koschajos meschos walti klausštees. Leekas tihri, ka dabas mahmulina, tamdehl ka wina tureenes putninus isgresnojusi un is-

daitkojuſi til brihniſchki koſchâm ſpalwam, teem nawa nolehmuſi daitkotees til ſkaiſtâm dſeefmu ſkanam kâ dſeefmu karaleenei laſtigalai. Wehl buhtu peeminams, ka Braſilijâ putnini dſeed wiſzaur gadu un kâ beſdeligas, dſegufeſ un ſtarſki nekad ne-atſtahj tureeni un nedodaſ tahku uſ ſweſchâm ſemem, kâ pee mums. Tureenas dſegufeſ iſſchkiras no muhſejâm, ſewiſchki zaur ſawu dſihwi. Winas mihl dſihwot pulzinos un baro pat kopigi behrninus; tâpat dehj un perè kopigi. No putneem leelakais nauduſ, tad emuſ un Amerikas ſtrauſiſ (Rhea Americana), tad dſihwo wairaf kampos — klajumoſ. Goti derigs un eewehrojams putniſ maitas klijans (arubu), kaſ pahrteef no daſchne-daſchadâm maitam, kuru winſch patehre koti daudſ; tamdehl taſ weſelibas ſinâ no leela ſwara. Winu ir aiſleegts ſchaut. Puhtſchu daudſumuſ. Wairaf leelaku un maſaku ſchkiru dſihwo tureenas muhſcha meſchoſ. Weena ſchkira dſihwo alâs, tamdehl winas ari noſauz par „ſemeſ puhzem“ (Strix cunicularia Molin). Maſ gan winas paſchas netaiſa, bet uſmeklè tahdaſ, kuras to taiſtaji jau atſtahjuſchi. Semeſ puhzi redſ gandrihſ weenumehr ſtahwot alaſ preeſchâ. Winu bariba pa leelakai daikai puſtahw no pelem un daſchadeem kufaineem. Daſchureiſ nebiſtaſ kerteeſ klahſt pat maſakâm tſchuhſkam. Braſilijâ ſewiſchki daudſ baloſchu, irbu un zitu mediſchanai derigu putnu. Netruhſt ari wiſwiſadu uhdens putnu, kâ piſku, ſoſchu, gulbju u. z. Mahju putni koti wairojaſ un tâ ka wini zauru gadu perè, tad katram koloniſtam pulka putnu.

Braſilijâ, kâ ſiltâ, augligâ un meſcheem bagatâ ſemè, kâ patſ par ſewi ſaprotams, tſchuhſku nawa truhtums, titlab ſkahlidigu kâ neſkahlidigu. Baileſ no tſchuhſkam tomehr deefgan nedibinataſ; jo tâs til tad koſch, kad uſmin. Zit maſ tureenas koloniſti no winâm baidas, to peerahda taſ, ka tee eet muhſcha meſchâ baſâm kaſjam. Neſkahlidigo tſchuhſku daudſ wairaf kâ ſkahlidigo. Baſiſtamais pehtneekſ kaſtelnawoſ atrada, ka ſtarp 43 tſchuhſku ſchkirâm, kuras winſch pee Amazonu upeſ mahzijâſ paſiht, tilai 9 bij giſtigas. Leelakas nawa atrodamaſ Deen-

widus-Brasilijà, — bet wairaf uf seemekeem, fewiſchki Amazonu upes muhſcha meſchoš.

No giſtigajam tſchuhſkam, kuras ari miht Deenwidus-Brasilijà, wiſbeefſchafi atrod „Jararacas“, (laſ. ſchararakas) peleka, melnàm ſtrihpinam, 2—5 pehdu garumâ, un „sururuku“, melnâ un dſeltenâ krahfâ, un tahdâ pat garumâ, kâ pirmâš. Bihſtamakâ gan laikam buhš tikai pehdu gara ſaka tſchuhſka, tamdehl, ka ka ſawas ſalâš krahfâš dehl gruhti eeraugama. Behz daſchâm ſinam wina nawa giſtiga. Skaiſtaka, jeb wiſmaſ weena no wiſſkaiſtakâm koraku tſchuhſka, (Elaps coralinus Scleg) roſchu ſarkanâ krahfâ, iſgresnota balti eekautetâm, tumſchanàm ſtrihpinam jeb pareiſafi ſakot rinkeem. Reti atrodama klapeš tſchuhſka (crotalus horridus). Jau peemineto „Jararacas“ (laſ. ſchararakas), t. ir uf preeſchu un atpakaf weltoſchoš tſchuhſku, tura par weenu no giſtigakajam; bet ir winâš kodumš nawa nahwiğš, ja wahti tuhlin iſmaſgâ, iſſpeeſch jeb iſbedſina, wiſlabaki ar zigaru. Gedſeltam tad jaſkreen tik ilgi žif ween war un jadſer daudš degwihna jeb ſtipraš kaſtijaš. Braſileeſchki iſnihzina tiklab ſtahdigâš kâ neſkahdigâš tſchuhſkaš, pa dakai aiſ neſinaſchanaš, ka negiſtigâš tadehl koti derigaš, ka iſnihzina daudſumu krupju, peku un kufainu. Saudſeta no Braſileeſcheem teef, tikai weena tſchuhſka (Coluber varidbilis Pr. Max.), jo wini apgalwo, ka ta iſnihzinot giſtigâš tſchuhſkaš.

Krokodils, Braſilijà „Yacare“ (laſ. Jafarè) noſauktš, atrodamš tikai reti, wairaf ſtahwoſchoš uhdenoš. Itajahy (Itaſchahi) upê, kaš tek gar Blumenawu, taš jau wairš nawa redſetš 10 gadi. Airſaku atrod wairaf ſchſiru. Gewehrojamakâš: ſaka, (Iguana), trihš pehdaš gara, kuru labpraht medi. Winâš gaſa koti ſmeſiga un lihđſinajaš žahku gaſai.

Siwju juhrâ un upêš milſigi daudš, bet ſchâi ſemê taš žilweku uſtureſchanaš ſinâ no maſaka ſwara kâ žitur, tapehž ka nawa truſhkumš žitaš baribaš. Braſilijaš ſalduhdena ſiwis wehl deeſgan maſ pamatigi iſpehtitaš. Žif leelam jabuht winu daudſumam, redſamš un noſkahrſtamš jau no ta ween, ka ſlawenaiš zoologš Agafiž ſawâ pehtijuma žekojumâ no nowembra

1865. lihdj martam 1866. gadam atrada Seemel-Brasilijsā ween ap 2000 siwju sortes. Tahdā hltā semē, tā Brasilijsā, nawa masums daschadu kufainu. To starpā wispirms eewehrojami barati, tui lihdsinajas muhsu tarakaneem, tikai drusku leelati. Par deenu wini faleen schkirbās; nakti mekle baribu un apgrausch wiſu, kam tikai war peekluht. Wistas un zahli tos kahri ehd. Barati isnihdejami wislabaf, nem pulweri, kas ſajaukts ar diwi dakam horata, weenas dakas miltu un weenas dakas zutura. Uri ſkudras un termi dara zilwekeem daudj ruhpu, ſlahdedamas stahdijumeem. Winas isnihd, to puhkeem uslejot wahroschu uhdeni: tur wina ſewischki daudj, tur ari mehds puhkos eepumpet sehweles twaitus. Zelotaju ſkudras derigas, winas gauschi reti peemele kahdu apgabalu, bet tad, kad tahs to dara, tad nahf leeleem pulkeem un isnihzina wiſus ſlahdigus kufainus, baratus, firnekus, tahrpus, to padarijuschas atkal eet projam. Stahdigas turpreti ir tā ſauktās „Sahuva“ jeb „Sauba“ (Formica cephalotes Linn.), turas deesgan paleelas un tumschas jeb gandrifs melnas krahſas: Ihsā, jo ihsā laikā tahs eespehj kofus padarit gluschi plikus, ſawos apafschemes mahjokkos aisnesdamas noplukhtās lapas. Sewischki mihkas tahm oranschu un kassjas kofu lapas. Pehz „Bates“ sauba ſkudras ir wehrgu turetajas. Bates eewehrojis; trihs schkiras strahdneeku jeb wehrgu: weenu leelatu, otru wideju un trescho masaku. Pret ſaweem strahdneekem winas esot brihnum stingras. Apbrihnojama wina gudriba un kahrtiba, kahda pee tahm ſastopama. Ja wina teku padara nederigu, waj nu zaur kahdu kofu aiswelschamu jeb tā zitadi, tad drihst ween wifas to fina, un lukto waj nu weenoteem spehkeem wifas kopigi isdabut schkehrschlus is zela, jeb ja tas nawa eespehjams, tad atrast zitu zeku. „Reis“, tā raksta Selins, „es eewehroju, ka mineto ſkudru zelinsch gahja par kofu, kas bija pakritis par kahdu uhdens pilnu eedobumu. Gribedams redset kas noteek, es padariju wina zeku nederigu, nonemdams pakrituscho kofu. Dsihwi ween likās wifas ſkudras to ſinot un ſraidija wisapkahrt gauschi nemeerigas it tā gribetu usmeslet

zitu zeku. Kad tas winām neisbewās, tad wišas ķehrās knašchi un mudigi pee darba, zitas neša lapas, zitas sarinaus un pahrtaišija par eedobumu tiltu, pa kuru drošchi un beš tahdām mokam wareja glušchi labi pahri tikt. — Daschi mešcha dširnekti gigtigi; kur wini eekoš, tur stipri uspampst un šahp, bet drihs pahreet. Tahdos kodumos derigi eerihwet eku. Škarpiji un tuhštostkahjas, kas tahkati seemekoš Bahias un Amazonas apgabaloš deesgan leeli un gigtigi, Deenwidus-Amerikā tik ļoti masini, ka winu kodums nawa nekahdi bihštams. — Wišpah Brasiliju ļoti daudš medus bišchu. Indijani pašihst un išškir lihds 50 šķiru, kurai katrai šaws wahrds. Kahrtigas biškopibas sinams Indijani nepasihst, pat bišchu tropinu ne. Winu mahkfla pastahw tikai eekš ta, usmeklet un isnemt medu. Šchai sinā winu mahkfla teesham apbrihnojama. No muhšu bišchu ņugas (Apis melifica L.) nawa ne tik ween Brasilijā, bet ir wišā Deenwidus-Amerikā atrodama it neweena šķira, isnemot tur, kur winas eewestas no Ēiropas. Ēewestas bites isdodas ļoti labi. Bites Brasilijā mehds apmestees un eetaišit mahjoklus waj nu koku waj saru zaurumos, waj semē, jeb ari peetaišit pee koku šareem, kā to weena bišchu šķira mehds darit. Babakais un gardakais medus ir tā šauktajām „Jaty“ (Trigona Jaty Smith) un „Tataira“ (Trigona Tataira Smith) bitem. Wahrds „Tataira“ zehlees no „Tata-“ uguns un „ira-“ medus. Tā tad „Tataira“ nosihmetu „uguns-medus“, škaidrais, tihrais medus. Wafkeem wišpahrigi ļoti patihkama šmarscha. Medus daschadiba zekas no puķem, kahdas un kurās bites usmekle. Kur ween bites daudšmaj peekopj, tur tās brihnum labi isdodas; winu medus, kristalškaidrs un ļoti gahrds. Par Brasilijas medu, kas bij isstahdits Berlines isstahde, laikrakstis „Export“ 15. februari 1887. gadā raksta tā: „Šewiški teizams Santa Catharinas un Rio Grandes de Sul (Deenwidus-Brasilijas prowintšchu) medus, kas šcheitan atšuhdits isstahdišchanai. Œekās, kā is wina šmarscho tihri waj wiša tropu bagatiba. Muhšu medus ar winu newar nekahdi šalihdsinatees.“ Brasilija apbrihnojami bagata daschnedaschadeem koscheem taurineem.

Skaituma sinâ muhsu taurini wineem tahku pakalâ. Ari moskwitu Deentwidus-Brasilijà daudj, sewischi dregnâs weetâs, upju eelejâs un purwjos. Winau wiswairaf karstajâ gada laikâ — wasarâ; bet ari tad naw wairaf bihtami kâ pee mums odi waj knischi. Beidsot wehl peeminamas smilſchu blufas (Pulex penetrans) furas Brasileeschi nosauz par „bicho dos pès“, t. i. kahju tahrpinu. Smilſchu blufas koti masas, tik ar mikroskopu palihdsibu eeraugamas un usturas daschados gruschos un frituschâs lapâs. Seemâ to masaf; karstajâ wasaras laikâ wairaf. Schâs masâs, neezigâs blufinas eurbjas nereti zilwekeem, kwi nemaigâ deesgan ruhpiigi kahjas, ais nageem, ſadehj tur olinas, kas isperinotees isplehschas un eesahumâ stipri nees, pehzaf fahp. Ja winas tad pee laika neteef isnentas ar adatu un wahts ismasgata tabakas ſodrejeem, tad war ſaudet pat kahju pirkstu. Tihriba weenigais un droſchakais lihdselkis pret maso smilſchu blufinu. Tomehr tik wisai daudj ſcho blufinu naw, kâ warbuht waretu domat. Daudj kolonistu, kas gadeem nodſihwojuschi Deentwidus-Brasilijà, naw no wineem it nekâ zee-tuschchi, un ſin par winam tikai ſmeetees.

A u g u w a l ſ t s.

Brasilijas florâ (augu-stahdu-walſtis) ne masaf apbrihnojama ka dſihwneeku walſtis; ne tik ween koſchuma, bet ari deriguma sinâ. Brasilijas flora droſchi ween peeder pee wisſkaiſtaſajâm, apbrihnojamakâm un derigakâm paſaulê. Zekotajs „Pauli“ kureſch gadeem ſabijis Indijâ, teiz, ka „Stajahy“ eelejas (Deentwidus Brasilijà) wegetazija daudj koſchaka un pahraſa iſſlawetai Zeilonas wegetazijai. Brasiliju eedala ſtahdu un augu sinâ trihs dakâs: ekwatorialâ jeb Amazones upes ſtrehki, Atlantikas okeana kraſtmalas un eekſchemes apgabalos. Mums ſche eewehrojams tikai Atlantikas okeana kraſta apgabals, pa leelakai dakai apſlahts koſchu un kraſſchmu muhscha meſchu. Brasilijas muhscha meſchs pilnigi iſſchkiras no muhsu meſcha; winſch aſween eetehrpjees jakâ, puſem iſgreſnotâ un iſdakotâ

uswalkâ. Salihdsinot ar muhschigi sako wiswifadeem zeedra
 un pukem isdalkoto muhscha meschu, muhsu meschi tahdi ka
 nabadsini, pret kureem daba isturejusees ta pamachte. Muhsu
 meschos tikai retas un mas koku sortes, tureenâs tuhstoscheem.
 Us masu jo masu gabaliku atrodami fimteem daschnedaschadu
 pawisam sawadu koku. Tureenâs meschs ir ta tahda
 brihwa stahdu republita, kura tikai zilweks rets weefis. Ka
 wifa pasaulê walda muhschiga fazenschanâs un muhschigs
 zihniensch dehl pastahwibas, ta ari schini stahdu brihwalsti,
 kura beeschi jo beeschi apdsihwota neskaitameem daschnedaschadeem
 stahbeem. Tik beeschi apdsihwota stahdu republita, kur walda
 tik leels zihniensch dehl pastahwibas, pat ir brihnum augliga
 fiktsemju daba wairs nespehj wisu stahdu usturet, tamdehl
 weenam pehz otra japadodas negrosamajam dabas likumam
 isnihzibai, jeb pareisaki sakot „eewehrosamakai pahrwehrschanai,
 jo pateefiba tatschu nekas neisnihst — tikai pahrwehrschas.
 Kas schodeen aug, riht warbuht jaw truhdos pahrwehrtees
 un pariht jaw is wina truhdeem atkal aust jauna
 dsihwiba. Sai apskatam tuwaki tureenâs aisween sakojoscho
 muhscha meschu. Weens koks tuwu pee otra, weens garaks ka
 otrs. Us weena masa gabalina wiswifadi koki: palmas,
 zeedri, figueiras, ipe, kanelas u. z. Katrs zihnâs dehl pa-
 stahwibas, grib sadabut tikdaus baribas weelu no semes un gaisa,
 zil wajadstigs, lai waretu augt un sakot; tamdehl katrs mehgina,
 zil ween mas eespehjams, isplahtit semê sawas saknes un tikt
 pee deenas gaismas pazeldams sawu sako wainadsinu augstak
 par ziteem kokeem. Tahda zihna augki, ir, ka tureenâs koki ir
 tik apbrihnojami gari, nereti 100 un 150 pehdas, ja pat 200
 un wehl wairak. Sai dausmas waretu noskahrst daschu
 tureenâs koku refnumu, tad peewedischu, ka flawenais pehtneeks
 Martius (lasi: Marzijas) weenam koku milsenam atrada
 ap 60 pehdu apmehra. Ap koku milseneem aug apkahrt
 tihdamâs lijanas, kuras nereti windam lihdsigi karajas no koku
 sareem us semi. Beeminams wehl buhtu, ka atrodas daus, ta
 sankto, kahpeja koku, tas ir tahdu, kureem peemiht ta ihpaschiba,

pee ziteem fokeem turedamees un ap wineem tihdamees kahpt us augfchu. Gewehrojams, fa wini wif nepeeder pee weenas koku fugas, bet wairakam. Utrodas pat kahda kahpeja palma „Zaffitara“ (*Desmoncus macroacanthos* un *orthacanthos* M.), kura lofana ka winda un ihfcha refneem dselkchneem, kuru palihdsibu wina kahpj us augfchu un aiffneedf nereti apbrihnojamu augstumu. Tahdi kahpeju koki nereti issuhz un nomahz pat leelafos koku milseaus, fa teem janokalt un japahrwehrtchas truhdos. Tas wif noteek apbrihnojama ahtrumâ. Tepat koks aug un sako un ir aiffneedfis ap fintspezdesmit waj wairak pehdu angstuma, te peepeschi war manit, fa winsch fahf kalst. Kur maitas, tur ari ehrgki rodas, ta ari fche. Nesen sakojofcha koka milseni, kur nahkufchi, kur nenahkufchi, farodas wifadi kufaini un tahri. Ir studru netruhfst. Wini ne masumu peepalihdsjufchi, fa koks pehz mas mehnescheem ar breefmitu troksni nogahschas gar semi, lihdsi raudams dauds zitu koku un milsumu faru. Te japeemin, ka muhscha meschos atrodas tikai pitades, mas kahju zelini, jeb fa winus wehl waretu uofault stidsinas un tekas. Kur tahdu nawa, tur nedoma us preekchu tikt bef „Foiça“ (las: foife) peepalihdsibas. „Foiça“ ir preekch ta eerihkots daifs, ar kuru iszehrt kruhmwihfigos fokus, kas kawe us preekchutikchanu. Tadehl nekahds brihnum, fa ir pat dabas pehtneekam, kad tam zits kas jadara un naw wakas pehtit, muhscha meschs daschreis war buht pat nepatihkams; it ihpafchi kad zaur winu kur steidsami jazelo. Waj tamdehl brihnum, fa pehtneeks „Tschudi“ tamlihdsigi raksta: „Kad es pirmo reisi muhscha meschus eeraudfiju un zaur winu zauri laufos, tad eespaids, kahdu tas us mani darija, bija leelifts un neaprakstams, es jutos aisgrahbts un no muhscha mescha kofchuma un daschadibas fa apburts. Man bija ta ap firdi, fa jauneklim, kad wina karstakas jaunibas wehleschanas peepildas, kad kofchee fapni pahreet pateefiba. Man bija nolemts gabeem ilgi mahzitees pasiht muhscha meschus; es mahzijos tos pasiht, wifam winu daschadibam. Ka muhscha mescha pasinejs es winu tomehr fauzu par weenadu, weemuligu, ne wis preekch pehtneeka,

kam tur ir neiffmelami plasch darba lauks, bet gan preekſch
 weentahrſcha zekotaja, kam tas, jau paſihſtams — redſets, un
 kas nu to paſchu ſkatu redſ nedekam atkahrtojotees. Muhscha
 meſchâ, azis neatrod nekad apſtahſchanas weetas — meera,
 jo winas muhscha meſcha neanalife, neapſkata katra koka
 ſewiſchki. Geſpajds, katra koku par ſewi apſkatot brih-
 niſchks, turpreti wiſu muhscha meſchu uſ reiſ, neapmeerinoſch.
 Stundam muhsu azis ſaiſta, weens pats koku milſenis,
 kuru apklahj fimteem paraſitu ſtahdu. Tikai bagatâ, iſſchkehr-
 digâ tropus daba war dſendet un uſturet tik wiſai dauds un
 daſchnedaschadu koku; bet wiſam muhschu meſcham truhsſt
 harmonijas (faſkanas), truhsſt gaiſmas un gaiſa; wina lihdsi-
 najas bildei beſ rahma, jo welti ween azis raugas uſ augſchu
 un luhko eeraudſit ſilo ſkaidro debef; ta weetâ winas tik
 eeranga ſakos lapainos koku wainagus. Gaiſs ir noſpeedoſch
 un pildits truhsdu ſmaku. Wahzu egku un oſolu meſchu es
 atrodu ſkaiſtaku.“ Tamlihdsigi iſteizas, ka jau mineju „Tſchudi“.
 Tihri brihnumſ, ka ir „Tſchudi“ war buht tahds fantatikiſ un
 teikt, ka Wahzu egku un oſolu meſchs ſkaiſtaks. Braſilijas
 meſchos dauds leetderigu koku. Tâ ka nawa eespehjamſ
 ſihki jo ſihki aprakſtit wiſus tureenſ derigus un nederigus
 kokus, tad ihſumâ mineſchu tikai eewehrojamakos, jo ja
 gribetos pamatigi aprakſtit tureenſ kokus, tad waretu ſa-
 rakſtit beesas grahmataſ. Zif leels Braſilijâ leetderigo koku
 daudsjumſ, redſams no ta, ka preekſch; ehku taiſſchanas un
 mehbelem ween teef iſleetots wiſmaſak 150 koku ſortes, ne-
 ſkaiſtot tos kokus, kuzus iſleeto zitâm wjadſibam. Koki Bra-
 ſilijâ koti ahtri iſaug; no tâ ſauktâm pinijam jau diwdesmit
 gados buhwkoki. No Braſilijas kokeem buhtu wiſpirms pee-
 minamas karaliſkâs ſiltſemju eemihntneezeſ, ſlaidajâs palmas,
 kuzas teeſcham, it kâ buhtu raditas, lai buhtu tureenſ meſcheem
 par koſchumu un greſnumu. Gan Deenwidus=Braſilija newar
 lepotees tik dauds palmu ſchſiram ka Seemel-Braſilija, tomehr
 ir Deenwidus=Braſilijâ wehl war uſrahdit ſeptinas palmu ſchſi-
 ras; pat karaku palmas wehl beesgan labi aug, lai gan wairs

neaisfneedf gluschi ta koschuma un daikuma ka ap Rio de Schaneiro. Wiswairaf atrod „Giriwa“ (lasti schiriwa) palmu. Buriti palmas (Mauritia vinifera M.) fula der preefsch beesgan garda dsehreena isgatawoschanas. No winas augkeem isgatawo pasihstamo „fajeta.“ No Uricanas (Uricanas) palmas lapam taifa juntu, kuzi ihsti isturigi. Sewischki eewehrojama ir flaidà, teewà kahpostu palma, (Euterepe oleracea) no kuras isgatawo palmu kahpostus. Wina koti weegli pahrpleschama un der wehl par juinta lihstim; tà ka wina fintu un wairaf pehdu gara, tad kolonisti to labpraht isleeto kahrtis. Deenwidus-Brasilijà pehz flaidajam palmam buhtu peeminami skaisfee zeedri. Daschos apgabalos wina beesgan daudf, tà ka pehz wineem nosauz daschas weetās. Beemehram, kahdu Mailuzijas peeteku nosauz „Rio Cedro,“ tas ir, zeedru upe. Kam gan zeedrus peeminot nenahf prahtà gresnais, zeedru kofeem taifitais, Salamana Deewa nams?! Mahagoni kofam tuwu rada tà fauktais „Cedrela odorata L.“, no kura isgatawo gresnas mebeles. Wina wehl leeto preefsch zigaru fastischu isgatawoschanas. Par buhwkofeem teef leetoti daudf un daschedaschadi kofi; Gewehrojamafee: Gabriuva, Canella preta, Canjerana, Grapiapunya, Lauro, Tajuva un wehl daudf ziti. Wisi koti leetderigi kofi. Gabriuva un Tajuva grimst uhdeni un gandrigh nekad nefapuhst. Preefsch mebelem teef isleetoti sewischki coedri, kanelas, gabriuvas, araribas, (brihnum skaisi) jakarandas Dreimaneem derigi Arçaa (lasti Arasa) Ipe un ziti. Ipe kofs ir zeets kà dsels un teef isleetots daschadās walzēs, skruhwēs u. t. t. No tà faukteem skuju kofeem, kuru pee mums til wisai daudf, atrodas Deenwidus-Brasilijà tifaì tà dehwetà Brasilijas preede, (Araucaria Brasiliensis,) kura ihsta milse. No dascha kofa isnahf 12—16 dutschu behlu. Ari wina augki ir derigi. Tapat wina galotnēs atrodoschee eepampumi, kuzi koti derigi dreimaneem. Sewischki eewehrojams un derigs ir tehjas kofs „Herwa Mate“ (Ilex Paraguayenses). Wina lapas der tehjai, kura nu gan naw til smektiga kà Pinās tehja, tomehr Deenwidus-Amerikà wina spehle tahdu pat, ja ne wehl leelaku lomu,

kà pee mums Pinas teja un kafija. Herwa Mate droschi ween buhtu dauds labaka un smeigata nekà tagad, ja tiktu daudsmaf ruhpiġati un peenahzigati isgatawota. Kad eewehro, zif ruhpiġi Pineeschi un Japaneeschi isgatawo šawu tehju, tad pateesi jabrihnas, kà Herwa Mate wehl tikpat labi smeke, ka tagad. Herwa Mate lapas teef šasweestas un šamestas pa ehfu augšham lai iskalstu. Nereti pat winam tur peekuhst duhmi. Waj tad brihnumš, ka tehja daschreis smeke druszin ta ka pehž duhmeem. Medizinaġ der Ipecacuanha, (Spekatuanja) Salsaparilla, Sassafras (Sasafras), Gabriuva, Figueiras peens, Cipo jumbo, Hero tostao šafnes, Quassva un wehl dauds zitu.

S e m k o p i b a.

Brasiliġas labklatjiba dibinajās uš semkopibu. Brasiliġas deenwiduš dakā, t. i. Paranas, Santa Catharinas un Rio Grande do Sul prowinzēs jeb walstis war tikt raschots wišš, ko ween tik pašaulē audse, isnemot tikai retuš auguš, kuri wairš tikai aug augsti seemelos. Zaurmehrā nemot seme loti augliga; tomehr atrodas ari neaugligi apgabali. Kur muhšha mešchš wiršū, tur gandrihš ašween augliga seme, kur šampos, šahli apaugušchi klajumi, tur wišš tā newar teikt. Šweschi-neekam tureenās semes labumu pašht loti gruhti. Ja to grib labi pašht, tad wina ir šmalti jaismeklē un jaispehta iš kà ta šastahw. Tad wehl janem wehrā šahds klimats, šahds zaurmehrā šiltums gadā, šahds wašarā un seemā. Tapat nedrihst peemiršt zif leals augstakais šiltums, zif semakais. Sewišchi jaewehro leetuš daudšums. Ja ta negrib katru reis darit, tad semes wehrtibu un labumu wehl war pašht no mešcha pašcha. Kur ihsti kreetni, zehli un šlaiki noaugušchi kofi, tur ašween mehdi buht laba seme. Tad wehl jaewehro, ka daschi kofi aug tikai loti augligā semē. Kur peemehram aug bajanes, tur droschi

wajaga buht augligai semei. Rahda seme un klimats, tahdi augki, — un war droschi ween teitt: „Saki man, kahda seme un gais, tad es tew teifschu, kahdeem jabuht augeem, jeb teiz man kahdi augi, tad es tew fazifschu, kahda seme un klimats. Daschi dabas prateji pat apgalwo un saka: „Rahda seme un klimats, tahdi laudis.“ Warbuht ka daschs labs par to drufku pafmihnes. Ja ta, tad man japeefihme, ka tahda smihneschana pilnigi nedibinata un bes jeb kahda pamata. Statrs nopeetns un prahtigs semkopis buhs eewehrojis, ka laba, fpehziga fehkla, kuru winsch eewedis ij zitureenas un eefehj warbuht flittaka seme neka wina augufi, pirmo gadu gan labi isdodas, bet otro jau flittati. Tas nahf no tam, ka fehkla peeweenojas semei un klimatam. Pirmo gadu wina tif tadehl labi auga, ka wehl fewi fatureja stiprus, fpehzigus dihgshanas un augshanas fpehkus; bet flittaka seme un ne tif patihkams gais, kas tai bija fenaf, jau padarija, ka isaugufcheem graudineem wairs nebij tif fpehzigs dihgshanas fpehks, tamdehl otrâ gadâ wairs tif fpehzigi un labi neauga. Dai falihdsina ween, peemehra dehl, Anglus ar kahdu deenwidus tautu un tapat abu semju klimatus, tad tuhliu redsefim, ka dabas pratejeem naw wis gluschi netaisniba: „Rahda seme, tahdi laudis. Waj druhmee, nopeetnee Angki buhtu Angki, ja wini nedfihwotu wis Anglijâ, bet kahdâ zitâ seme, kura tahlu no juhras un ta tad ari zits klimats. Waj fenee Foinikeefchi buhtu tahda fugotaju tauta, ja tee nedfihwotu juhmalâ, kura winus wilinat wilinaja dotees juhra un aissneegt fweeschas semes, lai redsetu, waj tur naw labafi? Waj ari neaugliga Foinikija pee ta nepeepalihdsija? Ar weenu wahrdu fakot; apstahkli peespeesch ar laiku teem peeweenotees, pehz wineem eerihkotees. Ja mehsh nopeetni skatamees dabâ, tad mehsh eewehrojam, ka pee dsihwineeem, pehz apstahktem peeweenojotees pat organifmâ ar laiku noteef leela pahrwehrshanas — pahrgrosifshanas. Brasilijâ nu wiji apstahkli tahdi ka tee, ka mahjtin mahj nodarbotees ar semkopibu. Tamdehl mehsh ari redsam, ka wifa tureenes walsts labklahjiba dibinajas uf semkopibu. Kur Brasilijâ kampos, tas

sahli apaugufchi klajumi, tur seme nawa semkopibai ihsti deriga, tamdehł tur redsam nodarbojotees ar lopkopibu. Dai gan Brasilijas labklahšhana dibinata us semkopibas pamata, nawa jadamà, ka tureenes semkopiba jau us kahda augsta seedošha pakahpeena. Ne buht ne. Ko palihds dahrgatas mantas, ja tas neteek pareisi isleetotas? Tapat wisaugligakà seme, ja neteek apstrahdata? Dai kahdà walsti semkopiba plauktu un seedetu, tad neween wajasigs augligas semes un weseliga klimata, bet ari kreetnu semkopju, — kas Brasilijà truhfti; pašchi Brasileeschi pahraf peetizigi un šlinki, lai kertos pee smagajeem semes darbeem, kautšhu gan šitakàs semes naw tif gruhti jastrahdà, ka aukstakàs. Behdejà laikà gan Brasilijà semkopiba štipri ween gahjuš us preekšhu, — šewišchi Deenwidus-Brasilijà, bet kur tas notizis, tur tas aisween notizis zaur Europeescheem, šewišchi Wahzeem un Italeescheem. Ari tur wehl buhtu dauds kas ko wehletees. Aršls Deenwidus-Brasilijà, t. i. Paranáš, Santa Catharináš un Rio Grand de Sul'as provinžes wehl reta un šwescha leeta; wišš teek tur gaušchi reti leetots. Semes mehšlošhana glušchi šwescha. Dai apštatam, ka tureenes kolonisti kopj semi.

Brasilijà gandrihs tikai mušcha meššš. Birmais darbs, ko kolonisti turp nogahjušchi dara, ir, ka tee zehrt, mešhu, jeb lihš lihđumu. Tas finans noteek tikmehr, kamehr eenemtà kolonija no mešcha tihra. Bihđumu war lihst un ari lihš katrà gada laikà, bet wišlabaki to darit pawafarà, tas ir septembri un oktobri, jo tad nolihstee koki drihsat iššuhst un pehž lihđuma nodedšinasšanas war tuhlin šeht. Bihđumu zehrt šchahdi: Wispirms teek ar kahdu šawadu, rauklim wišai lihđšgu daitu, išžiršti wiš šmaltee, teewee kozini, kà dasčas palmites, bambus un no koku šareem us semi karajoščas lijanas. Šcho daitu, kuram garšch kahrtš, nošauž „Foiça“ (laš foisse) tas ir lapša; bet mehš wišu labak šaušim par mešcha nafi. Tikai tahdi išžirštà mešchà gais ihsti brihwi, war peekluht, tapat šaules stari. Nožirstee fištee kozini drihs iskalst. Kad wairak puhra weetas mešcha tahdi išžirštàs un istihritàs no wišwišadeem fiškeem

kozineem tad titai wehl sahkas, ta waretu teitt ihsta mescha zirschana, jeb lihduma lihshana. Sawadi, ta pee koku zirschanas nemas neleeto sahgi, bet titai zirwi, kusch daudj sawadaks neka muhsu. Zirwin, kahdu tur leeto, loti schours peetis un schauri sobi. Zirwja tahts loti garsh un gluschi taifns, kas man isleekas buht nepraktiski. Tamlihdfigi par to ari isteizds pasihstamais tropu semkopibas grahmatas farakstiais Semlers. Pee muhscha mescha zirschanas jabuht ihsti ismanigam, jo koku zeri ne reti zits ar zitu ta sa-auguschi un fahhruschees, ta kokam gahschotees weegli war notitt nelaima. Kokus mehds zirst trihs un wairaf pehdas augstumâ, weena alga, waj koks milfigi refns, waj ari masa teewa palmita. Tit augsti koku zelmi saprotams loti skahdigi. Tit augsti zelmi tit drihs nefapuhst ta semi un ari kawe fahrtigu semes apstrahdashanu ar arflu. Bet ko?! To jau turenes eedshwotaji nemas netura par wajadfigu, pee ta sinams leelu lomu spehle flinkums. To ween jaw eewehrojot, ta tit augsti zelmi der un ari pateefiba ir wisadeem stahdeem skahdigem futaineem par perekli, wajadsetu kokus, zit ween eespehjamis, zirst semu. Kad koki nolihsti, tas apzehrt leelafos farus, lai lihdums buhtu lihdsefats, gludaks un labaki degtu, bet daudsi ir to newihsho darit; tee titai nolihsh kokus un ar to deesgan. Behz lihduma nolihshanas tauj tam 2—4 nedelas kalst, dashreis ir ilgaki, kahds nu kuro reis atgadas laiks. Dabi skaita deenâ, pa leelafai dakai ap pusdeemu, peelaisch wehja pusê wairaf weetâs ugumi. Uguns leesmas tad mehds schautees torna augstumâ, it ihpashchi kad uguns eet degdama pretkalnis. Beturtdak jeb pusstundas laika lihdums nodedfis. Atlituschees, titai apdeguschee, augstee koku zelmi un refnee, apgrusduschee koku milseni, no kureem sinams laba daka gluschi sadeguschchi, bet ari daka atlitusees. Behdigs skats. Koscha mescha weetâ redsami titai apdeguschchi koki, fari un zelmi. Otrâ deenâ pehz lihduma nodedsinashanas eesahkas nepatihkamais, deesgan neglihtais un reebigais darbs, lihduma notihshana, tas ir, apdegusho koku un faru sakraushana kopâ. Daudsi ir

pat newihſcho lihduma notihrit, bet atſtahj apdegufſchos fokus un farus, fur bijufſchi. Apdegufſchee ſpokainee zelmi ſinams teef atſtahti ſawam liktenim, ſatruhdeſchanai, kas ari deefgan maf gados noteef. Tagad ſeme ſagatawota, nu eefahkas fehſchana, hef ne kahdas arſchanas un mehſloſchanas. Sehj katru gadu, weenu labibu pehz otras, kamehr maf ween aug, bet kad nemaf wairs negrib augt, tad zehrt jaunu lihdumu, ar furu dara tapat. Tahdi ſtrahdajot aug, kahda nu furâ weetâ ſeme, fur ſliktaka, tur ſinams aug ihſafu laifu, fur labaka, tur garafu. Daſchus augus eewahf diwreis gadâ. Tikai ſlikti iſſtrahdatâ ſemê daſchu reis jau lahga wairs negrib augt pehz gadi peezi, ſeſchi, daſchâ weetâ turpretim wehl pehz diwidefmit un trihsdeſmit gadeem labi iſdodas. Igums nu gan neatkaras weenigi no ſemes labuma, bet ari no ta, fo raſcho. Daſchi ſtahdi iſſuhz ahtraf ſemi, daſchi lehnafi. Kad ſeme iſſuhkta, tad to atſtahj atmatâ. Atſtahta ſeme atkal brihnum ahtri apaug meſchu, kuzſch, kâ ſaprotams wairs nelepojas tahdeem fokufmilſeneem, kâ muhſchameschſ; tomehr nepaſinejs winu glufchi weegli war noturet par muhſcha meſchu. Atmatâ atſtahtâ iſſuhkta ſemê augufchu meſchu ſauz par „Capoeira“ (laſi kapoere). Atſtahtâ, reis jau iſſuhkta ſemê uſaugufcho meſchu atkal mehds nolihſt lihdumâ, bet ſehjums wairs neaug tif kupli, kâ agraf. Ka tahda ſemes iſſuhkſchanas un noplizinaſchanas metode gauſchi ſliktâ un nederiga, pats par ſewi ſaprotams. Pat wiſlabako ſemi war reis iſſuhkt un noplizinat, kâ wairs nekas negrib lahga augt, tadehl katra ſeme mehſlojama, ſliktâ wairaf, laba maſaf.

Semfopibas produkti.

1) Mais jeb turku kweefchi.

Behz wezâm ſinam tika mais, (Cea Mays L.) no Braſileefcheem „Milho“ (laſi miljo) ſauktâ jau Braſilijâ raſchots preekſch Europeefchu eenahkſchanas, fo peerahda ari daudſee wahrdi, kâ maifu noſauz daſchadas Indijanu ziltis. „Tupi“

walodâ maisu nofauz par „Ubatim“ jeb ari par „Wibatim.“
 Wahrds „Wibatim“ zehlees „wiba“=grauds un „tuama“=
 miltains, tà tad mais, jeb ka winu Tupi walodâ nofauz
 Wibatim, nofihmetu miltainu graudu. Mais drofchi ween,
 weens no wiseewehrojamafeem Deenwidus-Brasilijas semkopibas
 produkteem. Maisu isschkir diwi sortes, weenu balto un otu
 dselteno. Mais teel tabehl gandrihs aifween fehts pirmais
 lihдумâ, ka winsch tur koti labi isdodas, ahtri isaug un pee
 tam wehl augdams apspeesch nesahles. Tad wehl winsch atrod
 drofchi pirzejus un tas ihfâ laitâ atlihdina mescha zirfchanas
 puhles. Maisu fehj tà: if uf sola eedur semê zaurumiaus,
 eemet kahdus maisa graudiaus un aisspeesch zaurumu kahju
 zeeti. Iau treschâ jeb zeturtâ deenâ pehz fehshanas redsami
 zolu gari afni. Sehshanas laiks augusts, septembris un
 oktobris; tomehr daschreis fehj pat wehl dezembra fahumâ.
 Pklauschana eesahkas pehz seemas fwehtkeem un wellas lihds
 februara beigam. Gewahschana sinams atkarajas no ta, kad
 fehts. Kad mais nogatawojees, tad wina wahlites noleezas uf
 semi, zaur ko putni ne-eespehj winâm dauds fahdet. Ari leetus
 nekahde. Tâ noleektas maisa wahlites war lihдумâ glabat koti
 ilgi; kolonistam tas labums, ka winsch tás panem kad wajaga
 un zil wajaga. Zaurmehrâ mais isdod ap 150 graudu. Maisa
 wahlites usglaba waj nu flehti blahki fakrautas, jeb uf ehku
 augfham. Graudus wehl dauds weetâs isbersch roku, bet teel
 ari leetoti no Seemek-Amerikas preefch tà eewesti mafchini.
 Mais teel dots firgeem, kuzi nedabun ausu. Ausas gan fehj,
 bet tas teel pkautas sakas un dotas firgeem tà fehts. Tâ war
 ausas pkaut reifas fehshas gadâ. Wiswairaf maisu leeto
 zuhku barofchanai. Ia maisa zena augsta, tad winu pahrdod,
 ja semas, tad baro zuhkas un pahrdod speki. Maisa smaltee
 milti „Maisena“ faukti, teel leetoti daschadu kuhku zepfchanai.
 No maisa zep ari maisi; bet ta nawa ihsti smekiga, turpretim
 jaukti kweeschu milteem gluschi labi der preefch maises isgata-
 wofchanas. Italeeschu kolonisti no maisa wehl isgatawo
 polentu, kas wismaf diwreis deenâ uf galda. Polentu isgatawo

no maisu milteem peelejot uhdeni un drusku rizinus eku. Pehz dascheem ismellejumeem maisa graudos atrodas:

olas baltuma	10 %
tauku	6—7 "
kostihgu dsihflu	5 "
stehrkeles	60—70 "
mineralisku weelu	1—1 ¹ / ₂ "
uhdens	14 "

2) Melnās pupas.

Deenwidus=Brasiliajā audse daschadas pupas, starp kurām pirmo weetu e enem melnās pupas, Brasileeschu walodā „Feijás preto (lasti fēschong). Melnās pupas ir eewestas no Afrikas un peeder pee Phaseolu un Dolischos (l. faseolus un dolischos) sugam. Melnās pupas rascho wišā Brasiliajā, bet wiswairaf Deenwidus=Brasiliajā Bahzu kolonijās, kas nebuht naw eeteizami, jo melnās pupas stipri issuhz semi; wišmas tās neder stahdit wairaf reisu weenā paschā weetā. No melnajam pupam war gadā eewahkt diwi raschas. Winau stahdischana gluschi weenkahršča. Gedur semē us it diwi pehdam zaurumiau, eemet 4—5 pupās eekschā un aismet zaurumu zeeti. Jau zeturtā deenā war redset pupas dihgstam. Lauks jatura tihrs no wišām nesahlem. Kad pupas gatawas, tad winas teef ar fatnem israutas un šaliktas us kahrtim, lai iskaltu. Kad winas iskaltuščas, tad tās kahdā šlaidrā gaischā deenā teef us leeleem palageem istultas. Melnās pupas zaurmehrā isdod 70—100 kahrtigus auglus, winau zena loti daschada, tā nu kuro gadu, ja Seemel-Brasiliajā bijts šlirts gads, wišmas melnās pupas nawa lahga isdewušchās; tad pupu zena loti augsta. Melnās pupas ir ihstis Brasileeschu tautas ehdeens, kuršch pat nedrihšstejis ne weenu deenu truhkt us šeisara galda. Brasileeschi melnās pupas ehd jauktas farinju. Par „farinha“ (farinja) nosauz miltus kuri isgatawoti no mandiofa fatnem. Pee pupam nedrihšt ari truhkt šchahwetās gašas (caroesecca) — Melnās pupas loti špehziga bariba; jo tās šatur 25% olas baltuma. Tā ta winas bnhthu barojošchaka tā gaša.

3) Aipi un mandioka.

Aipi (Manihot Aipi Pohl) un mandioka (Manihot utilissima P.), 8—10 pehdaš gazi stahdi, kuru šafnes 20 un pat 30 mahrzinu šmagas. Aipi un mandioka, tifa no Indijaneem koptš jau preekšč Europeefchu eenahščhanas. Par wianu wezumu leezina neween wianu daschadiba, het ari daudsee wahrdi. Tapi walodâ ween Martius peewed dewini wahrduš, kureem apšihmetas 9 sortes. Pehz Ferreira finâm Manaoš-Indijani isschšihruschi 35 sortes, kura katra tikufi nosaukta šawadu wahrdu. Aipi un mandioka stahdeem wajaga labas semes. Wislabak tee isdodas šwaigâ lihđumâ, pakalnê eepretim šaulei. Wianu stahdiščhana brihmum weenfahrscha. Nogreesch jeb nozehrt kahdas zolas garus šarinus uu eebahsch šchšihbi semê. Aipi isaug pehz gada, mandioka tif pehz pus otra lihđi diwi gadeem. Rogatawejees war aipi stahwet wehl kahdu gadu semê, kur to panem kad wajaga. No semes isnemts winšč ilgi nestahw. Pee eewahščhanas israuj wišu krumu ar šaknem, lihđšigi ka pee mums tupinus ar laksteem. Aipi leeto tapat ka pee mums tupinus, gan dod lopeem, gan ehd pašchi. Bai gan aipi ir derigs, tomehr mandioka daudš derigaks un eewehrojamaš. Mandioka nogatawojas martâ waj aprili. Kad mandioka gataws, tad teel israuts is semes un nolaustas šafnes, no kurâm weegli ar rošu notihra klastpeekchruschos, peelipuschho semi. Šafnes aiswed us šfirnawam, kur tās teel nascheem nomisotas noskalotas un mašchinâ šarihwetas. Šarihwetas winas isflatas ka pabeesa putra. Mandioka šafnes ir giftigas; jo winas aij misas atrodas šilškahbe. Aipi turpreti nemaš nawa giftigs. Bai giftigo šulu atščkirtu, tad pabeesa putra teel kurwoš isšpeesta. Sula, kas istek, tif giftiga, ka ja kahds lops to eedser, tad tuhlin us weetas nobeidsas. Lihđš ar šulu notek ari loti šmalši miltini, kuruš šfirnawās usker, šewišchtu preekšč tam eerihkotu cetaiši. Šmalšajee miltini teel wehl wairak reis ismašgati un pehz tam isfalteti. Brašileefchi winus šauj: Farinha de Tapioca, jeb weenfahrschi tapioka. Tirgoščhanâ tapioka pašihstams sem wahrda „šago milti.“ Bes

sago tad wehl pasihstams sem wahrda „arrow-root.“ Kad sula isfpeesta, tad kurwjos atlitufchos miltus, kuzi isfkata lihdsinajas flapjam sahgu fskaidam, fija un beidsot kalte kapara pannas, kuras teef liktas wirs uguns. Tahdi isgatawotos miltus nofauz, Farinha de Mandioca jeb weenfahrschi Farinha (lasi farinja). Farinha Brasileefchi peeleeft gandrihs pee katra ehdeena; farinha eebehrts wahroscha uhdeni, wineem ari der maifes weetâ; ta isgatawotu ehdeenu, kusch isfkatas ka beesa parupja miltu putra, wini fauz „Pirão,“ (lasi pirong) kas drofschi ween Brasileetim waretu! stahwet zeturtâ luhgschanâ, maifes weetâ. No mandioka wehl isgatawo daschadus dschereenus. Farinha, kuru Brasileefchi un ari kolonisti pa leelakai dakai ehd teitdami, man eesahot nebuht tik labi nesmekeja; — man wina likas buht wairaf lopu nekâ zilweku bariba. Mandioka gan ar tiks laikam tadehl pa leelakai dakai raschots, ka winsch brihnum dauds isdod. No puhra weetâs, apstahditas mandioka faknem isnahf lihds 200 puhru farinha miltu. Tahdi tad newajaga nezif leela semes gabalina apstahdit mandioka faknem, lai waretu dsihwot, — un tas tureenâs eedfihwotajeem, fewischki Brasileefcheem, kas jau ta ka ta nemihl wisai kusetees, loti pa prahtam. Justus von Siebig's faka, tik pat leels mandioka laufs, ka rudsu laufs, fatur 6 reis tik dauds barojoschu weelu ka pehdejais.

4) Ziti faknu augi.

Sche wispirms peeminami tupini (kartupeki). Par wina audfeschanu neko dauds neteifschu, jo ta tahda pati, ka pee mums. Winus audse wiswairaf smilts semê. Starpiba pa leelakai dakai ir gandrihs tik ta, ka pee mums tupini teef eewahkti reis gadâ un tur diwi reis. „Yams“ fakni audsê gar strautineem un leeto zuhku baribai; winai lihdsinajas taja fakne, no kuras lapam isgatawo labus spinatus un no faknem kartupekeem lihdsigu ehdeenu. Karas faknes teef liktas pee maifa maifes, lai ta labati turetôs un buhtu faufaka, glufchi ta pat, ka pee mums, fewischki daschos apgabalos, mehds peelikt meeschu

maisei kartupelus (tupinus). Sewischki teef zeenitas batates, jeb tà fauktee šaldee tupini. Batates (Convolvulus Batator L. jeb Batatas edulis Chois) smeke lihdsigi drusku aissaluscheem tupineem. Ne masaf eewehrojama tà batates ir mangorito fakne, (Caladium sagittaefolium Vent.) kura eedseltaina un smeke daudsmaf lihdsigi tupineem un morem. Tschudi faka, mangorito esot labakais Brasilijas faknu stahds. Beidsot griibu peeminet, ka no tàs tà nosauktàs baltàs foknes (Maranta arundinacea L.) teef isgatawoti arowroot milti.

5) Kafijas fokis.

Ba wifam ir kahdas 22 kafijas fokū sortes, no kuzàm audseschanas finà eewehrojamas tikai divas. Arabijas (coffea arabica) un Siberijas (coffea liberica). Kafijas ihstà dsimtene nawa wis Brasilija un ka warbuht dauds ziti domàs Arabija, bet Abesiniija. Kafijas kozinsch, jeb pareisaki fakot, kafijas krumms Brasilijà eewests jau feschpadsmità gadu simtena eefahkumà, karaka Manuela waldibas laità. Kafijas kozinsch eewests no Niht-Indijas; winam eefahkumà raduschees stipri pretineeki. Portugaku waldiba pee nahwes foda aisleeguši audset Brasilijà kafiju, tamdehl ka gribejuschi sewischki weizinat kafijas kopschanu sawàs Asijas kolonijās; bet kad Frantschi ari sawàs Wakara-Indijas kolonijās eefahkuschi kafiju audset, tad pagahjuschà gadu simteni kafijas kozinsch atkal eewests Brasilijà. Par wina isplahitichanu un audseschanu sewischki puhlejees Rio de Schaneiro bihskabs „Branko“ (1755—1774), kuzsch tos isdalijis starp garidsneekem. No ta laika kafijas kultura aisween wairaf usplautusi. Tagad, tà jau par Brasiliju wispahrigi rijnajot minets, Brasilijà rascho wairaf nekà pusi no wifas kafijas pasaulē. Wideja gada rascha kahdi 25 miljoni pudu kafijas; iswests ween teef kahdi 20 miljoni pudu gadà; tas buhtu par kahdeem 150 miljoni rubleem. Zit loti ahtri kafijas kultura attihstijusees, redsams ij fesoscheem peemehreem. No 1830. lihdsj 1840. gadam zaurmehrà isweda 52,920,000 kilogramu gadà. No 1840—1850. gadam 100,430,000

filogramu gadâ, un no 1850—1860. gadam 159,410,000 kilo-
 gramu gadâ. No 1850—1870. g. kafijas kultura tikai pamāsam
 gājja uz preekšu, bet no 1870. gada atkal leeliski uzsauka.
 1888. gadâ tika pawišam iswests 374,143,080 filogramu. Kad
 nu wišas pāsaules koprašča bija 650,000,000 filogramu kafijas,
 tad jau 1880. gadâ Brazīlijâ rašchoja puši no wišas kafijas.
 Brazīlijas kafija teek ļoti daudz pahrđota sem šwešcheem wahr-
 deem, kas gaušči nošchlojami. Wina teek ari nereti šajaukta
 un šamaitata, kurâ šinâ jo šewišči eewehrojama Hamburga.
 Tâ šauktâ „mokas“ kafija, mehđs buht gandrihs tikai Brazīlijas
 labatās kafijas šortes. Kafija, kâ jau šenat minets, teek Bra-
 zilijâ audseta wišwairat Rio un São Paulo prowinzēs; tomehr
 winu audse ari wehl Deenwidus-Brazīlijâ, lai gan ne tik leelâ
 mehrâ kâ minetās prowinzēs — un war drošči teikt, ka kafijas
 rašchoschanas šinâ Deenwidus-Brazīlija newarēs lepotees tik
 leeliskeem panahkumeem, kâ Rio un São Paulo prowinzēs.
 Deenwidus-Brazīlijâ kafijas kozineem jazešch jau no nafts
 šalnām, un tadehl gan laikam, isnemot daščus apgabalus,
 warēs tikai tikt audseta, kâ šazit jašaka pašču wajadšibai.
 Lai gan tâ, tad tomehr newar leegt, ka Deenwidus-Brazīlijâ
 kafija daščos apgabalos ļoti labi isdodas. Kafijas kozinšč
 šemes daščadibas šinâ nawa wišai iswehligs. Wišč isdodas
 netik ween pašmagâ, bet ari paweeglâ šmiltainâ šemē. Ne tâ
 ir šemes labuma šinâ, tur kafijas kozinšč ihsts lutellis, kam
 deesgan gruhti isdabut. Wišč pagehr ihstl labu šemi,
 kura nedrihšt buht wišai nabaga no kakeem. Wišlabatâ
 weeta preekšč kafijas audsešchanas lešni, šlihi kalnaji, kuri
 pušlihđs šargati pret wehjeem. Tamlihdšigos eeshlihpōš no-
 kalninos isaug wišlabatâ kafija, lai gan kafijas kozini ahtraki
 nowežojas neka lihdsenumos. Kafija teek audseta šchahdi:
 Wišpirms šagatawo dobes, kurās stahda kafijas pupas, jeb
 pareišaki šatot kafijas ogu, pušpehdu tahkumâ weenu no otras.
 Kafijas dobes jatura šinams tihras no nesahlem un kad is-
 rahdas buht wajadšigs, ari jašlaka. Tad winas wehl ļaluhko
 aishargat pret šaules štareem, lai tee pardauds dobu neiš-

bedsinatu, kas fewišķi jaewehro kamehr wehl kastjas kozina dihgliš nawa redsams. Pehz diwi jeb trihs gadeem teef kastjas kozini pahrstahditi, kas darams wislabaf februara un marta mehneschos. Ij dobem nemtee kozini stahdami 7—8 pehdas weens no otra atstahtu swaigâ, labi sagatawotâ lihbumâ. Kur kozinu stahda tur jaisrof paleela bedre, kurâ winu nedrihkt ne pa dsiku ne ari par seklu stahdit. Par seklu tadehl lai wina saknes pardauds netiktu padotas gaisa eespaideem; par dsiku tadehl, lai atkal gaisa eespaideem par dauds netiktu atwiltas. Kozinšč jastahda tik pat dsiki, jeb tikai druszin dsilaki kâ tas ženof dobês bijis. Kastjas lauks jatura tihš no nesahlem. Pa kastjas kozinu starpâm, kamehr tee wehl masini ari mehds stahdit mandioka saknes un melnâs pupas, lai neaugtu tik stipri nesahles. Tahda starpstahdiščana nu gan nebuhtu eeteizama, it ihpaschi tad ne, kad semes nemehflo, kâ tas Brasilijâ noteef. Mandioka saknes un melnâs pupas, kâ waretu teikt, aug us kastjas kozina rehķina. Kastjas kozini aissween labi isdarinami. Pehz 2—3 gadeem pehz pahrstahdiščanas, kozinšč aissneedsis 6—7 pehdu augstumu un eesahl nest auglus. Auglu sinâ kozinšč sakneeds augstako stahwokli ap festo gadu. Tik pat diščus auglus, kâ ap festo gadu, winšč nemitâs nest 10—18 gadus. Ilgums atkarajâs no gaisa un semes labuma. Zaurmehrâ us kozina rehķina 2—3 mahrzinâs kastjas, lai gan daschi kozini isdod 5, 8, ja pat 10 mahrzinu. Pasihstamais tropu semkopibas grahmatu farakstitajs Semlers teiz, ka pee labas pareizas kozinu aptopščanas eenahlot gadâ wismas diwi un wiswairaf 10 mahrzinâs no ifktra kozina, un teesçam ir bijušchi gadi, kuros eenahzis zaurmehrâ 7—8 mahrzinâs no kozina, tomehr tahdi gadi reti un skaitami pee isnehmumeem. Iffkata sinâ kastjas kozini daudsmaf lihdsinajâs šķerbeku kozineem. Ari kastjas kozina ogas dauds maf lihdsinajâs šķerbeku ogam, t. i. isfkata sinâ. Kastjas kozina ogas ir farlanas, kurâs atrodas kols, tapat kâ šķerbeku ogâs. Kolâ wehl ir, tâ fakttâ kastjas pupa. Aisween sakais un seedošchais kastjas lauks brihnum koschs un skaitis. Mihligi patihkama

jau pa gabalu leezina un leef šajust, ka kafijas lauks tuwumâ. Par to, waj augstu audset, wehl walda stiprs strihds. Ziti eeteiz semus audset, ziti atkal augtus. Gj nu šafini, kam taifniba?! Beilonâ un Jawâ wini teef audseti ap 4 pehdi augsti un stahditi peezi pehdas weens no otra. Brasilijâ katrs wehl pa leelakai dakai, kâ leekâs, stahda un audsê kâ pašam isleekas buht labaki. Tadehļ ari atrodami kozini, kuzi pat 15, 20 un wairak pehdu gari. Kafijas eewahšchana nawa gruhta. Winu gluschi labi war padarit ari seewas un behrni. Brasilijâ nelauj kafijas ogam gluschi nogatawotees, kâ tas Arabijâ paradums. Ogas teef laštās kurwoš un un ašwestas klonos, kur mašchinâm notihra jeb atdala kolus, kuzus pehž masga un kalte. Wispehdigi teef pupinas mašchinam, ka waretu teikt, islobitas no tschaumalam, gluschi kâ pee mums labibas graudini pee škrotešchanas no sehnam. Tâ eewahž kafiju, kur winu audsê wairumâ, kur masumâ, kur tas noteef brihnum weentahršchi. Molastās ogas šaber blaškōs, kur tās stahw til ilgi, kamehr nopuht gaka tas ap kaulineem. Kaulini teef kalteti un gruhsti peestās, lai islobitos winos atrodoschās pupinas. Kafijas audseshana ļoti eenesiga.

6) Zukura needres.

Zukura needres (*Sacharum officinarum* L.) Brasilijâ eewestas is Kanariju šalam jau šeshpadsmitâ gadušmintena šahumâ. Tad wehl kahda otra zukura needru sorte tikusi eewesta no „Kâyennes“ (Kaienes). Ši Kaienes eewestas needres (*Canna de Cayenna*) wiswairak isplahtijuschās. Zukura needres Brasilijâ audsê wispahrs; bet wiswairak juhemalas apgabalâ no 6 lihds 22. platumâ gradam. Ari Deenwidus-Brasilijâ zukura needres wehl gluschi labi isdodas. Zukuru needres aug ar weenu stahdijumu 4, 6, 10 un wehl wairak gadu, kahda nu kuzâ weetâ seme, ja šlittaka, tad masak gadu, ja labaka, tad wairak. Labi treknâ semê zukura needres isaug ihsti zehlas un ir rokas resnumâ. Zukura needrēs atrodas:

needru zutura	16—18	0/0
koka stihdsiau	9—	9 ¹ / ₂ "
wihnogu zutura	¹ / ₄ —	2 "
fewischki kali	⁴ / ₁₀	"
uhdens	72—73	"

Zutura needru audseschana loti weenkahrſcha. Tapat zutura isgatawoſchana noteek loti weenkahrſchi. Ihstais stahdiſchanas laiks mehds buht no oktobra lihds janwarim. Zutura needru gabalini, pahra jeb wairaf poſmu gari teek eebahſti ſemê. Gefahkumâ zutura needru lauks jatura tihrs no nesahlem, bet drihs ween zutura needres fahk augt un paſchas apſpeesch un nomahz nesahles. Behz 12—18 mehnescheem zutura needres nogatawojuſchâs un war tikt nogreestas. Zutura ſulu iſſpeesch loti weenkahrſchâm, paſchu taiſitâm „Ipe“ koka walzem, kuras greesch pa leelakai bakai wehrſcheem. Iſſpeesto ſulu wahra lehjnâs, platâs kapara pannâs, kamehr wina metas paſtihwa. Wahrot ſula aiſween jamaifa un janosmek putas. Kad ſula jau metas pabeefa un ir tahda kâ paſtihwa, tad winu eelej koka abrâs, kur maiſa, kamehr dauds maſ atdſeest. Wispehdigi ſulu ſalej traufos, kureem taiſni widû feetwihſigs dibins, zaur kuru ſihrupſ iſſuhzas zauri un eetek traufa apakſchejâ bakâ; zukurs turpreti paleek wirſû. Zutura needru zukurs dauds ſmekigaks un ſaldaks nefa muhſu zukurs, kuru mehds ſagatawot no rahzeneem un beetem. Tadehl, ka zutura needres gluschi labi ſmeke, tad winas nereti war redset tureenâs eedſihwotajeem, fewiſchki behrneem mutê, kuzi iſ needrem iſſuhz ſaldo zutura ſulu. Zukuru needru audseschana loti eenefiga un bagatigi atlihdsina pehdigo ſweedru Iahſiti. No zutura needru ſihrupa teek taiſits degwihns, jeb kâ winu tur ſauz „Cachaça“ (kaſchas). Kaſchas, kad tas ka isgatawots, un wehl ſwaigs ſmeke deesgan reebigi, pretigi, ihſti kâ degwihns, kas isgatawots no tupineem. Behz puſgada noſtahweſchanas kaſchas jau ſmeke, kâ labſ „oçisçenoe“ (otſchiſchtſchenoe); bet pehz gada jeb wairaf gadu noſtahweſchânâs (noguldſchânâs) kaſcha lihdsinajas labai rumai. Te nu buhtu jadoma, ka tiſlab Braſileeſchi, kâ koloniſti liks

Kafchafam nogulbitees; bet kas to dos?! Schajā sinā pat pazeetigajam Brasileetim truhkst pazeetibas. To pašu war leezinat ari par kolonistēm, fewischki par Italeescheem, kuri tikai jo reti maltiti eespehj palaišt garam bes kafchasa. Wini kafchafu aissween mehds leet pee tehjas. Tihri janopuhščas redsot, ka pat jau 5 un 6 gadu wezi behrni dser kafchafu. Tā tad galu galā isnahk, ka kafchās, kuresch kahrtigi leetots, waretu tikai buht derigs, ir tikai par postu un samaitaschanu. —

7) R i h š s.

Deenwidus-Brasiliajā isschkir fewischki diwi sortes rihša, kalnu un uhdens, jeb tā waretu šazit eesēju rihšu, kuri abi weenada leeluma. Rihšs Deenwidus-Brasiliajā ļoti labi isdodas. Wišpahrigi nemot Brasilijas rihšs labaks neka Indijas rihšs, kas redsams ari is ta ka Brasiliajā par pašu Brasilijas rihšu teef maksfatas augstakas zenas. Par pašu Brasilijas rihšu maksā diwi rubki par puhru wairak neka par eewesto rihšu. Rihšas pirzeju nekad netruhkst, un tā ka Brasiliajā rihšs wehl teef eewests is zitureenes. tad teescham us rihša audseshanu gan wajadsetu likt leelaku šwaru, neka tas lihds šchim notizis. Daudsi to ari jau šakufchi eewehrot. Wiši tureenās apstahku pašineji tanis domās, ka rihšskopibu wajadsetu wairak eewehrot. Rihša raschoschana ļoti weentahrscha. Sehjas laiks augusts, septembris un oktobris; plaujas laiks februars, marts un aprilis. Rihšu sehj tā: eedur semē zaurumu, eemet tanī kahdus graudikus rihša un aisspeesch zaurumu ar kahju zeeti. Rihša lauks jatura tihrs no nesahlem. Tahds tik weentahrschi nepamatigi semi kopjot, tomehr wehl isaug kahdu 20—25 puhri tihrita rihša us puhra weetas.

8) T a b a k a.

Tabaka pelna leelako eewehroschānu. Wina mihto labi treknu semi, un kur tahda, tur tā ari gluschi labi isdodas. Brasilijas tabaka zaurmehrā nemot, ir šliktaka neka Bakar-Indijas un Sumatras tabaka. Seemel-Amerikas deenwidus walsstu tabakai turpreti wina war stahtees labuma sinā pilnigi

blakus; bet tomehr tabakas audseshana un gatavoshana wehl deesgan nepilniga. To eewehrojot Brasilijas waldiba pehdeja laikā shakusti ruhpetees par tabakas audseshanas pahrlaboshanu. Junijs, julijs un augusts mehneshos teef tabaka sehsta labi sagatawotās dobes. Septembrī 3—4 zolas garos stahdiņus pahrstahda. Semei jabuht labi issirahdatai. Tabaka aug labi ahtri, un prasa deesgan daudz darba, lai gan darbs ir weegls. Saknes ir loti sekli, tamdehl wianu wajasetu shad un tad aprushinat, kas wehl deesgan reti noteef. Gals teef nolauts, tāpat lapas, isnemot kahdas desmits. Tabakas audseshanas sinā jau nawa no tif leela swara zif daudz isaug, bet kahda labuma tabaka. Katru rihstu deretu tabakas lauku pahrstatit, waj tur nawa kas darams, waj nu kahda lapina janorauj jeb ari shahdigeē kukaini janolasa un jaisnihzina. Janwari waj februari teef nolautas trihs apafschejās lapinas; pehz kahdām nedelam atkal sekoshas trihs, un atkal pehz kahdām nedelam pehdejas. Pee lapinu norauschanas jaisraugas, shaidra, gaischa saules deena. Seetū jeb mitrā apmahkuschā laikā laustas lapinas masaf wehrtigas. Uri tabaka peeskaitama pee tahdeem stahdeem, kas bagatigi atlihdsina wiskas puhles un sweedrus, kas pee winas audseshanas buhtu jaislej.

9. K o k w i l n a.

Kokwilnas stahds (*Gossypium* L.) no Brasileesheem „Algodoeiro“ shakstis, tika jau Brasilijā no Indijaneem koptš preeksh Europeeshu eenahshanas. Kokwilna teef wiswairaf kopta mitrās (ne pahreji mitrās) weetās un lihduomos; winsch nepagehr tif labas semes, ka kasijas kozinsh. Tagad Brasilijā audsetas kokwilnas sortes ir pa dakai is zitureenes eewestas. Wiswairaf teef audseta *Gossypium vitifolium* Lam., kura pehz Martiuss sinām peeder paschai Brasilijai, pehz daschu zitu sinām turpreti wina augot ari bes jeb kahdas kopschanas Absinijā un teefot labeem panahkumeem audseta Aigiptē. Tad wehl Brasilijā top kopta Seemel-Amerikas *Gossypium herbaceum* L., kuru ari pa leelakai dakai audse Deenwidus-Europā. Kokwilna aug Brasiliijā wispah; bet tika senaf leelakā mehrā

audsets til Seemel-Brasilijā, fewišķi Maranhãos (Maranjanas), Cearā, Rio Grande do Nortes Parahybas, Pernambukos un Minas Geraes (Scheras) prowinzēs. Kad pehz Amerikas pilsonu kara, kokwilnas zenas stipri zehlās, tad kokwilnas kopschana ahtri isplahtijās ari tahdās prowinzēs, kur kokwilna lihds tam til pat ka nemas nebija tikusi audsinata, kā Deenwiduz-Brasilijā, Rio Grande do Sulas, Santa Catharinas un Paranas prowinzēs. Til lab waldiba kā ari tautiskās industrijas fabeedriba Rio de Janeiro wizwifadi weizinaja kokwilnas isplahtischanos, apgahdamas sweschas sehklas, kuras tika par wolti isdalitas. Wiswairaf sehflu tika eewests is Seemel-Amerikas. Is Aigiptes eewestas sehklas, tika audsetas fewišķi Rio Grande do Sulā. Sabaka kokwilna teef audseta Pernambukoa prowinzē, kura dahrguma sinā tuhlin nahf pehz Aigiptes kokwilnas. Pernambukos kokwilnai (*Gossypium vitifolium* Lam.) labuma sinā nestahw dauds pakaf Rio Grande do Sulā audsetai kokwilnai. Wiswairaf kokwilna teef iswesta us Angliju. Kokwilnas audseschanas un isgatawoschanas sinā wehl dauds kam wajasetu pahrgrositees; lai gan pehdejā laikā jau fahf greest wehribu fewišķi us isgatawoschamu. Kokwilnu eewahf 9—10 mehneschus pehz stahdischanas. Daschas kokwilnas fortes war eewahft wairaf reis gadā. Spehzigatee kokwilnas stahdi, jeb krumi isdod lihds 8 mahrzinām sehflu, tas buhtu tihras wilnas kahdas 2 $\frac{1}{2}$ mahrzinaas; nespehzigatee weenu mahrzinu sehflu, tas buhtu kahdas 10 lotes tihras wilnas.

10) R a m i j s.

Ramijs jeb kā winu Brasilijā wehl mehds fahf „finas fahle“ ir nahtrai lihdsigs 5—7 pehdu garšč stahds; kur tas reis eestahdits, tur winu gruhti isnihdet. Wina scheedras brihnum smalkas, sihdam lihdsigas un stipruma sinā stiprakas par kinu schkeedram. Ramijs audseschana brihnum eenesiga. Kura weeta apstahdita ramijs eenes ap divi simts rublūs, un pee ta ir til ramijs janogreesch un ja-aiswed us fabriku. Ja ramijs pats isstrahdā, tad eenahf otrtik dauds, ja wehl wairaf, bet tad wajasiga maschina, kas matfā wairaf tuh-

stofchus rublus. Ramijs drofchi ween peeder pee wiseewehro-
jamajeem schkeedru augeem pasaulê. Ja kahds par scho ee-
wehrojamo stahdu warbuht wehletos dabut to tuwaku finot,
tab es tahdam eeteiktu grahmatinu sem wirskafita: „Ramie,
Reha, Cinagras und Nesselfaser,“ fura isdota Berlinê un
farakstita „Bouche“ un „Grotos.“

11) Sihds, lini un kanepes.

Sihds teef wiswairak, waretu pat teift weenigi koptis no
Staleeschu kolonisteen, bet ari no teem deesgan mas. Isdotees
winafch isdodas labi. To eewehrojot gan wairak wjadseja
nodarbotees sihdtopibu, nekâ tas tagad noteef; fewischi wehrâ
nemot to, ka sihds Brasilija koti dahrgs, jo us eewedamo sihdu
Brasilijas walbiba nem 90% nodofchanu. Ari pirzeju netruhktu.
Augstako fahrtu Brasileetes labpraht gehrbjas dahrgajâs gres-
najâs sihda drehbês. Lini top wiswairak kopti no Seemel-
Wahzu kolonisteen, bet ari koti mas; jo lini pagehr dauds
darba un puhlu, un nestatotees us wisu to, tomehr wehl atli-
zina dauds masaku pekau, nekâ ziti augi, kas pagehr dauds
masak darba, kâ par peemehru zukura needres un it ihpafchi
ramijs, ja winu neisstrahda pats bet pahrdod fabrikam; to
darot wehl arween war nemt ap 200 rublu no puhra weetas.

12) Dahrja augi (fatnes).

Par dahrja augeem es isteitschos ihfi. Mufsu dahrja
augki tur wisi labi isdodas. Sehklas turpreti ne-efot tif
labas, tadehl winas it gadus teef eewestas no Europas.
Kahposti isdodas labi. Galwinas mehds buht ihfi leelas.
Bes galwinu kahposteem audse wehl wairak kahpostu sortes,
fureem nawa galwinu. Puku kahposti aug brangi. Tapat
pupas un daschadi sirni. Tomehr par Brasiliju zekojot man
islikas, kâ dahrja sirni naw tif pahfshaini ka pee mums. To
apgalwo ari daschi ziti, kâ pehtneeki un kolonisti. Kirbifi aug
brihnum brangi. Tapat gurki uu meloni. Salatus war
dabut wisu gadu. Anifi uu finepes, ja eesehti, gauschi geuhti
isnihdejami. Tomatas, jeb tâ fauktee mihlestibas ahboli, aug
wispah. Tapat beetes, kahki un radifi.

13) Wihnfopiba.

Wihns teef wismairaf koptš no Italeescheem; bet nawa jadamà, ka wihnfopiba buhtu deefin kà usplankufi. Isdotees wihns isdodas labi, truhtst tikai kopeju. Klimats un seme preefsch wihnfopibas, ka labaka newar wehletees. Bai paflaufamees ko šaka pašistamais geografš Vapeus (Wappeus): „Brasilijas deenwidus prowinzšs, Rio Grandê do Sulâ nu Santa Catharinâ wihna kozinšch isdodas teizami, un wihnfopibai isleekas buht laba nahkamiba. Teef jau audsetas teizamas wihnogas.“

14) Augļu koki.

Mušfu augļu koki, kà, ahbeles, kirschi (škerbeles), pluhmes u. t. t. gan aug, bet kà teiz, tad winu auglūs newarot nekahdi šalihdsinat ar Baltijas angteem. Mušfu auglūkoki aug wislabaf Rio grande do Sulâ. Klimata šinâ mušfu, wismaf Widus Europas augļu kokeem wehl wajadsetu glušchi labi isdotees. Kad kolonisti tomehr wehl isteizās, ka tee neisdodas, tad man leekas, ka nebuhs deefgan gahdats par tahdu augļu koku eewešchanu, kas wairaf šader ar tureenēs gaisu, jeb, kà waretu šazit, kas eefpehj peeweenotees tureenēs klimatam. Bai nu buhtu, kà buhdams; ja ari mušfu augļu koki, tur tik labi neisdodas, kà pee mums, tad winu weetu bagatigi, jo bagatigi atlihdsina un ispilda tureenēs augli, kà: oranschi, zitroni, wihges, pširsiki, amesčas, pitangas, fruitas da fontas, (fruitas da Contes) fruitas da kontefas, abokates, bananes un ananas, kas tur labi isdodas.

1) Oransheš.

Neveens koka anglis semes wiršū nawa us pasaules turgus redšams tik leelâ wairumâ ka oranschi, jeb kà winuš ari wehl mehds šaukt apfelsini, tas ir Sinas ahboki. Anglijâ ween eeweb it gadus wairaf šintu kugu lahdiuus oranschu. 1884. gadâ cebrauza Nu-Jorkas ostâ 447 twaikoni un 29 segelkugi, kwei bija pa leelakai dakai pilditi oranscheem un zitronēem. Weena no galwenakām un eewehrojamašām semem, oranschu

audsefchanas sinâ ir Italijs, par furu Gete dseed: „Waj fini
 semi, fur seed zitroni, Un tumfchâs lapâs leefmo oranschi?“
 Tad wehl oranschi; sinâ eewehrojama Spanijs, ihpaschi Malorkas
 fala un Portugalijs. Ari Greekijs un Maltsas falâ aug labi
 oranschi. Lihds schim wiswairaf pasihstamee un flawenakee
 ir Azoru falu oranschi. Sewischi labâs un derigs klimats
 oranschi audsefchanas sinâ ir Deenwidus-Brasilijs, tadehl ari
 nekahds brihnumâs, fa tur gandrihs pee katras buhdinas atrodas
 fâ waretu teikt, paprahws un koschs oranschi meschinsch. No
 daudsajâm, daschnedafchadâm oranschi sortem, furas aug Deen-
 widus-Brasilijs, wiswairaf eewehrojama fâ un isplahitakâ „tan-
 gerina“ jeb fâ winu wehl fauz „mangerina“, nosaukta pehz
 ostas pilsehtas „Tangeras“ (Tandscheras), fura atrodas Marokas
 keisara walsit. Tangerinas anglis wideja leeluma un abejos
 galos drusku eepasch; wina misa lehti noplefchama, bes fâ
 zaur to fula eetu pasufchanâ. Kad daschados aprakstos lasa,
 zit ruhpiji tangerina Italijs fargajama no aufstuma un weh-
 jeem, tad grihot negrihot janahf pee atfihfchanas, fa Brasilijs
 deenwidus prowinses tangerinai dandj derigakas neka Italijs.
 Ari wisas zitâs oranschi sortes Deenwidus-Brasilijs brangi
 isdodas. Sewischi peeminams buhtu, fâ fauktais baltais jeb
 fudraba oranschs, paplahnu misu, fursch lihds ar tangerinu teef
 atfihfs par wislabakeem oranscheem pasaulê. Baltais jeb fud-
 raba oranschs, atskaitot Deenwidus-Brasilijs, isdodas labi tikai
 wehl Azoru falâs. Zekotajs, fursch nonahf Bahias pilsehtâ,
 juhstas leelos Bahias aranschus (fureem gandrihs nemas nawa
 sehllu) haudidams, no winu gahrduma it fâ pahrschteigts un
 aifgrahbts, tomehr wehlat Deenwidus-Brasilijs aranschus bau-
 dot, grihot negrihot ja-atfihst, fa pehdejee wehl gahrdaki, un
 sawahdi tas ari nemas newar buht, jo karstums, kahds Bahias
 prowinsê pilnigi nesader ar oranschi dabu. Oranschi nemihlo
 leela karstuma ne ari aufstuma. Ihsti labi oranschi isdodas
 tikai mehrenâ, mihligi patihkamâ klimatâ. Tad wehl oranschi
 mihl, fâ tee tiktu weeglinam aifahrtri, fa fazit jasaka, apdwesti
 juhreas wehsmindam. Wisas grahmatas fur raksiits par oranschi

kopſchanu, dauds un daſchadi ſpreesti, kahdejadi oranſchus aifargat pret aſajeem wehjeem. Deenwidus-Brasilijà, ſewiſchki Santa Chatarinà taſ nawa wajadſigſ, jo ne welti meteorologiſtoſ raktoſ Santa Catharinu wehju ſinà dehwe par wiſkluſato un meerigato ſemi paſaulè. Semeſ labuma ſinà oranſchu kozinſch nawa nekahds lutekliſ; titai ſtahwoſcha uhdenſ nepaneſ. No neſin kahdaſ mahkſligas oranſchu kopſchanas Deenwidus-Brasilijà newar buht pawifam runa. Geleek tit ſemè kahduſ ſehkſas graudixuſ no kureem drihſ ween uſdihgſt kozinſch, kaſ pehſ tſchetreem, jeb ja dauds peezeem gadeem jau neſ augkuſ. Italijà un Spanijà turpretim oranſchu kozinſch ſahk neſt augkuſ titai pehſ 8—10 gadeem. Zik dauds wairaf un labatu augkuſ neiſaugtu, ja Deenwidus-Brasilijà oranſchu kozinuſ daudsmaſ jel labaki peekoptu! Kozini tad buhtu ſtahdami tahdà attahkumà, kà gaiſſ un ſaknem wairaf pee-eetami, nekà lihds ſchim. Semeſ wajadſetu druſku mehſlot kompoſtu un ſakneſ, kuraſ atrodaſ deeſgan ſeklu deretu ſchad un tad apruſchinat ſemi. Bai ſeedinu apaugkoſchanoſ weizinatu, tad deretu kopt biteſ, kuraſ, kà jau ſenaſ aprahditiſ, brihnum brangi iſdodaſ. Tà kà oranſchu kozinſch ſemi deeſgan iſſuhſ, tad pa kozinu ſtarpam ne kahdi nedrihſt ſtahdit pupaſ, batateſ, kahpoſtuſ u. t. t. wiſmaſ tad ne, kad kozinſch jau eeſahziſ neſt augkuſ. Bai oranſchu kozina ſakneſ waretu uſnemt iſ gaiſa zik wajadſigſ ſtahbekka, tad ſemi wajadſetu turet tihru no neſahlem. Oranſcheem peemiht ta teizamà ihpaſchiba, ka nogatawejuſcheeſ no maja lihds nowembram. Tà tad 6—7 mehneſchi gadà aiſween war baudit gluſchi ſwaiguſ, kà rautuſ augkuſ. No oranſcheem iſgatawo daſchaduſ ſaldumuſ un beſ ta wehl oranſchu wiſnu, kureſch ſmeke gluſchi brangi, dauds maſ lihdsigi portwiſnam. Wiſnu iſgatawo kott weenkahrſchi: Iſſpeeſch oranſchu ſulu un ſalej muzaſ. Beſ tà wehl iſkaufe zukuſu, kuru wahra un beidſot atdiſſinatu peelej klaht pee oranſchu ſulaſ. Uſ 144 leelaſ muzaſ rehkina ap 60 mahrzinu zukuſa. Kad oranſchu wiſnſ noruhdiſſiſ, tad uſpilda muzaſ, kuraſ paleek tit ilgi ſtahwot, kamehr wiſnſ paliziſ ſkaidriſ. No oranſchu ſulaſ

isgatawo ari pascha wajasibai etiki. No teem tà faulkeem „ruhktajeem“ jeb „suhrajeem“ oranscheem, kuzi Deenwidus-Brasilijà sem kokeem mehds fapuh, zitàs semès teef isgatawots „zitronats“ un flawenà Schotijas (Skotijas) marmelade. Sewischi Dundes pilsehtà, Widus Schotijà teef if gadus eewests wairaf kugu lahdiu ruhkto oranschu, no kureem ka jau minets isgatawo marmeladi. kuru tab atkal issuhtha par wifu pasauli. Pee marmelades isgatawoschanas, hef oranscheem teef wehl leetots needru zukurs. Tà kà Deenwidus-Brasilijà ne tif ween oranschi bet ari zukura needres labi isdodas, tab teefham buhtu jawehlas, ka ir tur eefahktu isgatawot marmeladi. Deenwidus Franzijà, fewischi Nizà, teef ari oranschu seedi daschnedaschadi isleetoti. Nizà teef if gadus pahrdoti ap 100,000 mahrzinu oranschu seedu. Mahrzina oranschu seedu maksà 10—12 kap. Kreetus, spehzigs oranschu koks isdod gadà ap 20 mahrz. seedu.

2) Zitroni.

Kas par oranschu audseschanu un augschanu teifts, to paschu waretu ari teift par zitroneem. Tapat par limetem un pomeranzem, ja limetes un pomeranzes deesgan zeenigas, ka winas tuwaki eewehro. Wisi schee augku kozini peeder pee weenas un tahs paschas schiras, kuru botaniki (stahdu pasineji) nosanz par „Citrus.“ Tapat kà no oranscheem, tà ari no zitroneem dauds fortes. Deenwidus-Brasilijà wiswairaf isplah-tijusees Bisabonas un Heurekas zitronu fortes. No zitroneem isgatawo zitronstahbi, zitronetu u. t. t. Tab wehl weenu zitronu sorti isleeto pee sehtu taisischanas. Sastahda zitronu kozinus rindà, patuwu weenu pee otra; kad wini sa-anguschi, tad neweens kustons lai nedoma zauri tift.

3) Wihges.

Wihges isdodas deesgan labi un nes no seemas swehtkeem lihds pat leeldeenam teizamus angkus, tomehr tirgoschanas finà winas dauds masaf eewehrojamas ne ka oransches un zitroni. Daitam gan ne weens koks nepagehres tif mas kopschanas, kà wihges koks, kuresch pee tam isdod ari koti dauds angku; bet ko

tas wis lihds, tad wihgu isleetoschana ir tif weenpusiga, un ko gan ari ar wihgem lai zitu eesahf, ka kaltet, kastitës eepakat un tad pahrdot? Ta ka wihges palehtas un teef dauds audsetas Mas-Asijâ, Dalmazijâ un Portugalijâ, tad winu audsetas kâ jau teizu, no masaka swara ne kâ oranschü un zitronu. Bes ta ari wehl skaidri newar sinat, waj Deenwidus-Brasilijas klimats wihgem gluschi tif derigs, kâ Mas-Asijas, kur teef audsetas pasihstamâs Smirnas wihges. Lai nu buhtu kâ buhdams, tomehr Deenwidus-Brasilijas wihges fastaptu us pasaulës tirgus stiprus konkurentus.

4) P f i r s i k i.

Pfirfiki aug un seed gandrihs pee katras sehtas. Winu augli masi, friht drihsi semê un teef stipri ween peemekleti no tahrpeem. Wini neteef wisai zeeniti, jo ne reti war redset zuhkas barojamees winu augteem. Pfirfiku sari nereti pahrpahrim pilni augteem un nokahruschees us semi. Skahde, ka pfirfiki netop poteti labaf kopti. —

5) A m e s c h a s un daschi ziti augli.

Ameschu jeb amerschü kozinsch ir skaisis un kosch kozinsch, kura eestahbanee augli labi smeke. Fruitas da Conta un Fruitas da Contessa (fruitas da konta un kontesa) no Brafileeschem koti zeeniti augli. Tapat abokates, kas isskata sinâ lihdsinajas muhsu bumbeereem. Marakuschas puks auglis lihdsigs masam ahbolam un smeke kâ stikenes (ehrfschü ogas.) Waretu usskaitit wehl labu teesu auglu koku, bet lai labaf paleef. Peemineschu tif wehl melonu koku (Carica).

6) B a n a n e s.

Bananes (musa sapientum) teef no Spaneeschem „el platano),“ no Wahzeem daschu reisu ari par „pisangu“ no-fauktas. Bananu ir daschadas sortes, leelakas un masakas, labakas un flittakas, ta tad ne kahds brihums, ka fastop bananes kozinus, kas ap $\frac{1}{2}$ pehdas zaurmehrâ un lihds 10 pehdu garumâ, kâ ari tahdus, kas lihds 2 pehdam zaurmehrâ un

20—25 pehdaš garumâ. Pats par ſewi ſaprotamš, ka leeluma ſinâ ari ſemes labumš no leela ſwara. Bananu kozinſch, lai gan tik reſnš, tomehr tik miħkſis un ſulainš, ka winu weegli ween ar meſcha naſi war ar weenu weenigu zirteenu nozirſt. Bananu kozinu puſchko burwigi ſkaiſts, koſchš lapu wainadſinſch. Papas mehds buht lihds 10 pehdu garas, lihds 3 pehdu platas — un ir tumſchi ſalas kraħſas. Saulê winas mirds daudsmaſ lihdsigi fantam. Bananu kozinſch pateeſi brihnum ſkaiſts un teek ar pilnu teeſibu no daudſeem apbrihnots un ſlawets. Wina ſeedi paleeli, un waj nu ſarkani jeb ari tumſchi wioleti. Augliš, jeb pareiſati ſatot augku karkas karajâš pee ſtipra kahta, ir lihds 80 mahrzinu ſmagš un ſaſtahw no 30—40, pat wehl wairak, iſſkata ſinâ gurkeem lihdsigeem augkeem. Negatawi augli iſſkatas ſaki, gatawi dſeltani, dauds maſ lihdsigi ſweeſtam, jeb gatawam lahzenem (lahzenu ogam). Kad augliš gatawš, tad ari kozinſch nokalſt. Bananu kozinſch neš weenu weenigu augli, tà tad wiš wina dſihweš laiſš tikai 12—18 mehneſchi. Šhini iħſâ laizina winſch uſaug, ſeed neš augkuš un pehdigi nokalſt. Wina ſakneš laiſch jaunaš atwafeš, kurâm tahda pat dſihweš gaita. Bananeš Deenwiduš-Braſilijâ, ſewiſchki Santa Catharinâ, redſamaš wiſur, kur ween zilweku dſihwołki waj nu atrodaš, jeb ari kaħdreiſ bijuſchi. Bananeš newar panest ne ka tik maſ ka wehja, tadeħł ſchâi ſinâ Santa Catharina winâm jo patihkama. Kur bananeš aug, tur ſeme loti laba, jo winas laiſch ſawaš ſakneš ap 4 pehdu dſiki un nokalſt lihds ka ſakneš kur ne kur atduraš, jeb ja ſeme nawa deeſgan trekna. Žitadi jau wina ahtrâ, brihnum ahtrâ augſchana ari nemaſ newar buht domajama. Tadeħł, kur kreetnaš, zehlaš bananeš, tur droſchi ween laba, trekna ſeme. Bananeš, ka jau mineju, aug no ſaknem, laiſdamas aiſween jaunaš atwafeš. Kur kaħdreiſ kaħdi bananu kozini eeſtahditi, tur wini ar laiſu war iſjelteeš par pamaju bananu meſchiku — un Deenwiduš-Braſilijâ ari, ka waretu teikt, pee katraš buħdikas oranſchu, zitronu un bananu meſchinſch. Bananu kozina augliš, ka teizu lihds 80 mahrzinu ſmagš un ſaſtahw no 30—40 un

pat wehl wairat gurkeem lihdfigeem augkeem. Katrs no schein 30—40 augkeem ir 5—10 zolu garsch. Wina misa weegli jo weegli pirksteem attaisama un nopleshchama; — wehl weeglati nefa firau un pupu pahstis. Mij plahnäs misas atrodas mihts, balts un drusku eedseltans auglis, kuresch smeke brihnum gardi. Daschas sortes bananes smeke kà Grawensteinas ahboli, daschas kà semenes, daschas kà aweetenes, medus u. t. t. Isti nemot smekes finä bananu newar falihdsinat gandrihs neweenu paschu augli. Wina garscha tahda, ka sawahda, neisprotama, kas daudj mas atgahdina medu, aweetenes, semenes, ahholus u. t. t. Tadeht ari katrs bananes haudijis, tahs falihdsina ar to augli, kuresch winam wislabat smeke; bet pateesiba bananes lihdsmajäs tif paschas few. Bananes eewahz kozinu nozehrtot, kas kà jau sinams weegli isdarams, jo kozinu war nozirst weenu weenigu zirteenu. Auglis janonem wehl pasasch, jo ja winam lauj koka pilnigi nogatawetees, tad tas saude no sawas patihkamäs garschas. Augla faturš gauschi gruhti nofakams; jo gatawojotees winsch stipri grosas. Behz daschäm sinam, wina faturš puslihdj tahds:

kristaliseta zukura	15—16	%
augku zukura	6	"
koka dsihslinu	$1\frac{1}{2}$	"
olas baltuma	2—2 $\frac{1}{2}$	"
mineralisku weelu	1	"
uhdens	72—75	"

Daitam gan nebuhs wairs neweena zita augla femes wirsu, par kuru buhtu tikdaudj sapnots un murgots kà par bananem. Par bananu faturu tahdel tif wisai gruhti tift skaidribä, ka winas, kà waretu teift, preeksch Europas sinibam, kà kà aisslehpuschäs un nawa tif weegli pee-eetamas, jo winas eespehjams usglabat wisleelakais 14 deenas un ari tad wehl tifai tad, kad täs teef nonemtas un westas puschatawas, — wehl stipri pasakas. No Hamburgä par bananem sauz un pahrdod, ir jau tahdas kà reebigas puschapuwuschas un gkidainas, ko ne kahdi newar falihdsinat ar nogatawojuschamees, swaigam bananem. Pat flawenais dabas pehtneeks Humboldts

ftipri maldijeës teifdams, ka bananes 25 reis barojofchatas par kweefcheem. Dr. von Gye eet wehl tablat un apgalwo, ka bananes 130 reis barojofchatas nefa kweefchu milti. Behdejais nofauz bananes pat par „augofcham fweeftmaifem,” un fata, ka winas efot tif weegli fagremojamas, ka ir pat fihdami behrni drihftot winas baudit, un tif barojofchas, ka wjadfibas brihdi no winam ween warot dshwot. Bai gan tas, fo Dr. von Gye teizis, pahrfpihlets, tad tomehr newar leegt, ka bananes preefch Deenwidus-Amerikas no leela fwara. Kas pats tur dshwojis, tas to drofchi ween apleezinas. Winas teef ehstas wiswifadi, gan fatas, gan wahritas, gan fweefta zeptas, gan ari liktas pee kuhkam. Bananes ir ihsti lotos augki, — ne welki winas teef fauktas par paradifes augkeem! Dafchi pat apgalwo, ka deewiga, nemirftiga Odifeja un Iliades dfejneeka Homera apdseedatee lotos augki ne-efot bijufchi nefas zits, ka bananes. Nemirftigais Greeku dfejneeks apdseed, ka Odifejs, deewwaras ismaldinats pa semem un juhram, aiffneedfis kahdu fweefchu, nepafihstamu semi un iffuhrijis wairaf beedru, to tuwafi apfkattit. Odifeja beedri drihf ween nokkuwufchi kahda weetejo eemihneeku, ta faukto Lotophagu (lotus augku ehdeju) fapulze, fur teem dots ehft lotos augki, furus baudot wini bijufchi ta aifgrahhti no lotos augkeem, ka aifmirufchi fawu tehwiu un gribejufchi palift gahrdo lotos aughr semè. Tikai leelam mokam Odifejam isdeweës winus promdabut. Bai nu ka, un kaut ari bananes ir brihnum gardi augki, tomehr tif barojofchas ka Humberts un Gye stahsta, tas neuhht nawa. Ari ne tif weegli fagremojamas, ka to Dr. von Gye domà. Gan nereti redj Brafileefchu behrniaus bananes jelejam, bet leekas, ar to eet tapat, ka kad redj tureenäs behrniaus freklinà buhdinas preefchâ uf afmineem fehsham, — ja dshwi paleef ir labi, ja ne — nu tad jau ar wehl pafaule nedeg. — Humbolds apgalwo, ka uf tif pat leela semes gabala, kas apsehts kweefcheem un apstahdits bananem, isnahlot fwara finâ 133 reis wairaf bananu nefa kweefchu. Bai nu tas buhtu ka buhdams, tomehr bananes ir un paleef weena no wiseewehrojamafeem un ap-

brihnojamateem pafaules augteem, kas pat leelo dabas peht-
neeku Humboldtū eespehjuščas tā aisgrahbt, kà tas par winām
dewis deesgan greišu spreedumu. Tapat Dr. von Ege.

7) Ananas.

Brasilija ir ananasu dsimtene. Brasilijā ananas aug
beš jeb kahdas kopschanas, tomehr naw jadomā, kà nekopto
jeb mescha ananasu augli tik pat gardi, kà to ananasu, kas
wis neaugušči pašči šawā wakā, bet dahrsos un kopti zilweku
rošam. Starpiba nemas naw masaka kà starp mušču mescha
un dahrsa ahbelem. Mescha ananas teek ari stahditaš tur, kur
grib taišit sehtu. Šchim noluhkam winas stahda rindā, weenu
pee otras patuwu. Behz maš mehnescheem, jaw winas ša-
auguščas tik beeschi kopā, kà neweens kustons neusdroščinas,
ašo dselščnu dehl, zaur ananasu sehtu zaurilaustees. Ananas
ir gardi augli, kurās war ehst mehnescheem un tomehr wehl
newar atehstees.

15. Glās augli.

1) Rizinus.

Rizinus Deenwidus-Brasilijā glušči labi isdodas. Deen-
widus-Franzijā winsch ir tikai weengadigs stahds, Deenwidus-
Brasilijā turpreti aissneedš 10 gadus, Franzijā semš krumš,
Brasilijā 15—20 pehdū garšč koks. Deenwidus-Brasilijā is-
ščkir divi rizinu sortes: „Ricius communis” un „ricinus
sanguineus.” Behdejais ir labaks, kà to ari sehtoscha ana-
lise peerahda:

	Ricinus com.	Ricinus sang.
Tauku ekaš	45,55 0/0	47—0/0
sterkeles	12,50 "	8,92 "
olās baltuma	2,40 "	3,78 "
ščkeedrainu	27,70 "	25,50 "
ekstraktu	4,40 "	6,35 "
uhdens	4,10 "	4,40 "
pelnu	2,94 "	2,90 "
	100 0/0	100 0/0

Rizinus stahdam, jeb pareisaki fakot rizinus krummam wajaga labas semes, un tā tā tas ahtri aug, tad semei jabuht stipri mitrai, — welganai. Sīhdumā, rizinus war istift bej mehšleem. Wislabaki tas stahdams februari jeb martā, tomehr winu war ari stahdit katrā zītā laikā, isnemot tikai wehšakās seemas nedekās. Rizinus aug no sehšlam, jeb tā Brašileeshi faka, no rizinus pupinām, kuras eemet semē. Rizinus aug tik ahtri, tā pehž 8—10 nedekam, pehž pupinū eestahdišchanas, jau wajadsižs winu, kahdu 4 pehdu augstumā nogreest, lai par daudž neisštedsetu. Rizinus seed un nes augkūs wišzaur gadu. Rizinus kopschana deesgan eenesiga. Buhra weeta, apstahdita rizinus krummeem, isdod zaurmehrā ap 110 rublu.

2) Semes reeksts.

Semes reekstu dsimtene wiš nawa Afrika, bet Brašilija. Semes reekstu (*arachis hypogaea*) Brašileeshi našauz „Amen-dorim.“ Semes reeksts aug wišlabak kalkeem bagatā semē, kamdehš ari Indijā, wairak apgabalos, tam teek kalli mahšfliigi peewesti. Pehž eewahšchanas semes reeksti ruhpiigi jakalte. Zitadi wini daudž darba nepugehr, bet isdot isdod deesgan daudž. Reekstos atrodas ap 5% taukelas, kuru bruhkē preekšch mahšfliiga šweesta pagatawochanas un preekšch oliw-ekas wiltoschanas. „Maršelje“ (Maršelje ostas pilsehhta Deentwidus-Franzijā,) ween, 1886. gadā eeweda iš Bakar-Afrikas wairak tā 86 miljoni kilo semes reekstu, kahdu 35 miljoni marku (15 milj. rublu) wehrtibā. Ari iš Brašilijas teek iswesti labi daudž semes reekstu, — un atkal eewesta ihsti dahrga oliwu eka. Kad semes reeksti isšpeesti, tad atleekas wehl glušchi labi noder lopu baribai.

3) Sefams.

Sefams ir weengadigs pirmās šchiras ekas koks. Indijā un Kinā, wišch daudž milioneem zilweku par deenišchu baribu, jo tur no wina sehšlam isgatawo maišes miltus. Wislabakais sefams aug Palestīnā. Maršelje ween eewed iš gadus wairak

par 200 miljoni mahrzinu sehku, sewischki is Indijas, kam isspeesch eku, kuru pahrdod par oliw-eku. Kad eka isspeesta, tad atleekas (sejama kuhkas) teizama lopu bariba.

Lopu baribas augi.

Kur kreetns, zehls meschs, tur nawa jahles. Deenwidus-Brasilija puschkota koschu, krahshchau muhscha meschu, — un tur muhscha meschs, tur nawa jahles. Slaidajee kotu milseni, kuzi lepni pazek sawas, koscheem lapu wainadsineem puschkotas, galwas, augstu jo augstu pret debesim, aiskawe faules staru eespihdeschanu mescha apatscha, pee ka wineem ne masumu peepalihds ziti masaki koki un lijanes, kas, ap kotu milseneem tihdamees, ari puhlas eeraudsit deenas karaleenes smaidoscho waigu un no tas, ka puhlinu algu, fanemt butschinu, ko ari laipna deenas karaleene nekawejas darit, saweem selta stareem wifus mihi fluhpstidama. Pee mums pa mescheem atrodas plawas, tur tas ta nawa, tur wehl plawas lopu ganibai ja-eetaisa, kas deesgan genhts darhs. Gan atrodas Brasilija ari kamposi t. i. sahli apauguschki flajumi, bet wini ir leeli un nawa tik derigi koloniseschanai, ka muhscha meschu apauguschee apgabali. Domaju, ka ir pee mums, katrs apmestos us jaunu dsihwi dauds labati flaisiti noauguschka mescha, neka flajuma, kur nawa ne kahdu kotu. Lopu ganibu eetaisichana ir weens no pirmeem un galwenakeem darbeem, kas teem jadara, kuzi apmetuschees us dsihwi Deenwidus-Brasilijas muhscha meschos. Ahholinsch un timotinsch ishdodas hrangi, un man schkeet, ka lopu baribai deretu seht dauds wairak ahholina, neka tas lihds schim notizis. Tahdas pat domas isteikuschi wairak leetprateju. Kolonisti tur preti ahholina ta nezeeni, ka kahdu sahli paplatam lapam, kuru nosauz par „grama.“ Wasara „grama“ ir ap diwi pehdu gara, zitos gada laikos dauds masaka un eespehj tikai pabeeschi apsegt semi. Lopu ganibu eetaisa ta: Kad meschs nozirfts un lihdums nodedsinats, tad swaiga lihduma, ka to jau sinam, wispirms mehds seht maifu un turku kweeschus.

Nur nodomats eetaifit lopus ganibu, tur pa maisa starpam eestahda grama. Grama stahdinus isrof is kahdas jau eetaifitas ganibas. Pa leelakai dakai stahda ta faupto sako un filgano grama. Mais augdams aissargà grama pret faules stareem un tad mais pehz kahdeem mehnescheem nogatawojees un teef eewahfts, tad grama jau ta eestiprinajees, ka tai wairs ne kahdas aissargaschanas newajaga. Grama koti drihs eesako, isplehschas un apspeesch nesahles. Tikai daschas nesahles eesah-kumà wehl jafawat, p. peem. ta fauptà „Matte post.“ Pehz gada grama jau ta fasaokufi, ka sirgi un lopi war drofchi pa winu ganitees. Grama ihsti tikai tad wehl pamatigi eestiprinàs un fasaok, ka tihri preeks ko paskatitees, tad jau lopi ganas pa wirsu un famin semi zeeschafi. Ja us gramas nemas nelaisch lopus wirsù, tad to ar laiku nomahz nesahles un eesahft augt atkal jauns meschs. Ja turpreti tura peeteekofchu lopus pulku un tam lauj tur wirsù ganitees, tad eetaifita ganiba bes kaut kahdas peekopschanas pastahw 20—30 gadu. Grama ir kreetni spehzigà un barojofcha. Lopi winu ehd gardu muti. Ahholinsch, ka jau teizu, aug brangi, bet kolonisti, ka leekas, zeeni „grama“ sahli labaki. Lopus baribai ari wehl sehj ausas, kuràm nekauj nogatawotees, bet nopkauj sakas. Winas war plaut pa peezi un feschì reis gadà. Tad wehl lopus bariba audsè „Canna“ (laf. kana). Kana, ka to jau winas wahrds aisrahda, ir kahda zukura needru schkira, kas mas ween der preeksch zukura sagatawofchanas. Lopus baribai turpreti wina koti deriga. Kana teef nogreesta, fagreesta masos gabalinos un tad dota lopeem, kuri to ehd laissidamees, tikai kanas nedrihfti dot lopeem wairaf ka reis pa deenu, jo dauds ehdot, lopeem paleef neafi sobi. Bes jau peeminetàm sahlem lopeem wehl audsè „Sorgho,“ „Theosinti“ un „Capim“ (Kapim). Kapims aug wiswairaf upju eelejàs, kur pawee gla, laba seme. Winsch aug tif ahtri, ka wafarà to war plaut it 8 deenas, zitos gada laikos it 14 deenas. Ja kapims eeteef tihrumà, tad winu gauschi grehti isnihdet. Lopi us kapima tif kahri, ka atstahj wisu zitu, ja tikai dabun kapima. Tikai janoschello,

fa kapima newar feenâ kaltet, jo winu gauſchi gruhti iſkaltet. War kaltet pat nedekam un ir tad wehl daſchu reiſ nebuhs pee-
teefoſchi iſkaltis. Dopeem wehl dod maiſu un mandiofa.

D r u ſ k a s.

Buhtu wehl japeemin un ſihkati ja-aprakſta daſchi Deen-
widus-Braſilijas augi, bet tà kà telpas truhtums to neatkauj,
tad peemineſchu winus tikai maſ wahrdeem. Ingwers (Aris-
tolochia canadense) aug pat ſawâ wakâ lihdfigi neſahlem.
Koptſ teef ihſtais ingwers (Singiber officinale), kaſ koti labi
iſdodas. Ingwers aug wiſlabaki weeglà ſmilts ſemê. Beſ ta
winſch wehl mihto mitru gaiſu un kahtus pahra mehneſchus
gadâ kreetnu ſiltumu. Ingwera lauks jatihri no neſahlem.
Paſcha wajadſibai ingwera ſaknes janem iſ ſemeſ puſgatawas,
kamehr tahs wehl pamihkſtas, pahrdofchanai gatawas. Gefam
winas eepakâ maiſos dehl aiſſuhtifchanas, tahs jamaſgâ wah-
roſchâ uhdeni un pehz tam 5—6 deenas ſaulê jakaltê. Ingwers,
kà ſinams, teef daſchadi leetots. No wina iſgatawo ari tà
ſaukto ingweralu. Deenwidus-Braſilijâ wehl aug kardamoms,
kuru audſina no ſaknem, kà pee mums georginas (jurus). Tad
wehl buhtu peeminams zimt kofs, kureſch iſaug lihdfi pehdu
zaurmehrâ un kahtas 25 pehtas garumâ. Wina ſari ir ſtipri
pumpaini un lapas patihkami ſmarſcho. Waniles aug, zit
man ſinams, deefgan labi, bet koptas teef wehl wiſai maſ.
Apinu audſeſchana peenemas aiſweenam wairak un wairak.
Winu audſeſchana ihſti eenefiga.

L o p k o p i b a.

Tadehl ta Braſilijas brihwalſts labkſahjiba nedibinajas
wiſ uf lopkopibas, bet uf ſemkopibas pamata, tad par lop-
kopibu teiſſchu tikai ihſumâ kahtus wahrduſ. Lopkopiba wiſ-
pahrigi nemot atrodas wehl uf wiſai ſema ſtahwoſka. No
kahrtigas lopkopibas newar buht, kà ſazit jaſaka, ne runa.

Behz Kastelnawa finâm isschfir, atteezotees fewischki uñ rageem, diwi leelopu rafas, weenu milfigi leeleem, nereti 2 metri gareem rageem, otu, dauds masakeem rageem. Birmee nereti milfigi stipri un tadehl koti derigi braufchanai, fewischki smagu wesumu wilfchanai. Lopkopiba, kà pats par fewi saprotams, wiswairaf isplahitijusees kampos (sahli apauguschos klajumos), kur lopi dsihwo paschi sawâ wakâ, gandrihs bes jeb kahdas usraudsiibas. No lopu ehdinafchanas jau naw ne runa; teem japeeteef no ta, to paschi dabun, weena alga, waj seema waj wasara. Daschs labs warbuht domas, kà Brasilijà, kur seema no wasaras tikdauds neisschfiras, ka pee mums, taf weena alga, waj lops, wasarâ waj seemâ mekle pats few baribu. Nebuht nawa tà! Nedrihst aismirft, kà Brasilijà termometers seemâ daschreis nokriht us nuli un wehl semaf, fewischki Deenwidus-Brasilijà un kalnajos. Seemâ sahle dauds masaka nekâ wasarâ. Tad wehl jaewehro, ka Brasilijas kampi wispahrigi nawa lopkopibai tik derigi, kà daschu zitu Amerikas walsstu kampi, peemehram Argentinijas pampas. Dauds mas kahrtigaki lopus kopj jau kolonisti, lai gan ari par wiinu lopkopfchanu jasaka, ka ta naw deesin zit teizama. Zit mas wehl Brasileeschki fin pareisi isleetot sawus lopus, redsams wisflaidraki un wislabaki no ta, ka dascham labam Brasileetim, kam peeder 10, 20, ja pat 30 tuhstoschu lopu, tomehr wehl japirt no kolonisteen sweests un peens, kas mehds buht ihsti dahrgs. Mahrzina sweesta mafâ, kà nu kuro reis, 40, 50 un 60 kapeifu. Rio turpreti mafâ sweests nereti pat wairaf ka rubli mahrzina. Brasileeschki gandrihs nemas neslauz lopu, to dara pa leelafai dakai tikai kolonisti. Sweests un feers katrreis atrod pirzejus. Tapat kà leellopi, gandrihs paschi sawâ wakâ kampos ganas, ari sirgi un muhki. Te man japeemin, ka Brasilijas sirgi un muhki nawa tik flaissti, leeli un stipri, kà kaiminu walsstu sirgi un muhki, par peemehru Argentinijas. No wisâm trim Deenwidus-Brasilijas prowinzem lopkopiba wiswairaf usplankufi Rio Grande do Sulâ. Deellopu zenas, kà nu katru reis un kà nu kura 20, 30 un 40 rublu. Sirgu un muhku zenas mehds

buht 20, 30, 40, 50 un ja ihsti kreetnš firgš waj muhlis, tad wehl wairaf rubku. Bee mums wairaf brauz neka jahj firgeem; Brasilijà tas glušchi otradi. Brauktš teef maš, jahšs turpreti brihnum daudš. Ka Brasileets kahdu reis tur nebuht lai eetu kahjam, tas tam prahtà nenahš. Jahj tiklab wihri kà ņewas un behrni. Te man japeemin, ka Brasileeschchi ar ņehwem nemaš nejahj, tadehš ņehwes no wineem lehti pirkamas, par kahdeem 10—25 rubkeem. Aitkopiba, jebšchu wina, pehz wairaf pehtneeku domam, war Deenwiduš-Brasilijà glušchi labi usplaukt, tomehr wehl wišai maš eewehrojama. Tikai jaunakà laikà ta daudš maš ņahš peenemtees un usplaukt, it ihpašchi Rio Grande do Sulà. Zuhkas turpreti Deenwiduš-Brasilijà teef koftas ihsti daudš. Sewišchi manigi ņhai ņinà ir Wahzu kolonisti kadehš gan ari laikam Brasileeschchi, tuzi wairaf kopj leellopuš un uš zuhku audšinatajeem noņkatas kà ņakot nizinošchi, zuhkas noņauz „gado allemão“ (gado aleman), tas noņimè „Wahzu lops“, jeb „Wahzu kustonš.“ Zuhku audšņhanaš ņinà, Wahzu kolonisti teesčham brihnum ismanigi, ta nenoleedsama patešiba. Daššs labš kolonistš eenem no zuhšam ween wairaf ka tuhštošch rubku gadà. No zuhšam wišwairaf atrodamaš, Macau, (makau), Ungaru un jauktas ņugas. Makau zuhšas, ihšam kahjam, ihšu purnu un rešnu galwu, koti weegli nobarojamaš un iņdod ņewišchi daudš ņpeka. Winu gakai, tura drušku eedseltana, tahda kà ņawaba, Europeeschu eenahzejeem, newišai patihšama garšcha. Man wina ne par ko negribeja ņmeket. Brasileeschchi un kolonisti to turpreti ehd teikdami. Daudš labaka gaka ir Ungaru zuhšam, tuzas kolonisti tik labi nemihšo ka makau zuhšas, jo Ungaru zuhšas nauwa tik weegli nobarojamaš. No kolonisteeem zeenita ir ari jaukta rase, jaukta no makau un Ungaru zuhšam. Dašhadu putnu, ka sošchu, pišku, tihtaru un wištu, katram Brasileetim un kolonistam papilnau, jo mahju putni, kà jau teiktš, brihnum ahtri wairojaš.

G e d s i h w o t a j i.

Kad Portugaki Brasiliju usgahja, tad Brasiliju apdsihwoja brihnum daudš Indijanau ziltis. Pehz flawenà pehtneeka Martiufa sinàm, kurešch ilgu laiku neapnizis nodarbojās Brasilijas etnografiskām studijām, wairaf kà 250 daschu zilšchu, tam šawadi wahrdi. A. d'Orbygni turpreti peeskaita wišus Brasilijas Indijanūs pee weenas rafes, kuru wišch nosauz par Brasileeschu Guarani rafi. Uš pirmo azimirkli gan pee wišeem Indijaneem leekas buht leela weenadiba, bet jo wairaf un ilgaš wišus pehta un eewehro, jo leelaka plaišma rodas starp wineem, tà kà beidsot gribot negribot japeekriht wairaf Martium. Uš walodneezibu atteezotees, Martiūs wišus Brasilijas eedšiwotajūs eedala astunās tautu jeb walodu grupās: Tupu, Gesu (lafi Šhefu) jeb Cransu, Goyataku, Krensu jeb Guereusu, Guku jeb Kokou, Parensku jeb Pareku, Guaykuru jeb Lengoju un Aruaku jeb Aravaku. — Kad Portugaki Brasiliju atrada un eesahka tanì uš dšihwi nomestees, tad wini nomanija, ka tee Indijani, ar kureem šwini wišpirms šatikās, peeder pee kahdas kopigas, leelakas tautu grupas. Minetee Indijani šauzās Tupinamba un dšihwoja no La Plata lihds Amazona upei. Pehz von Barnhagena, wahrds Tupinamba zehlees no Tupi un Mba. Mba nosihme pehz wiina, šarotajs jeb dišchs wihrs, un Tupi nosihmè weetu, kur minetee Indijani zehlušchees. Pehz Martiūs turpreti wahrds Tupinamba zehlees no Tupi un anama. Anama pehz Martiūs nosihmè, radneeks, peederigs, pee Tupi peederigs. Portugaki kà jau teiktš, drihs ween nomanija, ka Tupinamba Indijani, tahli isplahititi tautas šari, kahdas tautas, Tupi tautas. Sem wahrda tupi ari wehlaš apšihmeja wišus žitus winai radneezigos tautas šarus. No Tupeem bij atšarigas wairaf Indijanau ziltis. Tupi teek eedaliti wairaf dakās: 1) Deenwiduš-Tupi jeb Guarani, 2) Austruma Tupi, ihstee Tupinambās, kuri dšihwoja no Santa Catharinas šalas lihds Amazonu upei, 3) Seemel Tupi, kuri dšihwoja Marajos šalà un ap Amazonu

upes kraſteem, lihdſ winaſ peetekai Rio Madeira'i, 4) Zentral Tupi dſihwo tahli ſemeſ eefſcheenâ, ſewiſchki ſtarp Tokantinas un Madeiras upem, ſtarp 5 un 15 deenwiduſ platuma gradu, Keetum Tupi, kuri wiſi tagad dſihwo ahrpuſ Braſilijaſ, Boliwijâ. Wini laiſam ap 1430. gadu, apakſch Inkaſ, no Deenwiduſ Tupeem tur eezekojuſchi. Tupi nahza Portugakeem deefgan laiſni pretim un pawadija toſ pat karos pret ſaweem eenaidneekem, Tapuhoſ Indijaneem. Kâ Portugaki atmakſaja winu laiſnibu, taſ droſchi ween buhſ wiſeem ſinamſ. Kâ pateizibu wini mantoja wehrgu dſelſchuſ. Starp Tapuhoſ Indijaneem iſſchkir peezaſ tautu gimeneſ: Geſu (Schefu), Laraju, Krenſu, Gukuu un Parenu. Pawiſam Braſilijâ wehl tagad ſkaita ap weemu miljonu Indijanu. Toſ Indijanuſ, kaſ wehl tagad dſihwo Deenwiduſ-Braſilijâ muhſcha meſchoſ, wiſpahrigi noſauz par Bugreem, weenalga pee kaſdaſ zilts jeb tantaſ ſara wini pēeder. Deenwiduſ-Braſilijaſ Indijanu zilts wiſpahrigi pēeder pee Korwadoſ Indijaneem, kuruſ atkal Martiuſ pēefkaita Krenſeem. Kulturali iſplah toteeſ Bugri aiſween wairak un wairak eewelkaſ dſilaki meſchoſ, kur wini dſihwo no medibaſ un toku angkeem. Wini turas kopâ pehz ziltim un apkarojaſ paſchi ſtarpâ. Bugreem wajaga buht ſtipreem, jo wina ſtopu wehl uawa iſdeweſ neweenam uſwilkt. Ar ſtopeem Bugri prot apēeteſ brihnum iſweizigi; bet tomehr tee ir loti bailigi, it ihpaſchi no biſeſ (ſlinteſ). Nekad wini wehl nawa eedroſchinajuſcheeſ eelaiſteeſ atklahtâ zihninâ ar koloniſteem. No eeroſcheem, ſem kureem eſ ſche ſaprotu biſi, wini behg gandrihſ tapat kâ ſchihdſ no zuhkaſgakaſ. Meſchâ, pat wiſbeefa kâ muhſcha meſchâ, wini loſchnâ un kaſpelê lihdſigi kaſeem, un pa pikadem, ſchaurajâm meſcha telam (ſtidſinâm, zelineem), tee war pat ſtundâm ilgi ſkreet apbrihnojamu ahtrumu, zaur ko tikai iſſklaidrojamaſ taſ, ka tee paſchi Indijanu pulzini, pehz pahra deſmit ſtundam pamaniti jau brihniſch kâ attahumâ. Bugri uſbruht kaſhdu reiſ tikai tad, ja wini jau eepreekſch pahrlēezinajuſcheeſ, ka tam, kam tee uſbruht nawa ugunaſ eeroſchu, un tad wehl pa leelakai daikai aiſ atreebſchanâſ, warbuht dehl ta, ka kolo-

nisti teem jau eepreeksch usbrufuschi un fahdu no wineem ais-raidijuschi us tumfcho ehnaß walsti. Blumenawas kolonijâ, kura jaw pastahw ap 40 gadeem un kuzai fahdi 20 tuhstosch eedfihwotaju, Bugri lihds schim patwisam nouahwejuschi 12 zilweku. Ne kad wehl nawa peedfihwots, ka Bugri buhtu us-usbrufuschi un aplaupijuschi fahdu zelotaju, tadeht ari pa muhscha mescheem daschu labu reis jahj un eet bes fahdeem eerotscheem. Bugri, ka teiktß, usbruhf tif tahdeem, no kureem pahrlleezinati, ka teem nawa ugunizas, un no zelotajeem wis wini newar buht par to pahrlleezinati. Bugru stopi un bultas brihnum glihti nostrahdati. Bultas mehds buht 2—3 metri garas. Paschi Bugri, ka no wiseem dsirdams, esot loti tihrigi. Sawâ zelojumâ man isdewas dabut redset nu tuwaki apskatit tikai fahdu Bugru stopu un bultu. Bes ta wehl diwas Bugru meitinas, tumfchu, eedseltainu un eebruhnganu feju, tumfcham, druszin eeschëhbam aztinam, melneem pabeeseem mateem un semu peeri. Abas meitinas bij ihsti schirgtas. Portugaku pehznahzeji, jeb ta sauktee Duso-Brasileeschji, tumfchu, druszin eebruhnganu feju, melneem mateem, tumfcham azim, un puslihds patihkameem gihnja waibsteem, ir semes ihstee lungi. Deenwidus-Brasilijâ wini usturejusees tihrafi un nesa-jauktaki neka Brasilijas seemeka prowinzês, kur tee ar Negereem un Indijaneem deesgan stipri fajaukschees. Semakas Brasileeschu schëiras teescham apbrihnojamas wina peetizibas deht. Tahda peetiziba meklejama waj pat deenas laikâ ar uguni rokâ. No plehstam palmitem taifita buhdina, kuzai wehjsch puhsch zauri un kuras jumts taifits urifana koku lapam, teem der dsihwokla weetâ. No logeem jau newar buht ne runas. Vogu weetu ispilda flehgi. Tif pat weentahrscha ari buhdinas eesch-pufë. No grihdas un gultam ne jausmas. Grihda teef usskatita ka luffus leeta. Gultas weetâ teem der, kaut kas pasweests apaschâ, weenalga waj needres, lapas, jeb kas zits, lai nebuhtu gluschi jaguk us plika kula. Kahdâ no greesteem karajoschâ katlâ teef wisu zauru mihlu gadu wahrita farinha (farinja) ar uhdeni, kuru kad ta iswahrita, wini mehds pirksteem fawi-

wikinat masâs, apaâs bumbiraâs un tad isweizigi eesweest mutê. Bes farinhas pee winu ifdeenischkas baribas wehl peeder schahwetas, kaltetas siwis, kuru dehl tee labpraht apmetâs upju tuwumâ. Ari bes bananem teem, kâ leekas, gruhti istift. Apgehrba sinâ jau nu ar Brasileets ne-ees nesin kâ ruhpetees. Butnineem un pukitem naw nekahdu ruhpu dehl apgehrba, waj tad nu lai tihri Brasileets wina dehl sweedrus leetu? Klimats filts un patihkams, waj tad nu bes apgehrba neistifs, kamdehl tad nesin kâ drehbem apgruhtinatees? Kad Brasileetim wilnains kreklis un biffes, tad tam piluigi peeteef. Kurpu un seku wini gandrihs pawisam nepasihst. Seeweetes walke kreflu un bruntschus, tomehr, kâ jau palaitkam Gewas meitas, labpraht mihlo isgresnotees, wismaf swehtdeenâs un zitâs swehtku deenâs. Tihri brihnumâs, daschu labu reis swehtdeenâs eeraugot tif weenkahrshas buhdinas preekschâ, pehz jaunatâs Parises modes gehrbuschâs un isgresnojuschâs seeweetes, fewischki jaunawas, kuru tumshos matys gresno skaiistas roses. Bai tas wis nu buhtu eespehjams, un panahkams, teef fimteem siwu pahrdots. Bet gods, kam gods, weenâ sinâ man Brasileetes tomehr jausteiz; winas prot masgat apbrihnojami baltu weschu. Schai sinâ tahs teef apbrihnotas ari no Wahzu kolonistenem, kas wis nenoteef bes pamata un eemesla, jo weena Gewas meita otu wis tif drihs neapbrihnos; bet prihsat preeksch tahs pahrafumeem aistaisis azis. Ir dascha laba Watwu tautas seltenite schai sinâ waretu eet pee Brasileetem mahzitees! Bet negribu aiskahrt daiko, tiklo Watwu seltenu; tas ko teizu, jau war sismetees tif us kahdam retam. Skaiistuma sinâ muhsu tautas meitinas par Brasileetem dauds skaiistakas. — Weenigais Brasileeochu strahdneeka dsihwes mehrkis ir, neka nedarit. Zauram deenam wihrs sehnd buhdinas preekschâ, oranschu un bananu paehnâ, kamehr hads to speesch ko ne ko darit. Seeweetes darbu gandrihs pat eeskata par kaumu. Winas war redset zauru baltu deenu luhfojamees zaur logu zaurumeem. Ja wihrs newahris ehdeena, fewâ jo ne; ja wihrs nemasgâs behrnu, fewai tas drofschi ween ne prahtâ nenahk. Wihrs ari

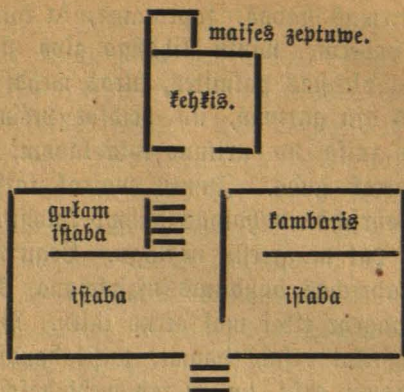
mehds islahpit drehbes, ja tas to atrod par wjadfigu. Tahdi dsihwo weenfahrschatee Brasileeschi, un leekàs buht lainigi. Seewa teef no wihra un behrneem, nesta tihri kà uf rokam un aishween pasemigi ar "fenhora" (fenjora) tas ir „schehligà kundse“ usrunata. Grib wihrs ehdeenu wahrit, tad winsch waizà godbijigi: „Senhora, atkaijeet man ehdeenu wahrit?“ Newar ari leegt, ka wisnabadfigakàs Brasileeschus buhdinas nama mahtes un kundses istureschanà kas nebuht fewischks, neisprotams, kas katru gribot negribot, kà speestin peespeesch buht laipnam un pasemigam. Pat wis nabadfigakà Brasileete ir lepna, paschapstniga, bet ne augstprahntiga, un eeradusi, ka katrs ar to fahrtigi un peeklahjigi apeetas. Ge-ejot Brasileeschu buhdinà mehds nesajuhntam wis, ka atrodamees lihdsigà mahjokli, bet feeweetes preekshà, kura mahjas waldineeze, kura uf mums paschapstinigi, peeklahjigi teiz: „Senhor, (fenjor-kungs) luhdsu efeit tik laipni uu atwainojeet, ka es jums newaru peesolit krehfla, — mehds ar tamlihdfigàm leetam neapgruhtinamees.“ Kas tur gan zits atleef, ka tikai kluwu palozit galwu? Tamlihdfigi eet faruna tahlak. Gepreeksh buhdinà ee-eet, jadow zaur roku klatschoschanu sime un jaluhds atkaija. Pats par fewi saprotams, ka tad, kad buhdinas kunga, nama tehwa nawa mahjà, no ee-eeshanas newar buht ne runa. Tahdàs buhdinàs dsihwo tik weena gimene (familija). Brasileeschi loti mihto behrnus, ar kureem tee labprahnt spehlejas un jokojas lihdsigi behrneem; bet behrnus pareisi audsinat wini tomehr neprot. Paschi nesinaschanà usauguschi, ne domat nedoma, ka behrneem jamahza ari rakstik un lasit. Beeteef, ja behrni prot galwenato katoļu luhgschanu. Bet tik leela behrnu godbijiba pret saweem wezakeem, ka tee nekad nepaliks sehdot, bet aishween godbijigi peezelsees, kad tehtinsch jeb memmina eenahk istabà, un neatsehdissees, ja netiks uf to usajinati. Kad dehls jeb meita, tur nebuht iskelojuschi, atkal pahrnahk atpakak, tad aishween eepreeksh luhds atkaiju ee-eet, pehz kà wiru pirmais wahrds, rokas issteepjot: „Tawu swehtibu, tehtin, tawu swehtibu memin!“ Atbilde, kà pats par fewi saprotams: „Efi swehtits

mans behrns!“ Behrns atbild: „Muhſchigi amen.“ Wiſpahrige jaſaka, ka tureenäs behrni loti godigi un ſweizina katru zilwetu ſewiſchki Europeeti. Pat leelakäs pilſehtäs un winu apfahrtne taſ mehds notift. Tur muhſu eelu puitas dauds ko waretu mahzitees! Braſileeſchu augſtakäs fahrtäs peemit tahdi paſchi tikumi un netikumi, lai gan drufku ſmaſtakä formä. Braſileets ir lepns un paſchapsnigs, tä kà jadoma, it kà winſch buhtu uſaudſis kahdä krahſchnä pili. Lai gan tä tomehr newar ſazit, ka augſtakäs fahrtas Braſileets buhtu bijis uſpuhtees. Nebuht ne! Wiſch apeeſchanä loti patihkams un apbrihnojami weeſmihligs. Wiſpahrige Braſileeſchi loti weeſmihliga tauta; to eſmu neween pats eewehrojis, bet ta apleezina ari wiſi Braſilijas paſineji. Weeſmihlibä Braſileeſchi neſalikhſinami pahrafi augſtprahtigajeem, uſpuhſteem Wahzeem. Politika eet augſtakäs fahrtas Braſileeſcheem pahri par wiſu. Nawa nemaſ pahrspihlets, ja teiz, ka eekam kahdu Braſileeti karaktiſe, jau eepreeſch jaſin un ja-apſkata ta politiſkà partiya, pee kuraſ winſch peeder. Kà par ſenajeem Greekeem, Romeeſcheem un winu deeweem waldija kahda neredſama wara „moira,“ (liſtenis), tä par Braſiliju lihds ſchim wiſ newaldija keiſars un parlaments, bet kà ſazit jaſaka, partiya direkzijas, kura nu kuro reiſ. Tiklihds kà weena partiya paſaudeja waldibas groſchus, tika ari atlaiſti wiſi eerehdni, kaſ pee winas peedereja, no pat augſtakä lihds wiſſemakajam, neſkatotees uſ to, waj kahds kreetns jeb nekreetns. Tagad, kur Braſilijä republika, jazer, ka taſ wiſ laboſees. Dauds maſ tuwaki apſkatijuſchi Braſileeſchu dſihwi un eeraſchäs, domaju, ka nebuhs leeki aprakſtit ari koloniſtu dſihwi. Sinams, ka ſcheitan ne-eepheju krahſot koloniſtu dſihwi, tik pamatigi, kà taſ buhtu wehlejamſ. Netik ween telpu truhtums to aiſleeds, bet ari nejuhtos, ka eſmu tä apbalwots, ka waretu koloniſtu dſihwi tehlot tik dſihwäm un gaiſchäm krahſam, kà wajadſetu. Lai nu kà, tomehr dauds maſ par to ko teiſchu.

Lai atkal noſtaigajam un apſkatam, kahdas mehds buht pirmäs buhdinas muhſcha meſchos. Wiſpirmſ eemeen jeb eerof

semê tſhetruſ pateewuſ ſtabuſ, ſaprotamuſ, ka katrâ mahjinaſ ſtuhri; tad pee ſtabeem, wintu lihdsigo zipo ſtahdu peepa-
 lihdsibu, peeſtiprina plehſtaſ palmituſ, kuraſ mehds iſaugt rokaſ
 reſnumâ un ap 15 aſu garumâ, un beidſot peeſwaida abejuſ
 mahleem. Juntu taiſa no urifano koka lapam, kuruſch iſtura
 pat beſmit un wairak gadu. Juntu wairak taiſa ſeeweeteſ.
 Tahdâſ, tiſ weenkahrſchâſ buhdinaſ dſihwo koloniſti eeſahkumâ.
 Buhdinam nawa pat ne greeſtu ne logu. Logu weetu iſpilda
 ſlehgi. Tiſ weenkahrſchâſ buhdinaſ uſzirſchana, kâ patſ par
 ſewi ſaprotamuſ, pagehr tiſai maſ deenu laiku. Pehz gada jeb
 diwi gadeem wehl tiſai eeſahk domat, taiſit daudſ maſ labaku
 un ehrtaku dſihwojamu ehku un ir tad wehl daſchi ta nedara,
 bet apraduſchi weenkahrſcho buhdinu, dſihwo tiſ tanî tahlak,
 kaſ nu gan par leelu kaumu, ka muhſcha meſchâ, kur tiſ weegli
 uſbuhwejama peeteekofcha un glihta mahja, dſihwo tahdâſ butkâſ,
 ſewiſchki wehl eewehrojot to, ka tur maſ wajadſigaſ zitaſ ehkaſ.
 Newar leegt, kâ redſ ari daudſ glihtu mahju, buhwetu gan no
 keegeleem, gan no koſchajeem, zehlajeem kokeem. Mahju forma
 pa leelakai daſai ta pati. uſ mahjam zeliſch eet zaur dahru.
 Zaur mahjaſ durwim mahjâ ee-eimot, wiſ ne-ee-eet, kâ pee
 mumſ, preeſchinâ jeb kahdâ preeſchiſtabâ, bet tuhlin dſihwo-
 jamâ iſtabâ. Pee ee-ejaſ durwim, pa leelakai daſai, weranda.
 Iſtabaſ; ta newar leegt, ehrtâſ un gaiſ winâſ patihkaſ,
 jo paſtahwigaſ dſihwojamaſ ehkaſ wehlaſ teek taiſitaſ uſ 2—5
 pehdu augſteem muhreteem ſtabeem. Mahjaſ tadehl taiſa wehlaſ
 uſ ſtabeem, ka taſ weſelibâſ ſinâ no leela ſwara, jo newar
 peemirſt, ka tur preeſch ne ilga laika biſiſ muhſcha meſchâſ,
 kaſ aiſkawejiſ, kâ weeta, kur mahjina wirſû, buhtu peeeetama
 ſauleſ ſtaru eeſpaideem. Mahjaſ formu warbuht daudſ maſ
 waruſ noſkahrſt ſekofſham ſtrihpinam.

Mahjaſ eeſchejaſ telpâſ eetaiſitaſ un iſpuſchkotaſ tâ,
 kahdſ nu kuraſjam naudaſ maſ un kahda garſcha. Seenâſ
 labaki kraſſotaſ nekâ tapſetaſ, jo tapeti ilgi neſtahw. Grihdâſ
 pa leelakai daſai tumſchbruhna kaneka un gabriuwaſ koka.
 Skapji un kumodeſ no olea un jaſarandaſ jeb pariſandra koka,

fehķis un galdi no zeedra. Bogu ņikķis turpreti wišpahriģi iħti ņikķis. Tad wehl japeemin, ķa gandriħ ķatrā wahzu koloniħta buħdinā ķarajās daħneħdaħadaħ bildeš, palelakai dakai ņaħmeħretas, ķa Biħmarķa, Molķeš, Wiķuma u. t. t., no ķa ņaidri redķamš, ziķ padewiģi, Waħzi ņaweem walđineekeem, ķa tee pat taħķā ņwešķumā to bildem grešno ņawas iħtabas. Sewiħķi deewinats no tureenas Waħzeem Biħmarķs, uš ķura wiņi ne mašak lepni un ušpuħsti, ķa aħšis uš ņaweem rageem. Guķtas wišur ņaiħta ķoka, jo ķoku truhķuma taķ nawa, labu labeē, ņaiħtu ņaiħtee, nem ķaħds tiķ patiħķ, pašķa manta, waj tad nu naudu maķšā waj? Petroleķas jeb deģeķas lampinas neķur netruhķsti; tā ķa ņaule gandriħ aišween lez ņešķoš un eet ņešķoš, tad peħz ņešķeem gandriħ weenmehr jau jašahķ dedķinat uģunš, pee ķuras, ķa japeemin, neweens patš neštraħda, pat amatneeki ne. — Deħķis eerihķots ķoti weentahrķķi. Wińķ neatrođas dšihwoķamā ehķā bet ņawruħp, ķaħduš ņokuš no taħš atstatu. Ķai leetus laiķā nebuħtu ņikķta turp noķķuħķana, tad tur ķur jaeet uštaiķits pamaš jumińķ. Ķikai retoš ķeħķoš atrođamas plihķeš; ehdeenu pa lelakai dakai wiš newaħra uš plihķeš, bet preeķķ ta ņewiħķķi eerihķotā weetā, jeb ķa warētu teiķt, uš pawarda, duħwi išeet zaur ņķuršteni, bet tā ķa dašķāš weetās ta nawa, tad wiņi meķle išeju zaur ņeenam un juma tšķuķuru. Te man japeešihme, ķa dašķāš weetās

kur ehdeenu wahra atrodas tîf wirsû uf stabeem taifits juntinsch, lai leetus netiftu ehdeenâ. Wispahrigi teef leetoti Sweedru fehrkozini. Purinat kurina, kâ pats par fewi saprotams, ar malku. Ne wîfi dsihwo ehrtâs mahjâs, weena dala apmeerinajas un peeteef funu butkam lihdsigam buhdinam. Salt jau nu wîfai nefalst, aufstumu jau wehl peezeest war, tomehr deesgan behdigi redsot, kâ daschu labu reis ihsti pahrtikuschi kolonisti netur par kaunu dsihwot tahdâs funu butkâs, kur ne wîfai gruhti uszelt ehrtu dsihwofli, kô ari daudsi dara. Pee mums dsihwo wairaf dsimtu weenâ mahjâ, Deenwidus-Brasilijâ katrà dsihwofli tîf pa dsimtai, jo katrai dsimtai faws semes gabalinsch un fawa buhdina. Kâ redsejam, tad ne wîfi kolonisti weenadi uskopj fawas dsihwojamas ehkas, bet ehshanas sinâ wis tas gluschi tà nawa, wismas Wahzu kolonisti ehd gluschi labi, gandrihs bes jeb kahda isnehmuma; par Staleeschu kolonisteen wis tà newar teift, wini masaf ruhpejas par ehdeenu, bet to teefu wairaf par kaschafu (degwihnu); kad teem kaschas un daudj mas ween kas kô eekost, tad peeteef. Wahzu kolonisti turpreti gan ar labpraht eemet, bet ari neaismirst kreetni pachst. No rihta wini dser kasiju, kâ jau kasijas semê, daudj stipraku neka Wahzijâ, un pee tam tihru kasiju bes zigorineem; klahd ehd maisa maisi, pa dakai, lai gan reti ari kweeschu, jeb jauktu kweeschu maisi ar maisu. Us maises leef fweestu jeb ari medu. Brokastis ehd schkinkli, speki, desas, feeru, u. t. t. Bes ta wîfi brokastis eemet pa kreetnai glahsitei degwihna, tà fauktâ kaschasa. Pusdeenâ mehds buht melnâs pupas, zuhkasgala jeb carne seca, (karne feka) t. i. schahweta wehrscha gala, pa wistai jeb pa pihlei, aipi jeb ari tupini ar tà faukto „piron“, sagatawotu is mandioka milteem, kas man nekahdi negribeja smeket, man wian „piron“ likâs derot wairaf zuhkam neka zilwekeem. Behz pusdeenâs dser paschdaritu alu, kas, kâ man ja-atfihst, ir ihsti flifts. Wafarinâs atkal stipri ehd. Tihri brihnums, kad reds, zit Wahzu kolonisti patehre galas. Maisje teef ehsta wairaf maisa maisje, kas Europeetim wis lahga nesmeke. Jauktu maisa un kweeschu maisi jau w ar gluschilabi ehst, it ihpashchi tad, kad

pee tahs paleef drufzin kahra un bananes. Rukhas teef zeptas daudsejadas, jo netruhkst jau ko peelift daschadu faldumu. Brezetees, kolonisti prezejas agri. Wispahrigi nemot semēs, kas nawa wisai beeschi apdsihwotas, prezejas dauds agrati nēka beeschi apdsihwotās semēs, kur deesgan gruhti eeguht drofchu stahwokli, ka war bes behdam usturet feewu. Dascham labam jagaida labi ilgi, kamehr wehl war fahkt domat no prezeschanās, zaur ko tad, kà pats par fewi faprotams, nekumibai seedu laiki. Ja eewehrojam ween labi, tad redsam, ka labos gados pee mums dauds wairafi pahrwed sehtiwās daiko tautas seltenu, nekà flittos gados. Deenwidus-Brasilijà, kà wahji apdsihwotā semē, kur seme bes ta ari wehl augliga, newar nahktees gruhti usturet feewu, un tapehz katrs prezās kad grib un kà jau teizu, ihsti agri. Nu waretu daschs labs domat, ka tad tureenes laulatee pahri dsihwo laimigaki nekà pee mums. Nebuht ne! Gluschi tapat! Newis ahrejee apstahkki ir dsihwes beedru laimes pamats, bet abu dwehseku fkanas, ja tahs weenojas harmonijā, burwigi jaukās, debeschki fkaistās faskanās. Kur tas nawa, tur sinams laulatu laine dibinata us smiltaina pamata, un pee katra neeziga gadijuma war buht uguns pakulās.

— Sapulzetees mehds kolonisti weens pee otra, wahrda, dsimuma un fwehtku deenās, kur tad lihgsmi pee musikas fkanam pawada wafaru. No Brasileescheem kolonisti peenehmuschī eeraschu, ka krusstehws un krusstmahte aisween teef peeskaititi pee dsimtas jeb gimenes. Krusstehwam un krusstmahtei tad ari par fawu krusstdehlu jeb krusstmeitu pehz eespehjas jaruhpejas un jagahda, ko wini ari dara. Jacht Brasilijà jahj, tik labi wihri, kà ari feewas — un tã tas ir ari pee wiseem kolonisteam. Kolonisti pa leelakai dakai gehrbjas tãpat kà Europã. Pee darba wihreeschi eet wilnainã kresslã un fokwilnas biffes. Binu kressli un biffes neteef walkati, tãpat gultas palagi wis nawa linu bet fokwilnas. Binu drehbes tureenes klimatã ari nawa tik derigas un weseligas, ka wilnas un fokwilnas. Tureenes mahju fastahws pawisam fawadaks nekà pee mums. Seena schuhnu un zitu lopu baribas peeleeckamo nemaj nawa, jo lopi eet zauru gadu ganos. Tãpat

lopu un firgu ſtaķu nawa. Breeſch lopeem tikai daſchâs weetâs uſtaifits uſ ſtabeem jumts, lai tee waretu daudj maſ glahbtees no leetus. Ari pirtis nekur neredj. Ir tikai dſihwojama ehka, aiſween bej pagraba, flehts un tà ſauktâs zukura dſirnawas, ar eetaiſi, ſur ari dedſina taſchâſu (degwihnu).

Rio Grande do Sul'as prowince jeb walſts.

São Pedro do Sul'as jeb kâ wina ari wehl teef ſaukta, Rio Grande do Sul'as prowince jeb walſts atrodas ſtarp $27^{\circ}10'$ un $33^{\circ}45'$ deenwidus platuma un ſtarp $49^{\circ}44'$ un $57^{\circ}30'$ wakara garuma gradu (ſkaitot no Grinitſchâs). Pret ſeemekeem no Rio Grande do Sul'as ir Santa Catharinas prowince, par robeschu ſeemeļos der Pelotas un Urugwajas upeš; wakaros Rio Grandi do Sul'u no Argentinas atſchkir Urugwajas upe; deenwidos no Urugwajas republikas atſchkir Jaguarao upe, rihtapufeš robescha ir Atlantikas okeans. Rio Grande do Sul'a pawifam kahdu 236,553 □ kilometru leela, ar kahdeem 760,000 eedſihwotajeem, ſtarp kureem ap 100,000 Wahzu koloniſtu. Ja nu tikai ſkaititu 10 eedſihwotaju ween uſ weena □ kilometra, tad jau Rio Grande do Sulâ waretu dſihwot 2,360,000 zilweſu. Kad ſalihdſinam Rio Grandi do Sulu leeluma ſinâ ar Wahzijas karaļa walſtim Bawariju, Sakſiju un Württembergu, ſurâm pawifam kahdu 110,366 □ kilometru, tad redſam, ka minetas trihs karaļu walſtis nawa wehl ne puš tik leelaš, ka Rio Grande do Sul'a. Beeminetâm karaļa walſtim turpreti 10,597,387 eedſihwotaji, ſurpreti Rio Grande do Sul'ai, kâ jau redſejam, tikai 760,000, taš ir, gandrihji tik 14. daļa. — Sera do Mar kalni, kâ jau ſenak minets, eet ari wehl Rio Grandê, kahdus 150 kilometrus gar juhmalu, apgreeſchâs tad pret wakara puſi, un arween ſemaki palikdami beidsaš Urugwajas upeš tuwumâ. Schee kalni apauguſchi beeſu, koſchu meſchu. Taſlak pret deenwideem, lihds pat Urugwajai iſſteepjas kampi (kļajumi), ſur ganas neſkaitami lopu bari. Pret ſeemekeem, labi pa-augſti, augſtakâs weetâs lihds 1200 metru augſti kalnu

flajumi, Zimo do Serra, kur weetu weetam reds araufariju meschians. Deentwidos pazekas wehl diwas meschu apauguschas kalnu rindas. Serra do Herwal un Serra dos Taipēs jeb Serra dos Tapes. Paschos deentwidos, netahku no Urugwajas robescham, wehl pazekas plifee Cochilha Grandes kalnaji, kas issteepjas pret wakareem. Bes jau peemineteem kalnajeem wehl pazekas par deentwidus flajumeem pulks masaf eewehrojama kalnu rindu, zaurmehrâ schee deentwidus dakas kalnu flajumi, jeb tā winaus wifus kopā nosauz, „Campanha“ (Kampanja) pazekas 5—600 metru par juhru; ari seemešos no Serra Geral atrodošchees flajumi zaurmehrâ nawa augstaki.

Deelafā upe ir Urugwaja, kura usnem kreisā pusē leelu pulku peeteku, kas izžekas Rio Grandes kalnu flajumos. Deelafā peeteka 550 kilometru garā Ibikuhy upe, leelu gabalu brauzama twaikoneem; pati Urugwajas upe, kura, tā jau sinam, izžekas zaur Rio Canoas (Kanoas) un Rio Beloas šaweenschanos, un ap 180 juhdschu gara, kugojama leelakeem twaikoneem lihds uhdens kriteemeem augšchpus Bahsandās, leellaiwam un maseem twaikonischeem lihds Kfawijai, un masafam laiwam lihds Nonohay meestam. Ja mehš eimam no tās weetas, kur Rio Canoas un Palotas šaweenojas, pa Urugwaju us leju, tad pa kreisorošu šatifim schahdas Urugwajas peetekas: Rio Forquilha, Rio Lageado, Rio Passo Fundo, Rio Vazzea, Rio Pardo, Rio da Guarita, Rio Turvo, Rio Nhucorā, Rio Santa Rosa, Rio de Santo Christo jeb ari wehl Pindahi šaufta, Rio da Boa Vista, Rio Commandahy, Rio Butuhy un Ibicuhy. — Rio Jacuhy (l. Schafuhi), pehz Urugwajas leelafā upe, izžekas Rio Grandes seemešos, Serra do Pinheiro Mercado kalnajos, teš wispirms labu gabalu us deentwidus, tad deentwidus wakara un pehz Rio Vacacahy (ragu uhdens) usnemšchanas šawā kreisajā pusē, us rihta puši, lihds beidsot eetes juhmalas eserā „Lagoa dos Patos“, Jacuhy upeš eewehrojamafās peetekas kreisajā pusē: Rio Pardo, Rio Taquary, Rio Cahy un Rio dos Sinos, kuras wifas izžekas mescheem bagatajos Serra Geral kalnajos. Jacuhy upe kugojama twaikoneem lihds Rio

Pardo eetekai. Tapat Taquari upe fugojama twaitoneem lihbf Taquary pilsehtinai. Ari pa Rio dos Sinos un Rio Cahy wehl brauz twaitoneem. Rio Cahy usnem kreisajâ pusê Rio Aroio do Cadea, kura kahdâ weatâ peepefchi gahschas fimtu metru us leju, zaur ko izkelas brihnum koschs uhdens krittums, fadsirdams juhdssem tahkumâ. Jacuhy upeš un winas peeteku eelesas wisbeeschafi apdsihwotas no wisas Rio Grandes. Winas wiszaur koti augligas un apdsihwotas Wahzu un Italeeschu kolonisteem. Bes tam wehl buhtu peeminama Kamakwas upe, kas izkelas Cochilha Grandes kalnajos un šawâ lejas dała werstju feschdesmit brauzama leelakam laiwam. — Dselszrudu atrod deesgan dauds weetâs, tapat atmenu ogles, ari koti skaitu marmoru Rangufu pilsehtinas tuwumâ; tapat šwinu un kaparu. Senaf jesuiteem daschâs weetâs bijuschas selta un šudraba raktuwes. Semkopiba atrodas us deesgan sema pakahpeena; wiswairaf audsê pašu pahrtikai melnâs pupas un maisu, ari drustu kweeschus, bet tee wehl weenmehr jaewed par wairaf miljoneem. Ari rihšs wehl teef eewests, tapat zuturs, lai gan daschos apgabalos, šewišchi pee Urugwajas upeš, zutura needres koti brangi isdodas. Leelakais pelnas awots wehl arweenu lopkopiba. Rio Grandes kampos ganas kahdi 6—8 miljoni ragu lopu, 2 miljoni firgu un 12 miljoni aitu. Škadus iswed ap miljonu wehrschu ahdu, un 2 miljoni arobu (aroba = $32\frac{1}{2}$ Angku mahrzinam) šchahwetâs galas. Pawišam Rio Grande do Sul'a katru gadu iswed par 12—13 milj. milreisu, eewed par 24—29 milj. milr. 1887. gadâ eewestas daschadas prezes par 92 milj. 335 tuhft. un iswests par 12 milj. 270 tuhft.

Rio Grande do Sul'a wehl wisai wahji apdsihwota; tomehr, kâ is šefoscheem skaitkeem redšams, eedsihwotaju skaits aisween stipri audsīs.

1803.	gadâ	bija	Rio	Grandê	pawišam	59,142	eedšihwotati.
1814.	"	"	"	"	"	70,656	"
1845.	"	"	"	"	"	149,963	"
1857.	"	"	"	"	"	285,547	"
1859.	"	"	"	"	"	309,476	"

1860.	gadâ	bija	Rio	Grandê	pawisam	322,857	eedfihwotaji.
1862.	"	"	"	"	"	370,446	"
1863.	"	"	"	"	"	392,725	"
1872.	"	"	"	"	"	430,878	"

No eedfihwotajeem skaitija 1881. gadâ kahdus 280 tuhfstoschuß Ruso-Brasileeschu, (eegahjuschu Portugalu pehznahzeju), 160 tuhfst. jauttus Indijanu un Europeeschu, waj Negeru un Europeeschu pehznahzejus, 30 tuhfst. Negeru, 20 tuhfst. Italeeschu, kuru tagad huß ap 50,000, 8 tuhfst. Frantfchu un daschu zitu Europeeschu un ap 100 tuhfst. Wahzeeschu, tas ir, Wahzu kolonistu. Tâ tad 1881. gadâ bija Rio Grandê pawisam ap 600 tuhfst. eedfihwotaju; tagad skaita pawisam kahdus 760 tuhfstoschuß. Wiswairak wehl eedfihwotaji, kâ redsejam, nodarbojas lopfopibu. Deelajos, sahli apauguschajos klajumos, kampos, zilweku nometnes deesgan retas. Seme tur pa leelakai dakai sadalita estanzijas (muischâs), kas zaurmehrâ $1\frac{1}{2}$ —3 □ juhdses leelas, tâ ka katram estanzijas ihpafchneefam daschreis peeder tuhfstoscheem, pat desmit tuhfstoscheem wehrfchu un firgu. Estanziju ihpafchneeki dsihwo leelakâs, labi apfoptâs mahjâs; kalpi dsihwo winu tuwumâ deesgan masâs un nabadfigâs buhdâs. Winu darbiba tahda: Teem jaeededfina tekeem un kumekeem ihpafchneeka wahrds, jaeejahda peeangufchee kumeki un jafadsen it nedekas reis lopi kopâ, lai tos isskaititu un atfchfirtu atfewisfchi newefelos un tahdus, kas nodomati pahrdot. Bariba lopeem pafcheem jafamekle, tiklabi seemâ kâ wasarâ. Seenu preefch lopeem plaut neweenam ne-eenahf ne prahtâ, zaur fo tad weegli atgadas, ka, ja kahdureis usnahf leels faufums waj salnas, ka sahle nofalst waj nofalst, tad tuhfstoscheem lopu nosprahgst badâ. Deelako daku gowu nemas neslauz, tikai pafchu wajadsibai mehds mahju tuwumâ turet kahdas flauzamas gowis, kuras par nakti fadsen apfokos un issflauz. Sweestu un feeru isgatawo loti mas, tâ ka Rio Grandei tikfo peeteef pafchai. Ar semfopibu nodarbojas gandrihs weenigi Wahzu un Italeeschu kolonisti; pehdejee aubse ari kweefchuß, lai gan pa leelakai dakai tik pafchu wajadsibai. Preefch 60—70 gadeem no Rio Grandes wehl

kweefchus isweda, tagad turpreti eewed par kahdeem 10 miljoneem milreifu. Kweefchus audseja wiswairaf deenwidus dakā, Kamakuama upes augfchdalas kampos, kuzi fastahw no mahla, jaukta mergeli. Kweefchi tur isdewa 120 grandu. Kweefchu audsefchana tika atstahta daschadu eemeslu dehl, kà darba spehta truhkuma un pahra wahju raschu dehl. Pateesibu fakot, gan aif flinkuma, jo kweefchu audsefchana pagehr wairaf darba neka tamlihdfiga lopkopiba, kahda ta pee wineem atrodama. Newihfchofchana fertees pee darba tur tatschu tik leela, ka daschreis 30—40 gotwu ihpafchneefam nawa peena pat pascha wajadsibai. Arklus un ezeschas ari Wahzu un Italeefchu kolonijās wehl pawifam maf leeto.

Dsihwes weetas Jakuhy upes eelejā.

Porto Alegre, Rio Grande do Sul'as galwas pilsehta, atrodas uf 30°2' deenwidus platumā grahda. Wina pazekas jaukā weetā uf jemes fchauruma starp faussemi un Guahyba's upi, jeb kà winu ari wehl waretu faukt, Jakuhy upes eetefu juhmalas esarā Bagoa dos Patos'a. Porto Alegre koti glihti buhweta, taisnām eelam, uhdens un gahses wadeem. Starp eewehrojamafam ehkam minamas wairaf basnizas, to starpā weena luteranu, teatris, kas koti gresnis, un kara leetu arsenals Dibinata Porto Alegre tika 1742. gadā no kahdām Azoru šalu isjelotaju dsintam, kuras tur uftaisija kahdas buhdinas; 1773. gadā ta jau bij tā peeaugufi, ka uf tureeni pahrzehla gubernatora sehdekli. Schim brihscham Porto Alegrei pahri par 40,000 eedfihwotaju. Leeltirgotaji pa leelafai dakai Wahzi. Diwreis nedekā brauz twaikoni no Porto Alegres uf Rio Grandes pilsehtu, kas atrodas pee Bagoa dos Patosa, kur tas faweenojas ar juhru. Dihdf Rio Grandei eet juhreas twaikoni, lai gan eebraukchana, tā fauktas bares dehl, kura stipri šekla, gauschi apgruhtinata. Ge-eju gan doma un dsiras pamatigi pahrlabot, bet kamehr tas notiks, tikmehr drofchi ween milfigi dandf uhdena eetezēs juhra. Segel kugi ari mehds braukt taisni

lihds Porto Alegrei, tur wafarâ war peebraukt 8 pehdaš un seemâ 12 pehdaš dsiki ejoschi fugi. Brauzeens no Porto Alegres lihds Rio Grandes pilsehtai welkaš 21 stundu un ir loti dahrgs; pirmâ klasê jeb pirmâ nodakâ 25 un otrâ 12 milreifu. Wispahri nemot Brasilijá, titlab twaikonu, kâ ari dselszêku brauzeenu zenas brihnum augstaš, 2—4 reis augstakaš, neta peemums. Bes tam no Porto Alegres brauz twaikoni 4 reis nedekâ pa Sakuhj upi us augšchu lihds Rio Pardo eetekai, un ja uhdens stahwoktis augstis, tad lihds Kaschoeiras (Cachoeiro) pilsehtinai; tapat reis nedekâ pa Rio Sinos upi us augšchu lihds Mundo Novo kolonijai; diwreis nedekâ pa Takwaras upi (Rio Taquari) lihds Takwaras pilsehtinai, trihs reis nedekâ pa Cahy (Rahy) upi lihds San Sebastiao do Cahy pilsehtinai.

Porto Alegrê isnaht 5 laikraksti, to starpâ 2 Wahzu. Tur atrodas ari ne wišai leela biblioteka un wairak daschadu beedribu. Pilsehtas galwenakais peknaš awots — tirdsneežiba, jo tur šanahk kopâ wairak dselszêku un fugojamu upju, kuras tek zaur bagatakeem un apdsihwotakeem Rio Grande do Sul'as apgabaleem, un Wahzu un Italeeschu kolonisti tur šawed šawus raschojumus un eepirk šawas wajadsibas. No isglihtibas eetaisem Porto Alegrê atrodam kara skolu, lizeju, seminaru un wairak Brasileeschu elementarskolu. Ari daschas Wahzu puiku un meitenu skolas. Kâ ispreezaschanas weeta Porto Alegreescheem der Morretes muischina jeb, kâ winu tur šauz, fazenda, kura atrodas netahku no Porto Alegres us seemek-wakareem, un lihds kureeni ar twaikoni war nokluht pusotrâš stundâš. Pedras Brantas, masa pilsehtina, 15 werstes no Porto Alegre's, pee Guahyba's upes labâ krašta. Tur atrodas leela lopu kantawa. Werstes 35 pa dselszêku no Porto Alegre's us seemekeem Sao Leopoldo pilsehtina, kahdeem 3—4000 eedsihwotajeem, pa leelakai dakai Wahzeem. Tur atrod wairak skolu, to starpâ weenu jesuitu. Bes tam wehl peeminams, ka tur isnaht diwi Wahzu laikraksti. Gewehrojama šchi pilsehtina šewišchi zaur to, ka tur šatek wairak zeku no dascham Wahzu kolonijam, kas dibinatas Serra Geral kalnajoš. Sche (Sao Leopoldâ) ari wispirms eesahkâš Wahzu

kolonisazija. Birnee kolonisti tur nonahza 1824. gadā. To bija pavisam 126 dvehseles. Wini apmetās Rio Sinos upes kreisajā pusē. Vihds 1830. gadam tur tika wehl eemesti un apmetinati 4610 Wahzu eezekotaji; bet wehlaft wairs tif daudj nenahza. 1854. g. bija ūhai kolonijā pavisam 11272 eedſihwotaji. Scheem pirmeem kolonisteem tika katram par wolti dots 72 hektaru (ap 200 puhraweetu) semes. Tapat gluschi par wolti ūhla un wajadſigee darba rihki. Beſ tam wehl ūewisūka peepalihdsiba diwu gadu laika. Tā ka seme tur koti augliga, tad nawa nekahds brihnumš, ka kolonisti ahtri eedſihwojās un palika turigi. Jau 1854. gadā no ūhihs kolonijas isweda par 912 tuhſtoſch milreifu daūhadus ūemkopibas raūhojumus. Semi eemehrija tā: Zaur meūhu izjirta 3 aſis platu ūtigu, pikadi, tad it uſ 160 aſu gar katru puſi eemehrija weenu koloniju, tā tad katra kolonija 160 aſu plata un 1000 aſu gara. Sao Leopoldo tuwumā ūtupri attihūtijuūees ahdu gehreūhana; jau 1855. gadā isgehreja ahdu par 336,000 milreifeem. Pawisam Sao Leopoldo munizipija 7318 □ kilometru leela, kahdeem 50,000 eedſihwotajeem, pa leelakai dakai Wahzeem. Pee ūhihs munizipijas peeder ari Nowa Petropolis kolonija, dibinata 1859. gadā. Tai bija 1880. gadā 2500 eedſihwotaju. Sche tika kolonistu semes gabali eemehriti 48 hektaru (ap 136 puhraweetas) leeli un pahrdoti par 300 milreifeem (305—310 rbl.) uſ nomakūu peezos gados. ūhi kolonija ūūkiras diwās dakās; weena atrodas Rahty upes eelejā un ir brihnum augliga, otra uſ Serra Geral peekalneem; pirmajā wehl aug zufura needres un pat kaūija, otra koti deriga labibas audūeūhanai. Pret ūemeka rihteem no Sao Leopoldo atrodas Mundo Nowo kolonija, dibinata 1850. gadā, turai ap 5000, koti pahrtikuūhu Wahzu eedſihwotaju. Pee Rahty upes atrodas Sao Joao do Monte Negro (l. San Schoan do Monte Negro) pilūhtina, werūtju 90 no Porto Alegre's. Pa Rahty upi lihds minetai pilūhtinai brauz twaikoneem. Pee Rahty upes atrodas bagatas Wahzu kolonijas: Marata, Bon Prinzipio, Parizi, San Benedikto, San Salvador, Franzefes, Soledade, Raūkias, Felis un Santa Maria. Raūkias

kolonija 20 □ juhdschu leela, kahdeem 12,000 eedsihwotajeem, Bahzeem un Italeescheem. Zeki gauschi flitti. Kaffias kolonijā ari jau audsē rudsus, kureus iswed ik gadus ap 15,000 puhru. Pee Takwarfi upes ari atrodamas bagatas kolonijas, tā ka tur ļoti laba seme un meschos daudsums labu leetas koku. Deelafas kolonijas: Privat kolonija „Estrella,” kura jau 1879. gadā isweda 32,000 maisus (puhrus) kufurusa, 40,000 maisus melno pupu u. z. Teutonia's privat kolonija, kahdeem 3000 Bahzeem, rascho nemasaf tā Estrellas kolonija. Waldibas kolonijas ir: Ronde D'Eu un Donna Isabel, pirmā 7000 otra 8000 eedsihwotajeem, Italeescheem. Behdejas kolonijas jau atrodas 750 metrus par juhru. Takwarh pilsehtina atrodas 85 kilometrus no Porto Alegre's, pee kugojamas Takwarh upes, Jakuhh leelafas peetekas. Pilsehtinai kahdi 1500 eedsihwotaji, pa leelafai dakai Brasileeschi. Pee Takwarh upes eetekas Jakuhh upē atrodas Triumfo pilsehtina; pusotru wersti no tās ir Spaldinga, eewehrojama šawām fabrikam, kur 100—200 strahdneeki ik mehneschus isgatawo par kahdeem 12—20,000 milreifeem daschadas leetas, tā wahgus, semkopibas daikus, wagonus, keegelus u. t. t. Pee Sao Jeronymo, labā Jakuhh pusē, Triumfo pilsehtinai eepreti, bagatas atmenu ogļu raktuwes, kur isrof ik mehneschus kahdas 2000 muzas ogļu, 30,000 milreisu wehrtibā. Rio Bardo pilsehtina ar 2000 eedsihwotajeem atrodas pee Rio Bardo eetekas Jakuhh upē. Dihds turenei Jakuhh upe ari pat wisfausakā laikā kugojama twaikoneem. No Porto Alegre's lihds Rio Bardo nobrauz 14 stundās. Tahlaki pret wakareem Cachoeira (Kaschoeira) pilsehtina, kurai ap 5000 eedsihwotaju. Dihds tureenai, kad paangsts uhdens stahwollis, war pa Jakuhh upi ari wehl braukt twaikoneem. No Cachoeiras tahlak pret wakareem Santa Maria da Boka Montes pilsehtina, kurai ap 2000 eedsihwotaju. Werstju 30 no Rio Bardo atrodas Santa Krus, (Krus) agrakā prowinzes kolonija, kurai 1500 eedsihwotaju. Par winas klimatu jau agrak minets. Santa Krus 110 metru wirs juhras spoguka; wisapfahrt ap Santa Krus pilsehtinu leseni meschu apauguschi kalni. Pee paschas pilsehtinas wehl aug gluschi

labi oranschi un firiki. Wahzeem ir Santa Krus pilsehtinâ pahrsvars. Wiša Santa Krus munizipija apdsihwota no kahdeem 16—20,000 zilwekeem, furi turibas sinâ nestahw neko pakakâ Sao Leopoldo kolonisteam. Sewischki dauds teef audseta tabaka. Par skolam un basnizam deesgan labi gahdats; ari zeki labaki neta daschâs zitâs Wahzu kolonijâs. Skolu pawisam 24. Ikgadus no tureenes iswed par wairaf ka miljonu milreisu daschadu semkopibas raschojumu. Pee Santa Krus munizipijas wehl peeder Monte Alverne (prowinzes) kolonija un Rio Pardenze (priwat) kolonija ar pilsehtinu Germania, no fureenes wed puslihds labs brauzams zelsch us Rio Pardo pilsehtinu. Jakuhj upes augschgalâ wehl atrodama Sao Angelo kolonija, 680 □ kilometru leela, ar 3000 eedsihwotajeem, furi pa leelakai dakai Wahzi. Koloniju rinda us Serra Geral kalnu nolaidumeem pret Jakuhj upi, beidsas ar Boka da Monte's un Silweira Martinsa kolonijam, kuras koti labâ weetâ, dselszeka tuwumâ, kas no Porto Alegre's teef taifits us Urugwajanas pilsehtinu, pee Urugwajas upes. Silweira Martins'a kolonijai 3000 eedsihwotaju, gandrihj wiši Italeeschi. Santa Maria da Boka Monte, glihta pilsehtina, kurai ap 5000 eedsihwotaju. Tur arween wairaf usplaukst tirdsneeziha, pee ka peepalihds dselszeksch us Porto Alegri. Wiša pee peeminetâs pilsehtinas peederigâ munizipijâ 13—15000 eedsihwotaju. Pee Wakakahj upes (Jakuhj sahnupes), 310 kilometru no Porto Alegre's, Sao Gabriela pilsehtina, kurai 5500 eedsihwotaju. Tâs tuwumâ dselsz oksidu, sehru, jodu, magnesiju un aluminiju saturetschi weselibas awoti, kur jau wairaki atraduschki sawu weselibu. Bes tam wehl minama Kasapawa (Caçapawa) pilsehtina, 810 metru augstumâ un Enkruzilhada, mas apdsihwotâ, het koti augligâ, koloniju eetaifei koti derigâ weetâ, 135 kilometri no Porto Alegres us deenwidus wakareem un 95 kilometri no Kasapawas pilsehtinas us rihteem.

2. Dsihwes weetas pee Ibiuhj upes.

Pee Ibiuhj upes (Urugwajas peetekas) eewehrojamakâ weeta Megretas pilsehtina, kahdeem 4000 eedsihwotajeem.

Wifai pee tahs peederigai munizipijai 18,000 eedfihwotaju. Tur buhs jaeet zauri dselsszekam us Urugwajanu. Bes tam wehl buhtu minamas Santa Anna do Bivramento pilsehtina, tuwu pee Urugwajas robescham, kahdeem 5000 eedfihwotajeem, un Pedrito, 3000 eedfihwotajeem.

3. Dsihwes weetas Rio Grandes deenwidos.

Rio Grandes deenwidos eewehrojamakà pilsehta Belotas, kura 1830. gadà pazelta par pilsehtu. Wina 30,000 eedfihwotaju. Gewehrojama wina zaur fawam wehrschu kautuwem, kuras nosauz „Charqueadas jeb Harqueadas“ (l. Pfarkeadas) un kur katru gadu nokauj 400—600,000 leellopu, kuru gaku isschahwe un issuhta us seemeka prowinzem.

Tur atrod daschadas fabrikas, kà seepju, fwetschu un mahschligu guano, kuru isgatowo no lopu kautuwu atfritumeem. Tapat atrodami wairak alus bruhjschi. Wahzeeschu tur mas, — to teefu wairak Mestizu, Mulatu, Negeru. Is Belutas iswed ifgabus par kahdeem 12 miljoneem milreisju daschadus raschojumus, fewischki ahdas un schahwetu gaku. Kahdus 35 kilometrus no Belotas lihdsenuma us wakara pusti, pazekas ne wifai augstee Serra dos Taipes kalni, kur atrod wairak Wahzu koloniju, kuru starpà eewehrojamakà Sao Lourentschu, 511 □ kilometru leelumà, kahdeem 10,000 eedfihwotajeem. Wina ir privat kolonija un loti stipri usplaukusi, kaut gan seme tur wideja un semes zena, falihsfinot ar zitàm kolonijam, ihsti augsta, 1000 milreisju par 48 hektaru (136 puhraweetu) leelu semes gabalu; pee winas usplaukschanas stipri palihdsesjuschki labi brauzami zeki un Belotas pilsehtas tuwums, kura tik 21 kilometru attahku, un kur kolonisti war pahrdot wifus fawus raschojumus par labi augstàm zenam. Schi kolonija rascho un pahrdod ifgabus par kahdu miljonu milreisju daschadu raschojumu, kà: pupu, maifa, rudsu, tupianu, zuhkas speka, fweesta u. t. t. Zukura needres tur wairs neisdodas, rihs wehl gan. Belotas tuwumà wehl daschas zitas neleelas Wahzu kolonijas: Santa Klara, Santa Silwana un St. Domingos. Santa Silwana kolonija ari audsè un iswed meeschus un ausas. Lawras, masa

pilsēdina uz 30°50' deenvidus platuma un 53°59' vakara garuma grada (no Grinitsčas). Vinas tuvumā atrod druskū seltu un sudrabu šaturščas švina un kapara raktuves. Kamafuama (Camaquam) upes tuvumā dasčas panihkuschas kolonijas, tā par peemehru San Feliziano. Pee tvaikoneem kugojamas Jagurao upes, uz Urugvajas robesčas Jaguarao pilsēdta, turai ap 5000 eedšihwotaju. Išvesti no turenes teef wiszwairaf lopkopibas produkti un eewesti Europeeschu ruhpnēezibas isgatawojumi. Tahs tuvumā atrastas akmēnu ogles. Winai kahrtiga tvaikonu šatiksme ar Rio Grandes un Pelotas pilsēdām. Biratinima, pee tahdi pat nosauktas upes, 3000 eedšihwotajeem. Cangussu (Kangusu) pee Kangusu upes, 2000 eedšihwotajeem. Bahé cochilha Grandes kalnaju deenwidos, 8000 eedšihwotajeem. No Pelotas wed lihds tureeni dselszeksč. Wisi pehdigi peeminētee Rio Grandes apgabali, isņemot Wahzu kolonijas, pahrtēef gandrihs weenigi no lopkopibas. Tikai pehdejā laikā šahf jau dauds mas list šwaru ari uz semkopibu; par peemehru, pee Kangusu upes jau šahf audset tabaku.

4. Dsihwes weetas krašta apgabala.

Weenigā osta wifā prowinzē Rio Grande, uz 31°59' deenwidus platuma grada. Wina atrodas pee Lagoa dos Patos istekas juhā, kuru ari šauz „Barra do Rio Grande“. Peeminētā weetā Lagoa dos Patos islausčas zaur šmilšču kahrtam, kas wina šahfir no okeana. Šmilšču un šekles dehl isteka dabujusi jau mineto wahrdu: „Barra do Rio Grande“. Rio Grandes pilsēdta eepretim atrodas San Jose (lasi Šose) do Mortes pilsēdina. Rio Grande labi un glihti taitita, lai gan eelas tik pa dakai brugetas. Wina tihri tirdsneezibas pilsēdta un kahrtēem 20,000 eedšihwotajeem. Veeltirgotaji ahrsemneeki, pa leelakai dakai Wahzi; ari daschi Angki. Katru gadu eebranz pa Lago dos Patos isteku „bari“ lahdi 6—700 kugi, no kureem puse eenem frakti Rio Grandē, ziti turpreti brauz lihds Porto Alegrei un lihds Pelotas pilsēdta. Rio Grandes osta šargata loti labi pret wifēem wehjeem, bet deesgan šekla, tā ka tikai wisleelakais lihds 12 pehdū dsiki ejoschi kugi war peestah, ziteem

jaenam frakts pee Jose do Nortes. Gebrauffchana ostâ deesgan bailiga un nedroscha. Osta jau pati par fewi nemot tâ kâ tâ fekla, bes tam wehl eebranzamas weetas „bares“ dsikums, zaur fanestâm fmitim arween stipri mainas. Behdejâ laikâ deesgan mehginats ostu padfikinat, bet lihds schim bes eewehrojameem panahkumeem. Tagad nospreests ostas padfikinaschanai isleetot 12 miljonus milreisju. San Jose do Nortes pilsehtinai ap 3000 eedfihwotaju. Wina atrodas eepretim Rio Grandei, no tahs 5 kilometrus atstatu, us smiltschu kapham, kas schkir Lagoa dos Patos no okeana. Sawas dsikakas ostas dehl wina teef labpraht apmekleta no kugeem. Rio Grande do Sul'as seemelos us 29°19' deenwidus platuma un 49°48' wakara garuma grada (skaitot no Grinitfchas) atrodas us robeschas starp Rio Grandi un Santa Catharinu masais „Torres“ lihziis, kuru buhtu eefpehjamis neleeleemi isdewumeem kahdeem 3—4 miljoneem milreisju, eetaifit par derigu ostu; bet tad buhtu ari jarof kanalis no Porto Alegres, kas nu gan pa leelakai dakai eetu zaur juhmalas esereem un dascham winu peetekam, tâ ka ihsti jarof buhtu tif kahdi 33 kilometri, kaut gan Porto Alegre no Torres 160 kilometru tahlumâ. Waj tas tif drihji tits isdarits, par to wehl stipri jashaubas. Projektu jau nu gan neiruhfti; bet man leefas, ka ar wineem ees tapat, wismaf wehl labu laiku, kâ Europeetim, nogahjuscham Rio de Janeiro pilsehtâ, kur tas no tules waldes eerehdneem wairaf deenu no weetas dabun dsirdet „amanha“, tas ir „rihtâ“. Gan spreesch, bet tamlihdfigi projekti Brasilijsâ beidsot galu galâ tomehr nereti eefnauschas un paleef neiswesti. Schimbrihscham Torres tikai kâ wahji apmekleta peldu weeta no fwara. Torres tuwumâ, diwas no wiswezakam Wahzu kolonijam, 1826. gadâ dibinatas Tres Forquilhas (Forkiljas) jeb kâ winu wehl mehds fauft „San Pedro de Alcantara dos Tres Forquilhas“ un Torres kolonijas. Birmejâ wairaf protestanti, otrâ katoli. Schahm kolonijam loti laba seme, kur fewischki zu kura needres teizam isdodas. Kolonisti tur tika apmetinati sem teizameem nolihgumeem, bet winu usplaukschanu kawe flittee zeki. Paschu kolo-

nistu pahraf mas, lai eetaifitu labafus zekus un ja wianu ari buhtu wairaf, tad tee tomehr neka nedaritu; Wahzu kolonisti fchaf finâ wifû tif fagaida no waldbibas. Druftu tahlat jemê eefschâ Conceiçao do Arroio (l. Konzeschao) un St. Antonio da Patrulhas pilsehtinas, — jeb meesti, kuru eedfihwotaji nodarbojas ar semkopibu. Wiswairaf audsê zûfura needres. Pehdejâ pilsehtinâ no leelafa swara loptopiba, jo winas seme pastahw weenigi no lampeem, (flajumeem); tomehr ari teef audsetas zûfura needres un dedfinats degwihns.

5. Dfihwes weetâs Rio Grandes seemeku kalnajos.

Pee Urugwajas upes atrodas Uruquayanas (Urugwajanas) pilsehtina 6000 eedfihwotajeem, dibinata 1843. gadâ no Argentinefchu behgkeem. Jau tagad tur deefgan plascha tirdsneeziha ar Montewideo un Buenos Ayres pilsehtam, kas stipri ween pazelsees, kad buhs uftaifiti dselszeki no Porto Alegres un Pelotas. Itaqwi (Itakwi) pilsehtinai 3000 eedfihwotaju, gan Wahzu, gan Frantschu. Wehl tahlat pa Urugwaju us augfchu, San Borja (Borscha) pilsehtina, kurai ap 3500 eedfihwotaju un kura 1690. gadâ no jesuiteem dibinata. San Borjas pilsehtinâ ufturejâs ari kahdu laizianu pasihstamais dabas pehtneeks Dr. Roberts Awé-Vallemant. Pehz Awé-Vallemant finam, daba tur fimtkahrtigi atmafja zilweku puhlinus, lai gan pehz wina domam San Borja gauſchi wentuligâ weetâ, kadehf winsch neweenam newehletu tur kâ zetumâ apmestees. Tad wehl japeemin, ka tur no 1829—1853. gadam ufturejâs flawenais batanikis un Aleksandra Humboldta zeka beedris Alime Bonpland. San Borjas eedfihwotaji pa leelakai dakai Brasileefchi, lai gan ari netruhfst ne Wahzu ne Frantschu. San Borja weena no tâ fauktâm 7 agratâm jesuitu mifionem un atrodas wiswairaf us deenwideem. Peemineto mifionu apgabals fneedsâs pagahjuschâ gadu fimteni gar Urugwajas upi us augfchu lihds Nonohay meestam, lihds kuras, kâ jau fenaf redsejam, Urugwaja fujojama masakâm laiwam; tahm bij pawifam ap 240 □ juhdschu mescha un tif pat dauds flajumu. Schis agrako mifionu apgabals no wifas Deenwidus-Brasiljas

wisbagataki apbalwots no dabas mahmulinaš. Tur isdobaš loti teizami: kafiija, bananes, oranschi un zukura needres, kaš tur isaug 5—6 metri garaš un 6 zolu refnaš. Jesuiti, kà wisur redsams, jemes ismekleschanas fina aisween bijuschu apbrihnojami mahtsklineeki. Bagahjuschà gadu fimteni schiee apgabali bija loti usplaukuschu un ari deefgan apdsihwoti. Jesuiti, kà waretu teikt, tur pilnigi waldbija par kristigai tizibai peegreesteem Indijaneem. Nesatiziba ar waldbibu un pahrleeku waldischanas kahriba bija eemesli, kadehl jesuitus padšina; bet tee nebija wis tik weegli padšenami, jo wini usmušinaja un usskubinaja padewigos Indijanūs uš dumpi un nemeeru pret waldbibu, kaš galu galà jutàs peespeesta nemeerus apspeest ar kara spēhka palihdsibu. Bati nemeeru apspeeschana nenotika wis deefin zik humani, zilwezigi, bet deemschehl tà, ka pee tam ižpostija wišas Indijanu nometnes un pašchūs Indijanūs pa dakai isklihdinaja, pa dakai apkahwa. Agrakee mifionu apgabali panihka un palika par kauschu tufscham postascham, tà ka no agrakam mifionu pilsehtinam Sao Miguel, S. Lourentschu, S. Joas Baptista un S. Nikolào, atlikuschees tikai drupi. Tikai muhru drupi un plashajee, neapoptee oranschu meschi wehl leezina par šeno laiku seedošcho kulturu. Mifionu apgabala jau pamasam fahk rastees jauna kultura. War atrast daschas usplaukdamas pilsehtinas kà S. Luis, S. Angelo un Belado kur apmetuschàs lihds 20 wahzu dsimtu. Wisjaunakee un augligakeem fenako mifionu apgabali, tagadeja Aruz Alta, S. Angelo un Passo Fundo komarkàs, kuru isplahtijums kahdi 40,000 □ kilometri, kahdeem 30,000 eedsihwotajeem. Ap 12,000 kilometru wehl gluschi neaistikta mescha, kur daudsums wislabako leetas koku. Tur jaunam kolonistam buhtu wislabakà nahkamiba, ja tikai buhtu lihds tureeni gahdats par dselszekeem. Stofus gan war laist pa Urugwaju uš leju un ar laiwam war, kad leels uhdens, jau braukt no Nonahy meestina fahlot pa Urugwaju uš leju. Gewehrojamatàs pilsehtinas: Aruz Alta, 463 metru augstumà par juhru, Passo Fundo 629 metru augstumà uš plikas, lešenas Rochilha kalnu rindas, 1200 eedsihwotajeem

no tureem diwi treschdas Wahzu. Tad wehl minama Palmeira, jeb kà wiau wehl fauz S. Antonio da Palmeira. — Kamponowos awgabala fewischki labi aug Paragwajas tehjas kots (Herva de Mate). Tapat tas koti beeschi atrodams misijonu meschos, tamdehl ari tureenes eedschwotaji dands no-darbojas ar tehjas eewahschamu.

Santa Catharinas prowince.

Santa Catharinas (Katerinas) prowince jeb walsts atrodas starp 26°30' un 29°18' deenwidus platuma gradu, un starp 48°18' un 54°12' wakara garuma gradu. Robeschas: Seemelos pret Paranas prowinci nawa dabistu robeschu, pret rihteem turpreti Atlantikas okeans, un deentwidos pret Rio Grandi kà robeschas der masa Mampitubas upite, kura eetek okeanà; tad wehl kà robescha der Belotas upe. Wiszaur scho prowinci 50—60 werstju attahlumà no juhreas wellas Serra do Mar kalnaji, kas issteepj sawus starus weetu weetam lihds pat okeanam. Wisa juhmalas pufe leppus Serra do Mar kalnajeem, jeb weenfarschi „Serras“, tamdehl gauschi nelihdsena; leelaku lihdsenumu waj eeleju deesgan mas. Pret wakareem, us semes eeschpufi Serra do Mar kalni koti lehzeni nolaischas, pamafitinam pahreedami kamos, jaki awauguschos klajumos. No upem minamas, deentwidos jau peeminetà Mampituba, masa, 15 kilometrus gara, upite, kuras tuwumà jau mums pasihstamais Torres lihzi. Werstju 60 no Mampitubas, gar okeanu us seemela rihta pufi, atrodas Araranguas upe, kuras leelakà peeteke Mailuzia, kura atkal usnem Rio Zedro, tas ir zedru upi. Araranguas isteka juhà tik 3—4 pehdas dsika, tapehz ka wehisch un wikni tur aisween fadsen smiltis. Tadehl winà war eebrault tikai neleelas barkas. Tahlaki semè eeschà, Ararangua leela un plata upe, kur war brauft, kà ween patihk, jo wina tek zaur lihdsenam weetam. No juhreas tek wina kilometru desmit zaur purweem, het tahlaki us augschu wiszaur awbrihojami laba seme, wislabaka Santa Catharinà. Weetam jau us weenas

un tahs paščas weetas teef gadu tšhetrdesmit un wehl wairaf, audsetš mais, kokwilna, melnäs pupas, bananes, oranschi un zuktura needres, beš ka kahdam buhtu eenahzis prahtâ, ka seme ari jamehşlo — un kamdehl tab ari mehşlot, kad jau täpat beš mehşloşchanas wişş teizami isdodas un seme nepeekuhst nest aişween dişhus auglus, kâ tas Araranguas upes lihdsenumos noteef? Wişş Araranguas un Mailuzijas apgabals, kahdas 50 □ juhdses leels, wehl gauşchi reti apdişhwots. Tur pa leelakai dakai wal dibas un Grão (Gran) Paras kolonijas seme; tomehr ari daschi şpekulanti işkrappuşchi no wal dibas leelus gabalus par welti, tai apşolidami tur nometinat kolonistuş, ko tee şinams nawa işpildijuşchi. Šamehr tur, kâ lihdi şchim, truhşt zeku, tamehr ari kolonijas newaretu lahgâ usplaukt. Šai kolonijas tur waretu plaukt un seedet, tad şchim noluhkam wajadsetu no tureenäs lihdi oştas pilşehtai Lagunai taişit maşakais 75 kilometru garu şirgu dişlišşzeku. Šr gan ari runats no Mampitubas lihdi Araranguai un tahkati lihdi Lagunai raft kanali. Ari şhis kanaliş eetu pa leelakai dakai zaur juhmalas eşereem, upem un pa dakai purwjeem; tadehl winşch ari wişai dahrgs neişnahktu, bet kad tas notiks un waj pawişam kahdreis notiks, wehl apşlehpts nahkamibas miglâ. Bee-minams buhtu, ka Ararangua pehz Mailurijas usnemşchanas wehl usnem Rio dos Borkos, netahktu no eetekas juhřâ. Rio Tubarão, şenaf ari Rio da Laguna şaukta, iştet Serra do Mar kalnajoş, Santa Catharinas deenwidus dakâ un eetek juhmalas eşerâ, kuru noşauz par Lagunu, pee kuras ari atrodas Lagunas pilşehhta. Leelakäs Tubarão peetekas Kapibary (uhdenszuhkas uhdens) un Braşo de Norte. Ari Tubarão upes eeleşa brihnum augliga un gandrihiş jau wişur apdişhwota no Braşileesşheem; winas augşchgalâ un pee daschâm peetekam atrodas Grão (Gran) Paras, Alşambujas un Braşo de Nortes kolonijas. Rugoşama wina lihdi Tubarão pilşehthinai. Pa Tubarão eeleşu wed 110 kilometru garşch dişlišşzekiş lihdi afmenu ogktu raftuwem, kuras atrodas Tubarão augşchgalâ, netahktu no Grão Paras kolonijas direkzijas sehdes weetas Nu Orleans do Sulas ogktu raftuwes

un daschadu eemeslu deht tomehr stahw dihtâ, lai gan ogles efot tik par 10% flittakas ka labakâs Anglu, kuras tahlâ zela deht Brasiliâjâ koti dahrgas. Jau Rio de Janeiro pilsehtâ muza oglu maksa 30 schilianu, 15 milreisu (16 rbl.). Santa Catharinas jalai, kura 55 kilometru gara un platafâ weetâ 18 kilometru plata, eepretim eetef juhrâ wairaf neleelas upites, kâ Rio Cubatão (Rubatão), kuras augschgalâ atrodas Theresiopolis kolonija, Maruhy eetef eepretim Desterro pilsehtai, Biguaçu un Tijukas; pehdejâ leelaka un eetef Tijukas lihzi. Tijukas upe tet zaur kaisstem, augligeem apgabaleem. Winas uhdens aisween tumšs un isskatas netihrs un duhnains no kam ari ir zehlees winas wahrds Rio Tejukas jeb Rio Tijukas, kas nošhme, duhnu jeb netihrumu upe. Jau peeminetâ Rio Rubatão usnem kreisajâ pušê Rio dos Cedros (zeedru upe) un labajâ pušê Rio dos Aguas Caldas (Kaldas) un Rio dos Bugres. Peeminams ka Rio dos Aguas Caldas eelejâ teizami weselibas awoti, kuzi jau 1818. gadâ no karaka Jahna VI. schim noluhkam par labu eetaisiti un kuros masgadamees jau daudsi, reimatismu, gitti un skrofukeem šafirguschhi, atdabujuschhi šawu weselibu. Deelakâ upe Santa Catharinas krastu dakâ, Stajahy (laf. Staschahi) kura izelas zaur Stajahy Ušu un Stajahy do Sul šaweenošchanos, 90 werstes augschpus Blumenawas pilsehtinas. Deelakas peetekas Stajahy do Norte kreisajâ un Stajahy Mirim labâ pušê (lejpūs Blumenawas), pee kuras atrodas Bruskes kolonija. Juhrâ Stajahy upe eetef uš 26°52 deenwidus platuma grada. Wisas schihš upeš isskalojuschas deesgan diškas eelejas. Blumenawas kolonijâ Stajahy eeleja nawa platafa par 6—800 metreem. Gelejâs šaskalota wisa labaka seme; uš kalneem tamdeht, kâ pats par fewi šaprotams, nawa tik laba. Wisâ Stajahy augschdakâ deesgan augsti 5—700, pat lihds 2000 metru augsti kalni, uš kureem tad ari seemâ šneegs paleef gukot wairaf deenas no weetas. Pee Stajahy do Nortes eetefas winai 14 metru augstis „meesera kritums“, kas wehl atrodas 215 metru pahr juheu. Sihds Blumenawas pilsehtinai Stajahy upe ihsti štrauja un kritumu un šeršchu

pilna; tad paleet meeriga un lehna, tā ka no Blumenawas war uš leju braukt tvaikoneem. Kalni labā pušē fastahw wišwairaf iš farkaneem smiltš atmeneem, kreisā pušē no graniteem, zaur ko kreisā puše augligata, jo seme, kaš zekas no graniteem, ihsti augliga. Wišur uš Serra do Mar kalnajeem guk wirfū 10—20 metru beesā mahlu fahrta, tapeh; tee ari wišzaur noaugušči beesu mešču. Itapoku upe pret seemekeem no Itajahy upeš, eegahščas juhrā São Franzisko lihtščha tuwumā; ari winas eeļeja loti augliga, peeder pa dakai pee Dona Franziskas kolonijas un teef wehl nule tā koloniseta. No Iguassu upeš peetekam, Rio Negro der par robesču starp Santa Catharinas un Paranáš prowinsi. Rio Negro kreisās pušes peetekas: Rio St. Miguel, Rio Negrinho, Rio São Bento, Rio dos Bugres, Rio Preto u. z. — Rio Negro upe no šawas eetekas Iguassu upē uš augšču, 120 kilometru fugošana. Tikai janoščehlo, ka Iguassu upē daudsee ķerkšči un straumes gaušči aiskawe un apgruhtina fugoščanu. No Urugwajas peetekam jau mine-tas Rio de Kanoas ar šawu peeteku Rio das Marembas.

No derigeem mineraleem atrod Tubarāo un Araranguas augščgalā atmeņu ogles un ari dšels rudu. Pee Rio Hambriu, netahku no Itajahy upeš eetekas, atrod marmoru un pelekoš kalku atminuš. Gašpar upē (Itajahy peeteka) atrastas ari selta smiltis; tur kahds Amerikaneets gribeja eerihkot leelu selta škalotawu, bet kahdus 50,000 milkreižu patehrejis un maš ko panahzis, laidās prom. — No semkopibas raschojumeem minami: mais, pupas, zūtura needres, kafiņa, košwilna, tabaka, ķinas šahle, (wehl maš audšeta) rihsš, lini, bananes, oranschi, firšiki u. z. — Ruhpneežibas šinā tik eewehrojama kaščasa (degwihna) dedšinasčhana no zūtura needru šulas. Blumenawā ari isgatawo no oransču šulas wihnu, mašak no wihnogam. Blumenawā wehl atrod kahdu drehbju taišitawu. Santa Catharinas mešči bagati daščadeem dahrgeem leetu kokeem, no fureem wehl maš kaš teef iswešts. Pawišam no Santa Catharinas iswed gadā par 2—3 milj. milkreižu un eewed par 1½—2

milj. milreisu. Kad ſchos ſkaihtus ſalihdsina ar zitu ſubtro-
pifku ſemju (kur lihdsigs klimats) tirdsneezibas apgroſijumeem,
tab tee parahdas glufchi neezigi. Australijâ, peemehram, Deen-
widus-Australijas un Queenslandas (Kinslandas) kolonijas,
kurâm nawa nezit wairaf eedſihwotaju kâ Santa Catharinai
un kur ſeme nebuht naw tif augliga, bef tam wehl ſtipri truhft
leetus, iſwed katra, ifgadus par kahdâm 6 miljonu mahrzinam
(55—60 milj. rubl.) rafchojumu un eewed zaurmehrâ tif pat
dauds, tâ tab ſamehrâ ar Santa Catharinu 30 reis wairaf.
Deenwidus-Australijai 313, Queenslandai 344 un Santa Catha-
rinai 236 tuhftofchi eedſihwotaju. Santa Catharinas iſwedumu
un eewedumu ſalihdsinot ar mineto koloniju tirdsneezibas ap-
groſijumeem ſkaidri noſkahrſtams, zit leeliſti Santa Catharinâ
kolonifazijai iſplehſchotees waretu pazeltees prodofzijas un tirds-
neezibas apgroſijumi. Zeku, iſnemot jau peemineto dsellszeku
no Lagunas uf Tubarâo oglu raktuwem, Santa Catharinai
gaufchi mas: No Donna Franzifkas kolonijas lihds Sâo Bento
kolonijai, kura kahdu 800 metru augstumâ, gan wed pahri pahr
Serra do Mar kalneem, laba 110 werſtju gara ſchoſeja. Blume-
nawas kolonijâ brauzamu zeku pawifam kahdi 230 kilometri;
Donna Franzifkas kolonijâ ap 300 kilometri, kuri 2—3 aſis
plati ar grahweem katrâ puſê. Zitur, iſnemot deefgan labo
zeku, kas wed no Deſterro pilſehtas lihds Thereſtopolis kolonijai,
gandrihs it nefur wairs neatrod kreetnu brauzamu zeku — wini
wiſi leelakâ jeb maſakâ mehrâ tahdi, ka laufch waj faklu noſt.
Santa Catharina, tâ dehwetâ Brâſilijas paradise, kura pawifam
kahdu 74,156 □ kilometru leela, wehl gauschi wahji apdſih-
wota. Uf kwadrat kilometra iſnahf tikai 3,2 eedſihwotaji.
Tomehr, kad ſalihdsina ſenako laiku eedſihwotaju ſkaitu un
tagadejo, tab reds, ka eedſihwotaju ſkaitis ſtipri wairojees.
1810. gadâ, Santa Catharina ſkaitija pawifam tif 31,534 ee-
dſihwotaju. 1872. gadâ pehz pabeigtas kauschu ſkaitifchanas
iſrahdijs, ka kauschu ſkaitis no 1810. gada wairojees par
kahdâm 128,268 dwehfelem, jo minetâ gadâ iſrahdijs, ka
Santa Catharina pawifam apdſihwota no 159,802 zilwekeem.

Domaju, ka ſcheitan nebuhs neweetâ, ja peemehram peewedu daschu zitu semju leelumu un eedſihwotaju ſkaitu. Iſ peewesteem ſkaitkeem warës droſchi ween pahrleezinatees un redſet, zif wiſai wahji wehl Santa Catharina apdſihwota un ka, eewehrojot winaš leelumu, tur wehl buhtu telpas miljoneem.

□ kilom. leela, eedſihwotaji, uſ1 □ klm.

Kreewija (ar Aſijas daku)	22,182,742	111,917,172	5,05
Europas Kreewija	5,389,993	92,161,847	17,1
Anglija	314,951	38,165,526	121,2
Franzija	536,408	38,218,903	71,25
Wahzija	540,596	48,250,000	89,2
Italija	286,588	30,565,253	106,4
Belgija	29,457	6,030,043	204,8
Rio Grande do Sul	236,553	760,000	3,2
Santa Catharina	74,156	236,000	3,2
Parana	221,319	195,000	0,8
Rio Grande, Catharina, Parana }	532,028	1,191,000	2,2

Santa Catharina eedalita 10 komarkâš un 17 munizipijâš.

N ^o	Komarkas (diſtrikti).	Munizipijas (Munizipios).
1	Desterro (galwaſpilſ).	Desterro.
2	São Miguel	{ São Miguel. Tejukaš.
3	Itajahy	{ Itajahy, Blumenawa, São Luiz Gonſaga (Bruške).
4	San Franzisko	{ San Franzisko. Paraty.
5	Joinville (Schonwil)	{ Joinville. São Bento.
6	San Joſé (Schofé)	São Joſé.
7	Laguna	Laguna.
8	Tabarão	{ Tubarão. Ararangua.
9	Lages (Baſcheš)	Lages.
10	Kurithbanos	{ Kurithbanos. Ramos Nowos.

Bihds ſchim Santa Catharina wehleja weenu ſenatoru un diwus tautas weetneekus — galwenām ſaeimam Rio de Janeiro, un beſ ta wehl 20 prowintſchu weetneekus. Ar ſkolam wehl ſtahw gauſchi wahji; pat turigajās wahzu kolonijās Blumenawā un Donna Franziskā, kur ſkolas wehl gan deesgan atrod, maſſā ſkolotajeem tik ſemas algas, ka par ſkolotaju neweens daudsmaſ iſglichtots un kreetnaks zilweks labpraht nepaleek.

Topografija.

Galwas pilſehts Deſterro atrodas uſ Santa Catharinas ſalaſ, ſauſſemei epretim, kura atſchķirta no ſalaſ, ſchaurakā weetā tik 400 metru platu juhras ſchaurumu. Oſta tai laba un no wiſeem wehjeem ſargata, bet winā eebraukt war, kà jau minets, tik lihds 14 pehdu dſiki ejoſchi kugi. Deſterro brihmum jaukā weetā, dauds koſchu, oranscheem, firſķeem un bananem puſchķotu dahrsu ſtarpā. Wiſa Santa Catharinas ſala apbrihnojami koſcha un winas ſltais, mihligi patihkamais un weſeligais klimats wiſā Braſilijā par parumu. Iſchudi ſaka, ka gan nekur wairs paſaulē nebuhſchot neweenas tik derigas uſtureſchanas weetās preekſch kruhſchu ſlinneekeem, kà Santa Catharina, kur waldot muhſchigs ſeedons. — Aiſ Deſterro pazekas 3.—400 metrus augſti kalni. Ehku ſinā Deſterro nawa eewehrojama, jo ehkas weentahrſchas un pa leelakai dakai leekas buht wezas; dauds maſ eewehrojamas tikai pahris katolu baſnizinu. Ari tihribas ſinā Deſterro newar dauds lepotees, jo maitu ehrgleem (klijaneem) tur wehl aiſween deesgan darba, ſewiſchķi gar kraſtmalu (oſtas malu), kur ari winus gandrih aiſween war redſet duhſchigi nodarbojamees eerastajā darba laukā. Gedſihwotaju ſkaita 12—14,000, kuri pa leelakai dakai Braſileeſchi; Wahzu tur ne dauds; pawiſam warbuht ap 200. Deſterro'ai epretim uſ zeetfemes, maſa, glihta oſtas pilſehtina São Joſe (Schofe). Rahdus 40—50 kilometrus ſemē eekchā, wairat Wahzu kolonijas, kà 1847. gadā no 150 Wahzeem dibinatā Santa Iſabela, kura 424 metru augſtumā un kurai tagad 1500 eedſih-

wotaju, kas audsē wiszairaf maisu, zūfura needres un pupas; tad Theresiopolis, dibinata 1860. gadā pee Kubatāo upes un apdsihwota no 250 dsimtām; wezakā, 1825. gadā dibinata Sao Pedro de Alfantara, kura 325 metri wirs juhras spogula. Minetas kolonijas apgahda ar pahrtiku Desterro pilsehtu. Klimats wifur patihkams un weseligš, bet zeki gandrihš wiszaur neschehligi flitti, fewischi leetus laikā no us preekschu tikschanas gandrihš ne runa. Tagad lihds Theresiopolei gan aistaisits labs brauzams zeksch, bet tahlak jau kolonisti pa paschu ihpafschumu ne-ees zekus taisit, — isteek tā war pa wezam un fuhdsas ka waldiba negahda pa zekeem. Sawus raschojumus wini iswed us muhtu muguras, kapehš jatura ne masums muhtu. Pee Tiju-fas istekas atrodas São Sebastiano pilsehtina; pee Itajahy istekas, Itajahy pilsehtina, ar 3500 eedsihwotajeem, pee kuras war peebrautt lihds 12 pehdu dsiki ejoschi kugi. Itajahy osta no leela fwara Blumenawas un Bruskes kolonijām; tur iswed it gadus par 6—7 tuhkstosch milkreiseem. São Franzisko pilsehtina, us tahdi pat nosauktas falas, kahdeem 1000 eedsihwotajeem. No faufas semes ta atschkirta zaur juhras schaurumu, kas wisleelakeem kugeem der par drofschu ostu. São Franzisko fala, 10—12 □juhdschu leela un loti augliga. Tur teizami isdodas kasija, zūfura needres un bananes; bet karstā laikā tur wehl schad un tad atrodas purwu drudshi, jeb malarijas. — Lagunas pilsehtina atrodas Santa Catharinas deenwidus us semes schauruma starp Lagunas kraista esaru un juheu, kahdeem 3000 eedsihwotajeem. Ostā war eebrautt til 8—9 pehdas dsiki ejoschi kugi. Iswests teek dauds maisa, kuru audsē augligajā Tubarāo upes lejas dakas lihdsenumā, kurā ari zūfura needres, kasija un kokwilna brihnum brangi isdodas. — 45 kilometri no Lagunas pret deenwidus wakareem, 1877. gadā dibinata Alfambujas (Alfambuschas) kolonija, apdsihwota kahdām 700 Italeeschu dsimtām. Tubarāo upes augschdakā atrodas Grão (Gran) Paras kolonija, kahdām 2—250 dsimtām, no kurām 1/3 Wahzi, ziti Italeeschi un Brasileeschi. Grão Para pawisam 70 geografisku □juhdschu leela un istteepjas kahdu 20 juhvschu garumā. Winā

daudsums pamafu upifchu. Zeku finâ triht fwarâ dselszeksch no oftas pilsehtas Bagunas, kas eet zauri zaur Grão Para koloniju; ziti zeki gauschi flitti, war teitt, ka to gandrihs tifpat ka nemaf natwa, jo wini wifl tahdi, kâ pee mums tâ fauftee mescha zeki jeb wehl druftu flittaki. Grão Para kolonijâ audse maifu, rihfu, zukura needres, pupas, wihnogas, oranshus, bananes, mandiofu un tupinaus. Breesch kasijas audseschanas leelâ mehrâ jau par wehfu, tapehz kasiju war audset tif paschu waja dsibai. Ari bananes eelejâs seemâ jau schad un tad nosalst. Bes peemineetem augkeem tur wehl gluschi labi aug muhfu semes augki, kâ meeschi, tweeschi un lini, isnemot tif rudfus. Behz Boldemara von Hundta finam Grao Para fawa semes stahwokka un weseliga klimata dehl fewischki deriga techniskeem usnehmumeem. Wislabaka seme Santa Catharinâ, kâ jau minets, tahkati us deenwideem, wahji apdsihwotos Araranguas un Mailuzijas upju lihdsenumos. No Mailuzijas un Araranguas lihdsenumumeem peeder ari daschi apgabali pee Grão Para kolonijas. Weenigâ pilsehtina, kura atrodas pee Araranguas, ir Rampinas, kurai ap 300 eedsihwotaju. Impituba, masa juhrmalas pilsehtina, 30 kilometru no Bagunas. Pee winas eesahkas dselszeksch, kas eet us Tubarâo ogku raktuwem. Us reidas war stahwet leelakee fugi noenkuroti, kad nawa stipras wehtras. No Bagunas brauz twaifoni trihs reis mehnesi us Desterro pilsehtu un dselszeka wilzeeni eet 3 reis nebekâ us Tubarno pilsehtinu un Orleans do Sul, kâ nosauz Grão Para kolonijas direktijas sehdi. — Deelakâ un fwarigakâ kolonija Santa Catharinâ schimbrihscham Blumenawa, gar abam Itajahy upef pufem un winas peetekam. Blumenawa eesahkas 60 kilometrus no juhras. No Itajahy pilsehtinas pee Itajahy grihwas brauka us Blumenawas pilsehtinu 3 reis nebekâ, 3 pehdas dsiki ejoschs twaifonits. Blumenawa glihts pilsehtina, kura apdsihwota no 3000 eedsihwotajeem; eelas puscho palmu gatiwas, ap mahjam oranschu, zitronu un zitu koku dahrsi. Itajahy upe daschu reis koti ahtri uspluhst lihds 8 metri augstumâ, zaur ko daschreis, kâ 1880. gadâ, padara stipru skahdi ehkam un raschai. Kolonija

Tad wehl buhtu minama Donna Franziskas kolonija, kura dibinata 1849. gadā no weenas Hamburgas beedribas; pahrdots lihds 1884. gadam bija 49,000 hektari semeš, nepahrdots wehl bija 95,000, ta ka wišs leelums 1440 □ kilometri. Eedšihwotaju ar São Bento apgabalu, kur kahdi 5000 eedšihwotaji, pawisam ap 20,000. Minetā Hamburgas beedriba dabon katru gadu no Brasilijas waldibas 70,000 milreisu subsidijas, par ko tai jaapmetina wišmas 100 dsimtas gadā. Kolonijas seme bija no waldibas dahwata Joinwilles (Schonwiles) prinzim un Ronde D'Gu, kuzi to atkal nodewa peeminetai beedribai ar nolihgumu, ka teem no katra pahrkota hektara jadabon 2 milreisi. Kolonistiem tur jamaksa 8 milreisi škaidrā naudā un 12 uš nomakšu peezos gados. Beedriba leef jaunatnahkufcheem kolonistiem gar pašču gruntsgabalu taišit zeku, par ko šamaksa 1½ milreisu (1½ rb.) deenā. Donna Franziskas kolonijai zaurmehrā nawa laba seme; tikai daschās weetās, peemehram Itapoku lejā, ta ļoti augliga. Semeš gabalus tur kolonistiem eemehra deesgan masuš, tik 34 puhra weetās leelus, kapehž tad kolonisti, it ihpašchi tahdi, kam atgadas šlittaka seme, newar tā eedšihwotees, kā daschās zitās kolonijās; pa dakai ari tapehž, ka daudž kolonisti nem no tirgotajeem wišas prezes uš paradu, par ko wineem atkal teem pašcheem tirgotajeem japahrdod šawas prezes, kuras manigee tirgotaji aprehkina zik jemu mas ween war. Speesti wini nu gan nawa pahrdot teem pašcheem tirgotajeem, no kureem nehmušchi prezes uš paradu, bet tas nu weenreis tā ir paradums, un kā tad nu ar pahrdoš zitam, ja ne tam, kas tew wajasibas brihdi ispalihdsejis, kaut ar tik aij patigeem noluhkeem. Tad wehl jaewehro, ka Wahzu kolonisti drehbu wiš netaiša pašchi bet pirk, kas Brasilijā dehl augstas tules uš eewedamām leetam, ihsti dahrgas. Kolonijas galwenakā pilšehtina un munizipijas šehde ir Joinville (Schonwile), tikai pahri werstes attahlu no São Franziskas oštas ar 3000 eedšihwotajeem, 2 basnizam, wairak školam un zetotaju mahjam. Joinwillē ari isnahk weena Wahzu awise. 1873. gadā tika pehž tam, kad bija eepreešch zekšch pataišits, augšchpus Serras, 800 metru augstumā dibinata

São Bento kolonija, kura ahtri usplauka. 1882. gadā tai jau bija ap 5000 eedfihwotajeem; winas leelums 400 □werstis. Klimats tur par kahdeem 4 grahdeem wehfats nefa lejpūs „Serras“ juhemaalā, kapeh3 ari subtropisko semju augli, kā bananes, oranschi, zūfura needres wairs neaug. To teefu tur audsē rudfus, kweefchūs, meeschūs; ari ahbeles, bumbeeri, pluhmes u. t. t. tur gluschi labi isdodas. Seme naw teizama, kampi — klajumi — negrib bes mehflōshanas lahgā angļus nest, — seme tur wairaf lihdsiga torfa (kuhdras) semei. No Joinwille,3 lihds São Bento eet angshā uf „Serras“ jeb Serra do Mar kalnajeem, 84 kilometri garsh leelzesh, pa leelakai dakai zaur meschu. Donna Franziskas kolonija pawisam eewed it gadus par kahdeem 900,000 milreifeem daschadu pretshu. Sao Franziskas ostā it pa diwi mehnescheem reis peenahf twaitoni no Hamburgas.

Paranas prowince.

Paranas prowince jeb walfis atrodas starp 22°45' un 26°30' deenwidus platuma gradu, isnemot to apgabalu, par kuru wehl ar Santa Catharinu robeschu stihds, un kuresch fneedfas lihds 27°50' deenwidus platuma gradam. Tad wehl Parana fneedfas no 47°55' lihds 55°3' wakara garuma gradam (no Grinitshas). Rā robeschas der: Seemelos São Paulo rihtos Atlantikas okeans un pa dakai Santa Catharina; deenwidos, wehl pa dakai Santa Catharina un Rio Grande do Sula, wakaros. Argentinija, Paragwaja un Brasilijas Mato Grosso prowince. No São Paulo prowinces, Parana teef atshirta zaur Paramanemas peeteku Itareres un peh3 winas eetezeshanas Paranapanemā, zaur pehdejo; no Rio Grandes do Sulas, zaur Urugwajas upi; no Argentinijas, zaur Rio Pepery Guasfū, Rio Santo Antonio un Rio Igwasfu upem un beidsot no Paragwajas un Brasilijas prowinces Mato Grosso zaur Paranas upi. — Fisikā finā Paranas prowince stipri ween lihdsinas São Paulo prowinces deenwidus dakai, tikai ar to starpibu, ka Paranas prowincē, kampi (klajumi) atrodas daudf

leelafâ mehrâ, neta São Paulo prowinzê. Bes ta wehl Paraná wiß atgahdina wairaf mehreno semes strehki. Serra do Mar kalnaji welkas wiszaur Paraná prowinzei no jeemekeem us deentwideem neleelâ attahlumâ (50—60 kilometru no juhraz). Winu angstumš 1000—1400 daschâs weetâs pat 1500 un wehl wairaf metru. Uš okeana puši wini nokriht deesgan stahwu, us wakara puši turpreti paleef ašween pamasittinam lehsnaki. Kad peemehram no rihta pušes eet par Serra do Mar kalneem us wakara puši, tad atrod angstumus, kuru widejo angstumš zaurmehrâ 800 metru wirš juhraz spogula. Schee angstumi jeb weentahrschi kampi nošaukti, paleef us wakara puši ašween semaki. Paranapanemas eeteka Paraná upê tikai wairš 229 metri wirš juhraz spogula. Zwahy eeteka (kad semš uhdens stahwoflis) 199, Tibagy eeteka Paranapanemâ 274, Itahy eeteka Tibagy upê 319, Nikas pilšehtinas drupi pee Rio Korum-batahy eetekas Zwahy upê 287, un Theresas kolonija 482 metri metri wirš juhraz spogula. — Daschi Serra do Mar kalnaju fari pee-eet gluschi tuwu pee juhraz. Serra do Mar kalnaji šastahw pa leelafai dašai iš granita un gneisa. Kampos turpreti, kuros pazekas lehsni, witneem lihdsigi kalnini, špehle jo eewehrojamu lomu šmilšchu afmini. Up Kastro pilšehtu un Theresas kolonijâ atrodas ari kalkakmenu kahrtas, kuzâs kilometru 30 no Kurytibas rebsama loti gresna un krahšchna šchuhnu afminu ala. Upju eelejâs wehl useetami trachita, daudš maš basaltam lihdsinadamees afmini, zaur to ari ištšaidrojas kamdehš tureenes upem tik daudš kritumu. Paraná prowinzē bagata upem. Kâ weegli noprotams, tad Berra do Mar kalnu dehš tik retâm, pamasâm upitem eespehjamš tezet us okeana puši; bet leelafai dašai jateef us Paraná upes puši. Upes, kas tel us Paraná puši, deesgan leelas un uhdens finâ bagatas, bet šatikšmes finâ, tahš ne-eeem tahda stahwofla, kâ tas winu leeluma dehš buhtu domajams, jo winâs daudš kritumu un strauju weetu. Seelafâs upes kâ Paranapanema, Parana un Urugwaja ir tik robeschu upes un netef zaur prowinzes eefšheeni. Par minetâm trim upem jau šenaš teiktš. Parana-

panema no Tibagy peetekas lihds Baranas upei, kà jau fenaf redsejam, 220 kilometru fugojama. Buslihds widu stary Itarere's un Zinsa's eetekam, Baranapanema'i koschs, 30 pehdu augsts uhdens krittums. Baranapanemas peetekas, kà jau ari agraf minets: Itarere, Rio das Zinsas un Rio Tibagy, kura no labas puses eetek Jatahy, pee kuras nesen dibinata kahda militar-kolonija tahdà pat wahrdà. Jatahy eeteka, kilometru 65 no Baranapanemas. Schai weeta Tibagy upe 19—25 pehdu dika un lihds eetekai fugojama. Augschpus Jatahy eetekas ap 56 kilometreem atrodas kahds loptopibai loti derigs apgabals, kuru nosauz par Kampina de Inhojò jeb Santa Barbara, kas no Astro pilsehtas, lihds kurai eet zeksch (pikade) ap 160 kilometru tahumà. No Jatahy eetekas, Tibagy tek zaur augligeem meschu aplahteem apgabaleem, kuri bagati wifadeem swehreem. No Jatahy eetekas schkot Tibagy upe wairs nawa fugojama, jo winà tur pa pilnam daschadu krittumu un strauju weetu. Ap 95 kilometri no Baranapanemas eetekas pa Baranas upi lejup atrodas Rio Zwahy jeb Rio de Don Luis upe, kura izelas Serra da Esperantscha (Esperansa) kalnos, rihta puse no Guarapuawas pilsehtinas. Gesahkumà winu fauz Rio dos Batos. Leeluma fina Zwahy dauds pakaf Tibagy upei. Pee Rio Korumbatahy eetekas Zwahy upè kilometru 245 no Baranas fenaf atradas Rika do Espiritu Santo pilsehtina, kahdeem 3000 eedschwotajeem, kura tika ispostita 1635. gadà. Lihds Korumbatahy eetekai Zwahy upe fugojama laiwan, lai gan tas faweenots gruhtumeem; jo atrodas daschi krittumi. Augschpus Korumbatahy upes turpreti lihds Theresas, jeb Theresinas kolonijai Zwahy upè kahdi 70 uhdens krittumi un wairaf strauju weetu. Theresas kolonija ap 260 kilometreem no Korumbatahy upes pa Zwahy upi us augschu. Theresas 482, Korumbatahy eeteka 285 un Zwahy eeteka 199 metri pahr juheu. Lejpus Zwahy upes, 22 kilometri augschpus Baranas upes uhdens krittuma Salto de Guaira jeb Salto de Sete Quedas (Kwedas) atrodas Biquiri (Bikwiri) upe, pee kuras fenaf atradas Guairas mifiones, kas tika ispostitas ap 17. gadu simtenu widu. Behz scho mifionu

ispostišchanas jesuiti pahrgahja us Paragwaju un tur dibinaja jaunas mīšonas. Bejpus Bikwiri upeš, Parana eeteš Rio Sao Franziško, masa, ne-eewehrojama upite. Rio Iguafu (leela upe) ari Rio Grande de Kurityba jeb weenfahrschi Rio Kurityba šaukta, weena no leelakām Paranas peetekam Brasīlijas dačā, izželas Serra do Mar kalnos, netahlu no Paranaguas lihščā, Paranas prowīnzes deenwidus rihta pušē. Wina teš wispirms us deenwidus, tad netahlu no Kuritibas pilšehtas šahkot us wakara puši. Leelakas šahnupes winā eeteš no kreifas puses, kā Rio Negro (leelakā peeteka), Rio Kanzinhas, Rio Chopim un Rio San Antonio. Labā pušē: Rio Palmital un Rio Jordao. Lai gan Rio Iguafu bagata uhdeni, kas preeksch teem apgabaleem, tur wina zauri teš. no deesgan leela šwara, tomehr šatīšmei starp galwas pilšehtu Kuritibu un Paranas upi wina maš deriga, jo atrodas daudz kritumu un strauju weetu. Iguafu upe tika 1866. gadā šihki ispehtita no inscheneereem Frantscha un Josefa Kellera. Bežz winu ispehtišchanas rezultateem Iguafu neder šatīšmei starp Kuritybu un Paranas upi, lai gan wina wairak neka 1300 kilometru gara, tas ir, garaka neka Daugawa. Taisni okeanā eeteš til masas, ne-eewehrojamas upites, no kurām leelakā Rūndiaquara (Rūndiakwara), kas eeteš Paranaguas lihzi, 45 kilometri brauzama laiwam.*) Paranas prowīnze lihds šchim wehl deesgan maš ispehtita, wairak pašistama winas rihta puse, tas ir juhemalas apgabals, šahkot no Serra do Mar kalneem. Wakara pušē til wairak pašistamas upju eeļejas. Paranas prowīnzes seemešos eesahkas kampi, klajumi, kurus pawišam eedala 4 dačās: Kuritybas, Geraes (Scheraes), Guarapuawas un Palmas kampos. — 1) Kuritybas kampus eeslehdš seemešos ūšungwas un deenwidoš Rio Negro mešchi; 2) Geraes kampi issteepjas pret seemešeem lihds Rio da Zinsa's un Starere's awoteem istekam, — un pret deenwideem lihds Borto da União

*) No ūpem, kas izželas Paranas prowīnzē Serra do Mar kalnos un eeteš okeanā, eewehrojamatā Ribeira de Iguape. kura ūšem ūšungwas (Ūšungui) upi — bet tilai dača no winas peeder Paranas prowīnzei, jo ta eeteš drihš São Paulo prowīnzes dačā.

pilsehtinai pee Iguasu upes; 3) Guarapuawas kampi eenem Rio Jordão un Kawernofas upju apgabalus starp Iguasu upi un Zwahy upes awoteem — išteka; 4) Palmas kampi ap Rio Chopim un Rio Chapeko upem, starp Iguasu un Urugwaju. Papanas prowinzes kampi pawisam kahdu 1300 kwadrat legoas, jeb 205,664 □ kilometri leeli. Wint pa leelakai dakai derigi labibas audsešchanai. Kampu leelums šadalaš šchahdi:

1) Kuritybas	kampi	14,000,9	□	kilometri
2) Geraes		156,816	"	"
3) Guarapuawas	"	17,424	"	"
4) Palmu	"	17,424	"	"

205,664,9 □ kilom.

Kampos pazetas šchur tur wikneem lihdsigi pakalnini apaugušči, pa leelakai dakai araukariju kokeem (Araucaria Brasiliensis), kuri nereti 4 pehdu zaurmehrâ un 110—120 un wehl wairaf pehdu augstumâ. Uri upju eelejâš, kur atrodas meššs, beeschi ween redsamas araukarijas. Wišwairaf mešchu apaugušči Geraes kampi, kuru mešchos, šewiščki galwas pilsehtas Kuritybas apšahrtnê, jo leelâ wairumâ atrodams Paragwajas tehjas koks, Herwa Mate (Ilex Parapuarianšis Aug. de St. Hil.) Tâ ka minetee kampi deesgan augstu pazetas wirš juhras špogula, tad klimats winos pa leelakai dakai koti mehrens. Tikai tee apgabali ap Paranapanemas, Tibagy un Zwahy eetekam wehl stipri atgahdina tropas, karsto jemes strehki. Mešchos neatrod wairs škuju koku. Semes auglibas šinâ tur nawa wairs šo wehletees. Šsnemot peemineto upju eeteku apgabalus, klimats, kâ jau teizu, ihsti mehrens. Zukura needres un kassijas kozini isdodas wairs tik kahdâš retâš, pret wehjeem aissfargatâš weetâš. Tapat ananas. Turpreti labi isdodas muhšu kweešchi, meešchi un auglu koki, kâ pluhmes, šesberes, humbeeri u. ž. No wišeem auglu kokeem wišlabaki isdodas pširšiki. — Glušchi šawadi iškatas juhemalas apgabals. Kad no Kuritybas eet us Paranaguas lihšcha, tad pehž kahda pušdeenas gahjuma jau atrodas pawisam žitâ pašaulê, kur wišš iškatas šawadi — wišš pahrwehrtees. Muhšu augki wairs nawa redšami, wizu

weetu eenem fokwilnas stahds, zukura needres, kafijas foks, bananes un ananas, starp kureem beeschi ween eerangam tà faukto kahpostu palmu (*Euterpe edulis*). Tikpat leela starpiba tà stahdu finâ, ir ari klimata un weselibas finâ. Uj wakareem no Serra do Mar kalneem weseligš klimats, un pat upju eelejâš wairs neatrod drudschu, turpreti us rihteem no Serra do Mar kalneem juhmalas apgabals bagatigi apbalwots drudschem, fewiŝŝki ap burwigi daiko, dabas jaukumeem brihnisŝki isdaitoto Paranaguas lihzi. Paranáš prowinzes ostas pilŝehtâš gandrihš ifgadus wafarâ weeŝojas dseltenais drudšis, lai gan winsŝ tur wairs nawa tik bihstams, tà Rio de Janeirâ un Santos pilŝehtâ. Beeminetais Paranaguas lihziš eegrauŝŝas tiklab us wakareem, tà ari us seemeekem tahku semê eefŝhâ. Uj wakareem winsŝ ee-eet semê kahdi 45 kilometri un teef eefahkumâ noŝaukts par Paranaguš, tahkati us seemekâ wakareem turpreti par Antoninas lihzi. Ta Paranaguas lihŝŝa daŝa, kaš eegrauŝŝas semê us seemeekem, teef noŝaukta par Parangeiras lihzi. Ge-eja Paranaguas lihzi teef ŝŝkirta zaur Mel ŝalu diwâš dakâš, seemekâ un deenwiduš, no kuzâm eebrauŝŝhanai daudš derigaka seemekâ daŝa, lai gan winai preekŝhâ atrodas tà fauktâ „Barra do Paranagua“; deenwiduš daŝa, tà fauktâ „Barra Itopetuba jeb do Sul“ nawa juhraš kugeem brauzama, jo wina preekŝ teem par ŝellu. Barra do Paranagua turpreti 6—21 metri dsila. Paranaguas lihziš bagats ŝalam un ŝellumeem. Deelakâ ŝala ir „Ilha das Peças (Peŝas)“. Tahkati us deenwideem no Paranaguas lihŝŝa, us 25°52' deenwiduš platuma grada, semê wehl eegrauŝŝas kahds 14 kilometru garŝŝ lihziš, kuru noŝauz par Guoratubas lihzi, kuzŝŝ deemŝehhl ŝawa ŝelluma dehl, (ap 2 metri) preekŝ kugneeziabas no masa ŝwara. Ari upeš, kaš winâ eetek, masas un kugofŝhanai nederigaš. Paranáš prowinzei, eewehrojot winas leelumu, wiŝai maš juhmalas; jo no tà fauktas „Barra do Ararapira“ lihdiŝ Sahy ŝalas, deenwidos no Guaratubas lihŝŝa, gaiŝa lihniija tikai 110 kilometru gara. — No mine-raleem atrod ŝeltu, kaparu, dsihwŝudrabu, fewiŝŝki netahku lejup

Iguafu upes uhdens kritumâ, Salto de Kaia Kanga, kurfch atrodas augfchup Rio Negro eetekas, dselsrudu u. z. No dahrgeem afmineem useetami, dimanti, smaragdi, topafi un achati. Kalkakmini un marmors atrodams wairak apgabalos. Augu finâ Baranas prowınze eedalama diwâs dakâs, waretu teikt, fkuju fokü apgabalâ un palmu apgabalâ. Skuju fokü apgabalâ, kurfch, fâ weegli nofkahrstams, atrodas uf wakareem no Serra do Mar kalneem, jo beeschi ween fastopama Brasiljas preede Pinheiro un Herwa Mate. Audjets teek, mais, pupas, rudsi, aufas, meeschü, kweeschü (wehl deesgan mas), mandioka, tupini un batates. Palmu jeb juhmalas apgabals, puschlots kofchu meschu, kuzâ flaidajas fıltsenju eemihnteezes palmas pelna jo fewischku eewehroschamu. Wairak eewehrojamvs, Terowa palma, Tçara (Tçara) (Cuterpe oleracea Mart.) no kuzas isgatowo palmu kahpostus, Tukum palma un Braia-uba (Astrocaryum Uxi Mart.) Bes palmam wehl atrodams leels pulks zitu fokü. Palmu jeb juhmalas apgabalâ audse: bananes (Musa sapientum L. un Musa paradisiaca L.), zukura needres. (Sacharum offizinarum L.), kastjas= un oranschu kozinus, ananas, melnâs pupas, maisu (Milho), mandioka faknes, tabaku, rihfu u. t. t. — Meschi bagati daschadeem swehreem un upes pulks siwju. Te man japeemin, fâ Baranas prowınzes juhmalas apgabala upes useetams ari krokodils (Alligator felerops Br. Mar.), kuru Brasileeschi wispahrigi nosauz par „Tafare“ (Schafare). Winsch ir 7—8, daschu reis pat lihds 10 pehdu garsch. Indijani un daschi Negeri wina gaku labpraht ehd, bet tahs wis ikreis nedabun, jo pirnkahrt Tafare rett atrodams un otrahrt Indijani un Negeri deesgan neisweizigi wina faguhstifchanâ. Schai finâ wini wehl waretu no faweem brahkeem pee Amazonu upes dauds fo mahzitees. Tur wini redsetu, zit isweizigi winu brahki rihkojas ar leelajeem, bihstamajeem krokodikeem.

Semkopiba wehl atrodas uf loti jema pakahpeena, ar wina gandrihs tif nodarbojas Europeeschu eegahjeji, kolonisti. Baranas prowınzes augstumi buhtu jo fewischki derigi kweeschu

audsefchanai; eewehrojot wehl tureenās augstās fweefchu zenās. Brasiliĵā kà redsejam itgabus eewed par wairaf miljoneem, tà tad aifweeu wàretu zeret uf augstàm zenam. Bet tà ka Brasileeſchi pahraf flinki un Europeefchu wehl gauschi mas, tad semkopiba kà jadamà, wis tik drihſt neusplauts. Schimbrihſcham Europeefcheem tur ari wifai grehti apmestees. Paranas prowintzes juhmalas apgabals newefeligis, un dſikafi semê, wefeligajos kalnajos un kalnu lihdsenumos wehl tik pat, kà nemas nawa zeku. Namehr lihds wefeligajeem kalnajeem nebuhs gahdats par dſelſſzekeem — un semê par labeem brauzameem zekeem, tamehr ari Europeefchi tur mas ween apmetisees, uu semkopiba neusplauts. Tas pats jafaka ari par industriju, kas wehl, kà waretu teift, tihſtita behrnibas autinos.

No fabrikam un eewehrojameem iſſtrahdajumeem pawifam newar buht runa. Gedſihwotaju leelakà daka gandrihſ tikai nodarbojas ar Herwa Matte eewahſchann un kalteſchann, kas wis wehl noteef ihſti barbariſki. Tikai pehdejâ laikâ, Herwa Matte, labakas ſagotawoſchanas dehl, ſperti daſchi ſoki, kaut gan deefgan neezigi. Prowinzê atrod tik labibas un dehtu ſudmalas, zutura needru ſpeestawas, kaſchas dedſinatawas, kalku zepus un kahdus alus bruhschus, — kura mahſla, kà leekas, pastahtw eefſch ta, iſgatawot — iſdarit — pretigu — ſmekes ſinâ — dauds mas terpatinam — lihdsigu alu, kuru uſluhkojot waj tihri jadoma, ka alus kauſâ „brehga“. Tirdsneeziĵa pa leelakai dakai Wahzu rokâs. Zif ne-eewehrojama wehl tureenēs tirdsneeziĵa, redſams iſ neezigâ iſweduma un eeweduma. Deemſchehl man nawa par Paranas prowintzes jaunaku ſinu pee rokâs, ka tikai no 1881. gada. Minetâ gadâ pawifam iſweda par kahdeem 2,270,570 milreiſeem. Paragwajas tehju ween iſweda par kahdeem 2,267,230 milreiſeem. Atlikums nahk uf zitâm prezem. No Paranaguas (oſtas pilſehta) lihds prowintzes galwas pilſehtai Kurityhai wed 110,5 kilometri garſch, 1885. gadâ pahēigts, dſelſſzekeſch. No Paranaguas lihds Moretes pilſehtinai, dſelſſzekeſch eet 40 kilometrus zaur purwaineem apgabaleem un par wairaf pamafam upem. No Moretes lihds Pirakwarai

(pee Borda de campo) dselszelsch eet pretkalnis, isnemot tif kahdas retas weetas, winsch aishween pa-augstinajas par 3 prozenteem. Tuneka „Roça (Rosa) nowa“ widû, dselszelsch aishneedfis wisleelako augtummu, kahdi 955 metri wirs juhreas spoguka. Piratwara atrodas no Paranaguas 77,5 kilometri. No Piratwaras lihds Kuritybas 23 kilometri. Gewehrojot apgabalû, zaur kuru dselszelsch taihits, teesham jasaka, ka wiau taihit bijis japahrwar leeli gruhtumi. No Antoninas lihds Kuritybai un no tureenes tahlaki lihds „Serrinha“, (no Kuritybas 50 kilometru) wed schoseja, saukta „graziosa“, kura senaf bijusi labaka wisâ Brasilijà; tagad turpreti stipri palaisa. 1883. gadâ tika atklahts jaunš brauzams zelsch starp Kuritybu un Rio Negro pilsehtu. Tad wehl galwas pilsehta saweenota zekeem ar eewehrojamašam weetam apfahrtnê. Bes jau peemineeteem zekeem, zitu zeku wisâ prowinzê tifpat kâ naw. Ne welti prowinzes weetneeks M. Euphrasio Korreio teiza: „Inemot „graziosa“, tisklab kâ nawa. neweena zeka, kas pelnitu nosaukumn „zelsch“. Par to zif upes šatiksmei derigas jau teikts. Kurityba ir saweenota zaur telegrafu ar eewehrojamašam weetam, ka Kampo Largo, Palmeira, Ponta Grossa, Lapa un Guarapuawa. — — Paranáš prowinzê senaf peedereja pee São Paulo prowinzes un tika tif wehl 1853. gadâ pazelta par pastahwigu prowinzi. Winas leelums 221,319 □ kilometru. Apdšihwota wina, kâ to jau senaf redsejam tifai no kahdeem 195,000 eedšihwotajeem, tas ir 0,8 us 1 kwadrat kilometra. No Europeescheem wiswairak eezeko Wahzi un Staleesch. Ari daschi Poki. 1883. gadâ Paranáš prowinzei bija 105 ofizielas školas, preešch kuraš prowintschu waldiba isdewa 115,740 milreisû, tas ir septito dašu no wiseem eenehnumeem.

Paranáš prowinzi eedala 10 komarkâš (distriktoš)
un 23 munizipijâš.

N ^o	K o m a r k a š.	M u n i z i p i j a š.
1	Kurityba	{ Kurityba. Arraial Queimado (Kweimado). Botuverava.

2	Paraanagua	Paranagua. Guarra Refawa. Guaratuba. Kastro.
3	Kastro	Tibagh. Jaguariahyba. San Jose da Boa Vista. Ponta Grofa.
4	Ponta Grofa	Kupim. Balsa jeb Wisia da Ronchas.
5	Guarapuawa	Guarapuawa.
6	Palmas	Palmas.
7	Lapa	Lapa. Rio Negro. Moretes.
8	Antonina un Moretes	Antonina. Porto de Zima.
9	San Jose dos Pinhães	San Jose dos Pinhães (Pinjaes).
10	Rampo Largo	Rampo Largo. Palmeiro.

Lihds ſchim Paranáš prowınze wehleja weenu ſenatoru un diwus tautas weetneekus galwenam ſaeimam Rio de Janeiro. Beſ tam wehl 20 prowıntſchu weetneekus.

a) Dſihwes weetas Paranáš prowınzes
a u g ſ t u m o s.

1) Dſihwes weetas Rio Iguaſu upes eelejâš.

Kurithba Paranáš prowınzes galwas pilſehta, kaſdeem 7—8000 eedſihwotajeem atrodaš pee Rio Dwo, kaſdaš no Iguaſu awot upem. Bahrds Kurithba teel glihtots (atwaſinatš) no kuzi, t. i. Pinheiro (Araucaria Braſilienſis) un tyba t. i. weeta, tà tað Kurithba noſihmetu „araukariju weeta“. Kuri-
thba, glihta, patihkama pilſehta, taiſnàm uu pa dałai brugetàm eelam. Mahjaš puſchko dahri. Kurithba 892—900 metri wirš juhraš ſpoguła. Weena no eewehrojamatàm ehkam ir waktſahle, taiſita kaſda Frantſchu inſcheneera. Slimneeku mahja (Miſericorida), ſkaiſta gotiſkâ ſtilâ taiſita ehka. Winâ teel uſnemti wahjneeki, neſkatoteeš uſ to, kaſdaš tantibaš un tižibaš. Uri garâ wahjuš uſnem. Schihs teizamaš eeſtahdeš dibinatajš, zilwekuš miħletajš dakteriš Mauriži, kura tehliš

bronzâ redsams pee galwenafajam ee-ejas durwim. Kuritybâ trihs katoku un weena luteranu basniza. Brasileeschu skolu pawifam feschas, 4 puiku un 2 meitenu; tad wehl weena jaukta puiku un meitenu un heidsot 1884. gadâ atwehrtais, instituts, kuru nosauz „Parthenon Paranaense“ un kuresch dibinats, „Dr. Laurentio Argio de Uambuja“. Mahzibas kurs deesgan labš. Uri kahda Wahzu skola atrodama. No laikraksteem isnahk diwi Wahzu un weens Brasileeschu. Tâ ka pilsehta jau tik augstu par juhru, tad klimats tur, kâ pats par fewi šaprotams, weseligš un patihkams. Pilsehtas apkahrtne skaisa un augliga. Tur audse, maisu, meeschus, pupas, sirnus, daschadus dahrsa augkus un drusku kweeschus. Kampo Largo pilsehtina, kahdeem 7000 eedšihwotajeem, 33 kilometri no Kuritybas uš wakareem pee zekâ, kas wed uš Ponta Groša. Pašo de Amazonas pilsehtina pee Iguasu upes, uš deenwideem no Palmeiras. Sapas pilsehtina 86 kilometri no Kuritybas uš deenwidus wakareem, pee zekâ, kas wed uš Rio Negro pilsehtu. Sapas pilsehtina munižipal teefas sehdefkis. San Jose dos Pinhães (Pinjaes) meestinsch jeb zeemats atrodas 20 kilometru uš deenwidus rihteem no Kuritybas. Iguasu pee tahdi pat nosauktas upes 26 kilometri uš deenwidus wakareem no Kuritybas. Pirakwara atrodas uš rihteem no Kuritybas, 10 kilometri no Pirakwaras uš deenwideem Nowa Tirol kolonija. Pret seemeekem no Kuritybas atrodas Batiatuwa un Areas; uš deenwidus wakareem no Kampo Largo, San Luis un Tamandua. Triumpho atrodas pee Rio Warzea upes, kura eetef Iguasu upê no labas puses. Porto da União pilsehtina pee Uguasu upes, weena no eewehrojamašam pahrzekas un laiwi peestahjas weetam. Rio Negro pilsehtina, kahdeem 4000 eedšihwotajeem, pee lihšfigi nosauktas upes, atrodas ap 800 metru wirs juhras špoguša. Klimats Rio Negro munižipijâ, kâ ari pilsehtinâ, mehrens un weseligš. Guarapuawa pilsehta, kahdeem 5000 eedšihwotajeem, atrodas skaisâ Guarapuawa kampu widû pee kahdas Rio Jordão peetekas. Rio Jordão eetef Iguasu upê. Guarapuawa ap 330 kilometru atahlu no Kuritybas, ar kuru wina šaweenota zaur

telegrafu. Galwenais lopuzekšch no deenwideem, Rio Grande do Sulas us eewehrojamo lopu tirgu Sorakabâ, eet. zaur Guarapuawas pilsehtu. Sorakabas pilsehta atrodas São Paulo prowinzê, us wakareem no galwas pilsehtas São Paulo. Pehz inscheneeru, brahku Kelleru, finam Guarapuawa 983 metri wirs juhras spoguļa. Palmas pilsehtina atrodas pee Iguasu peetekas Rio Chompim. Wina kahdu 370 kilometru no Kurithbas.

2) Dsihweš weetas ap Rio da Ribeira upi.

No Ribieras upes peeder tikai winas augšchdaka Paranáš prowincei, jo pehz Rio Paro usnemšchanas, ta eetek São Paulo prowinzê, kur wina beidsot Iguape pilsehtas tuwumâ eetek okeanâ.

Gewehrojamakâ weeta pee Ribeiro upes ir Afunguh pilsehtina. Senakâ waldibas kolonija Afunguh tika dibinata 1859. gadâ. Waldiba wispirms lika nozirst ap 50 puhra weetu mescha un ustaitit kolonistu šanemšchanai mahju ar kahdâm 20 istabam. 1860. gadâ eeradâš pirmee kolonisti, kahdas 8 dsimtas jeb gimenes. Semi, us kuras koloniju dibinaja, zaurmehrâ laba, lai gan stipri kalnaina. Klimats mehrens un weseligš. Wiswairak audse, maisu, mandioķa, zukura needres un tabaku. Šwestis teek, Farinhu de Milho (maisa milti), wais, šahlits spēķis, ararut milti, mandioķa milti (Farinha da Mandioķa), ingwers u. t. t. Kâ gandrihš wisur Brasiliĵâ, tâ ari šcheitan stipri fajuhstams zeku truhkums. Dihš Kurithbai gan wed 105 kilometri garšch zekšch, bet tas nawa brauzams, bet tikai muhkeem jahjams. Tas pats šakams par 104 kilometri garo zeku, kas wed us Jagarariahybai. Gedšihwotaju patišam ap 2000, starp kureem kahdi 250—300 Wahzu. Wotuwewawa pilsehtina atrodas, semajo Serra de Santa Annas kalnaju seemekâ wakara pusê, pee flitta zeka, kas wed no Afunguh pilsehtas us Kurithbu. No Kurithbas wina 49 kilometri attahku. Arraial Queimado (Kweimado), masa pilsehtina, 33 kilometri no Kurithbas pret seemekrihteem.

3) Dsihwes weetas ap Tibagy upi.

Serra Serinha kalmajus, kuzi atrodas starp Tibagy un Ribeira upem, waretu usskatit ka uhdens dalitajus starp abejam. Serra Serinha kalmaja pazekas lihds 1179 metri pahr juhru, bet tik 3—500 metru par Kuritybas angstumem. Starp Tibagy un Iguasu upem waretu ka uhdens dalitajus usskatit Serra da Ribeira kalmus. Gewehrojamakas pilsehtinas Tibagy upes apgabalâ ir Rastro un Ponta Grossa. Rastro, tahdi pat nosauktas komarkas galwas pilsehtina, atrodas pee kahdas Tibagy upes labas puses sahnupes, kuru nosauz par „Dapo“. Rastro 185 kilometri no Kuritybas pret seemekwafareem. Pilsehtina koti weenkahrſcha. Klimats weseligš. Ponta Grossa, 960 metru par juhru, atrodas 142 kilometri no Kuritybas. Eedſihwotaju ſkaitu gauſchi gruhiti nosazit, jo laudis nedſihwo uš weetas. Minetâs pilsehtinas war gandrihš tik usskatit ka kreetnus zeematus, kuru eedſihwotaji kopj zeemata apkahrtnê semi un nodarbojas lopkopibu. Wiswairak audse, maisu, rihſu, pupas un mandioka ſaknes. Palmeira, 850 metru par juhru un 96 kilometri no Kuritybas pret wakareem. Wina masa pilsehtina. Kupima masa pilsehtina, 900 metru par juhru un no Ponto Grossa pret wakareem. Tibagy pilsehtina, 251 kilometri no Kuritybas, un netahku augſchpus Dapo eetekas Tibagy upê. Pirahy, masa pilsehtina, pee kahdas, tahdi pat nosauktas „Dapo“ peetekas.

4) Dsihwes weetas ap Zwahy upi.

Senak jesuiteem tur bija wairak seedoſchu nometnu, bet kad „Villa Rica do Espiritu Santo“ jeb weenkahrſchi Rifas pilsehtinu 1635. gadâ ispostija, tad jesuiti aigahja uš Paragwaju, lai tur dibinatu miſionas. Rifas pilsehtinai toreis bij ap 3000 eedſihwotaju, tagad gandrihš tik wairs winas weeta atrodama. No uometnem pee Zwahy upes, peeminama tik Theresas kolonija, kura 482 metri wirš juhras ſpogula.

b) Dsihwes weetas juhmalas apgabalâ.

Paranagua, oſtas pilsehta, kahdeem 7000 eedſihwotajeem, atrodas, ka jau ſinom pee Paranaguas lihſcha. Wina ir lee-

lakâ un labatâ Paranáš oštâš pilšehta. 1883. gadâ eebrauza Paranáguas oštâ pavīšam 394 un isbrauza 401 kugiš. Mahjas nawa nefin zi eewehrojamas, eelaš tikai pa dašai un pee tam wehl ūliti brugetaš. Ari tihriba pilšehtâ nawa deefin zi teiteizama, — maitu ūlijaneem darba ar tihrišanū deefgan. Klimats newefeliģš. Antonina, oštâš pilšehta, ar 6—7000 dšihwotajeem atrodaš pee lihdsigi nošaukta lihtšča. Antonina brihnum jaukā weetâ. Pee winaš peebrauzot tihri waj jadoma, ka atrodaš paradīšē. Wišš Paranáguas lihziš un wina apkahrtnē burwigi ūkaista. Pati Antonina nawa nekahda ūkaista; mahjas weenkahrščhaš, eelaš ūliti brugetaš un stipri netihraš. Maitu ūlijani (Urubaš) tur nedrihšt ūhroteeš, ka par wineem negahda, Antonina stipri newefeliga, dšeltenaiš drudšiš nawa nekad retaiš weefiš. Šlimibaš dihgliščū isplahtičhanoš stipri weizina ihsti leeleē juhraš pluhdi un atpluhdi. Zaur pluhdeem teē ijmesti malâ daščadi dranki, kuruš pee atpluhdeem ūauleš stari deefgan stipri dedšina, zaur ūo izelaš daščadi ūlimibaš dihgliščī. Moreteš pilšehtina 40 kilometru no Antoninaš uš wafareem pee ūhundiakwarāš upeš. Tirgojaš Paragwajaš tehju un kaščašu (zūkura needru ūulaš degwinu). — Guaratuba, maša pilšehtina pee lihdsigi nošaukta lihtšča. Gedšihwotaji pahrtēē no ūoku tirgoščanaš un ūiwim.

